

P R E G L E D

***IZBORNOG ZAKONODAVSTVA I SEGMENTA
IZBORNOG PROCESA U 40 DRŽAVA ČLANICA OSCE-a***

P R E G L E D
IZBORNOG ZAKONODAVSTVA
I SEGMENTA IZBORNOG PROCESA
U 40 DRŽAVA ČLANICA OSCE-a

Tuzla, 2015.

Autor: Jelena Tanasković Mićanović

Naslov djela: Pregled izbornog zakonodavstva i segmenata izbornog procesa u 40 država članica OSCE-a

Tuzla, 2015. godine

IMPRESSUM

PREGLED IZBORNOG ZAKONODAVSTVA I SEGMENTA IZBORNOG PROCESA U 40 DRŽAVA ČLANICA OSCE -a

Izdavač: Centri civilnih inicijativa (CCI), Tuzla

Projekat: Koalicija za slobodne i poštene izbore "Pod lupom"

Za izdavača: Zlatan Ohranović

Urednici: Jelena Tanasković Mićanović i Dario Jovanović

Autor: Jelena Tanasković Mićanović

Istraživači: Edita Miftari, Elma Tahmaz, Ilma Aljović, Damjan Jugović, Nenad Bosnić, Srđan Ostojić i Stevan Salatić

Recenzent: Dragan Zelić

Lektura: Dalila Osmić

Štampa: Svjetlostkomerc d.d. Sarajevo

Tiraž: 350 kom

Godina: 2015.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

342.8

TANASKOVIĆ Mićanović, Jelena

Pregled izbornog zakonodavstva i segmenata
izbornog procesa u 40 država članica OSCE-a /
[autor Jelena Tanasković Mićanović]. - Tuzla :
Centri civilnih inicijativa, 2015. - 162 str. :
graf. prikazi ; 25 cm

ISBN 978-9926-8051-0-4

I. Mićanović, Jelena Tanasković vidi Tanasković
Mićanović, Jelena

COBISS.BH-ID 22438406

Posebni izrazi zahvalnosti:

Mr. sci. Aleksandra Kuratko Pani

Dalida Demirović

Dalida Muhović Džeko

Esma Meškin

Jovana Kljajić

Vehid Šehić

Podaci predstavljeni u ovom Pregledu dobijeni su analizom izbornih zakonodavstava navedenih država. Podaci ne odražavaju stavove Koalicije "Pod lupom". Koalicija "Pod lupom" se unaprijed ograđuje od i izvinjava za sve eventualne greške nastale uslijed neadekvatnih prevoda i eventualnih izmjena izbornih i drugih zakona tokom i nakon istraživanja.

SADRŽAJ

PREDGOVOR	9
RECENZIJA	11
I - UVOD	13
II - METODOLOGIJA	15
III - SUMARNA ANALIZA PO OBLASTIMA	17
III.1 Način formiranja i sastav biračkih odbora	17
III.2 Izborni rokovi	25
III.3 Segmenti zaštite izbornog prava	35
III.4 Pojedini tehnički aspekti izbornog procesa	42
IV - ANALIZA PO DRŽAVAMA	49
1. Albanija	49
2. Armenija	52
3. Austrija	55
4. Azerbejdžan	59
5. Bosna i Hercegovina	62
6. Bjelorusija	67
7. Bugarska	71
8. Češka Republika	73
9. Crna Gora	75
10. Danska	77
11. Estonija	79
12. Finska	81
13. Francuska	83
14. Gruzija	86
15. Holandija	89
16. Hrvatska	92
17. Island	94
18. Italija	96
19. Kazahstan	99
20. Kirgistan	101
21. Latvija	104
22. Litvanija	108
23. Mađarska	111
24. Makedonija	113
25. Moldavija	115
26. Njemačka	117
27. Norveška	121
28. Poljska	125
29. Portugal	128

30.	Rumunija	130
31.	Ruska Federacija	133
32.	Slovačka Republika	136
33.	Slovenija	138
34.	Španija	142
35.	Srbija	144
36.	Švedska	146
37.	Švicarska	149
38.	Turska	154
39.	Ukrajina	157
40.	Uzbekistan	161

PREDGOVOR

Kada govorimo o izbornim sistemima u političkoj nauci oni u svojoj suštini predstavljaju određeni model na osnovu kojeg građani birači slobodnom izraženom voljom svojim glasovima preferiraju određene političke subjekte, nakon čega se njihovi glasovi određenim metodama pretvaraju u mandate.

Zbog složenog ustavnog uređenja Bosne i Hercegovine (BiH), a istovremeno i višestruko podijeljenog društva prvenstveno na etničkoj osnovi, kod nas je dominantan proporcionalni sistem koji obezbjeđuje reprezentativnost predstavničkih tijela vlasti. Istovremeno primjenjuje se i većinski sistem za izbor članova Predsjedništva BiH, Predsjednika i potpredsjednike Republike Srpske kao i za izbor načelnika i gradonačelnika. Osim ova dva sistema može se reći da se primjenjuje i delegatski sistem (Dom naroda Parlamentarne skupštine BiH).

Ovo je jedan od razloga zašto je izborni sistem u Bosni i Hercegovini teško uporediv sa izbornim sistemima drugih evropskih država. Istovremeno održavanje velikog broja izbornih utrka, dug vremenski period za pripremu i održavanje samih izbora, kao i objavljivanje konačnih rezultata izbora, uz djelomično neadekvatan zakonodavni okvir predstavljaju dodatni izazov izornoj administraciji i svim sudionicima izbora.

Sigurno je da određena zakonska rješenja u izbornim zakonima drugih država mogu biti primijenjena i u izbornom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine. To se naročito odnosi na rješenja koja regulišu način izbora članova biračkih odbora, zaštitu izbornog prava, efikasno spriječavanje falsifikovanja/zloupotrebe izborne volje birača, skraćivanje vremenskih rokova za određene izborne radnje, te tehničko unapređenje izbornog procesa koji je u BiH neprihvatljivo dug.

Ova publikacija je važna jer fragmentarno analizira izborna zakonodavstva 40 država članica OSCE-a i može poslužiti donosiocima odluka da prihvate određena rješenja koja će sigurno doprinijeti efikasnijem i ekonomičnijem provođenju samih izbora, ali istovremeno garantovati poštivanje izborne volje građana birača u Bosni i Hercegovini.

Ona je rezultat angažmana grupe mladih istraživača čiji će radovi zasigurno pridonijeti daljnjem razvitku izborne kulture u Bosni i Hercegovini.

Vehid Šehić

Predsjednik Strateškog odbora Koalicije "Pod lupom"

RECENZIJA

Izorno zakonodavstvo kao i organizaciju te provedbu izbora potrebno je stalno unaprjeđivati s ciljem što čišćeg izbornog postupka kako bi stvarna slobodna volja birača mogla na kvalitetan način doći do punog izražaja. Demokratična, jasna i precizna pravila igre s kojima su svi akteri izbornog procesa na vrijeme upoznati, mogu pridonijeti razvoju demokratske političke kulture u smislu poštivanja unaprijed zadanih pravila te ostavljanja prostora za njihovo stalno propitivanje i unaprjeđivanje.

Jedan od načina na koji se mogu detektirati manjkavosti u izbornom procesu je sustavno promatranje izbora u skladu s najvišim međunarodnim standardima i metodologijama temeljem čega proizlaze i preporuke za poboljšanje izbora. Domaće organizacije civilnog društva daju veliki doprinos održavanju izbora putem nestranačkog promatranja cjelokupnog izbornog procesa poznavajući izborna pravila, prostore za moguću manipulaciju, tijela koja organiziraju i provode izbore, ali i političke kontekste u okviru dosegnute razine demokratskog razvoja pojedine države.

Jedna od zapaženih građanskih inicijativa za promatranje općih izbora u Bosni i Hercegovini 2014. bila je koalicija sedam organizacija civilnog društva iz cijele Bosne i Hercegovine nazvana Pod lupom. Koalicija se nije zaustavila samo na promatranju izbornog procesa nego je zacrtala i dugoročnije ciljeve usmjerene ka poboljšanju izbornog zakonodavstva i podizanju izborne kulture u BiH.

Organizacije civilnog društva kroz javno zagovaranje ne samo da imaju ulogu „watch dog-a“, nego istovremeno moraju nuditi rješenja i opcije za rješavanje pojedinih problema. U tu svrhu hvale je vrijedan *Pregled izbornog zakonodavstva i segmenata izbornog procesa u 40 država članica OSCE-a* koji će, temeljem komparativnih iskustava, poslužiti kao inspiracija za poboljšanje pojedinih aspekata izbornog procesa u Bosni i Hercegovini.

Komparativni *Pregled* iz čak 40 država pokazuje bogatstvo načina reguliranja pojedinih pitanja izbornog procesa počevši od biračkih odbora, tehničkih

aspekata izbornog procesa pa do zaštite izbornog prava. Kao što se iz *Pregleda* može vidjeti, pojedina rješenja uglavnom ovise o demokratskom stupnju razvoja pojedinih država, izornoj tradiciji, demokratskoj tranziciji i konsolidaciji iz nedemokratskih u demokratske režime te političkoj kulturi koja se ogleda u spremnosti za poštivanje propisanih pravila, njihovo unaprjeđivanje te poštivanje (ne)pisanih dobrih demokratskih običaja i standarda u izbornom i demokratskom procesu. No puko prepisivanje nekih rješenja koja dobro funkcioniraju u jednoj državi, ne mora značiti da će dobro funkcionirati u drugoj državi. Stoga se „uvoz“ pravila iz drugih zemalja mora kritički promatrati. Pohvalno je što *Pregled* nije izostavio regulaciju izbornog zakonodavstva Bosne i Hercegovine iz koje se može vidjeti niz dobrih rješenja, poput nižih stalnih izbornih povjerenstava, koja bi mogla biti korisna i primjenjiva i u nekim drugim državama poput Hrvatske.

Realizirajući svoju ideju o pregledu izbornog zakonodavstva, koalicija Pod lupom pozicionira se kao nezaobilazan akter pri budućem poboljšanju izbornog procesa i rada tijela za organizaciju i provedbu izbora u Bosni i Hercegovini. Stoga će ovaj *Pregled* poslužiti ne samo organizacijama civilnog društva koje se bave nestranačkim promatranjem izbora nego i stručnjacima izbornog procesa, političkim strankama pa čak i zakonodavcu pri izmjenama pravnog okvira kao svojevrsni priručnik koji uvijek treba biti „pri ruci“ kao inspiracija s iscrpnim podacima o izbornom procesu u 40 država.

Pregled različitih izbornih rješenja što nam ga nudi koalicija Pod lupom zasigurno će pronaći svoje mjesto i na regionalnoj karti korisnih izbornih materijala što može biti poticaj za sve susjedne zemlje da više uče jedne od drugih te da uče i od zemalja s dugotrajnim provođenjem demokratskih, slobodnih i višestranačkih izbora. Možda se u budućnosti Bosna i Hercegovina, ali i druge zemlje iz okruženja, mogu pozicionirati kao šampioni u kvaliteti i transparentnosti izbornog procesa ukoliko stalno budu ulagali u unaprjeđenja putem kojih će slobodna volja naših građana na što lakši i sigurniji način doći do punog izražaja.

Dragan Zelić

Izvršni direktor udruge GONG

U Zagrebu, 29. rujna 2015.

I - UVOD

Koalicija za slobodne i poštene izbore "Pod lupom", koju čini 6 organizacija civilnog društva¹ iz cijele Bosne i Hercegovine (BiH), provela je dugoročno i kratkoročno nadgledanje izbornog procesa u BiH za Opšte izbore 2014. godine.

Koalicije je ocjenila da su Opšti izbori protekli u demokratskoj i fer atmosferi i u skladu sa Izbornim zakonom i pratećim pravilima i procedurama, uz manji broj uočenih nepravilnosti i kritičnih situacija, te izolovane incidente.

Ipak, tokom rada na terenu uočene su manjkavosti izbornog procesa bilo da je riječ o određenim zakonskim rješenjima ili u primjeni postojećih propisa, što upućuje na zaključak da su potrebna unapređenja kako Izbornog zakona i provedbenih akata CIK-a BiH, tako i njihove primjene na terenu i sužavanja prostora za eventualne zloupotrebe. S tim u vezi, Koalicija je prilikom objave *Konačnog izvještaja o Opštim izborima 2014.*² u BiH iznijela niz preporuka.

Aktivnosti Koalicije, nakon posmatranja provođenja opštih izbora, nastavljaju se u smjeru davanja doprinosa unapređenju izbornog procesa u Bosni i Hercegovini. U periodu nakon izbora, Koalicija je organizovala konferenciju u Sarajevu te tri okrugla stola u Mostaru, Banjoj Luci i Tuzli gdje se sa relevantnim akterima, prvenstveno onima koji su direktni učesnici izbornog procesa, razgovaralo o prezentovanim preporukama, a od učesnika tražilo njihovo mišljenje o prepoznatim problemima od strane Koalicije, ali i drugim problemima izbornog zakonodavstva.

U cilju argumentovanja i vođenja plodnih diskusija na pojedine teme koje su iskazane kao goruće, Koalicija se u aprilu 2015. odlučuje formirati radnu grupu sastavljenu od mladih istraživača sa zadatkom analize izbornih zakona država članica OSCE-a. Prva u nizu analiza se odnosila na biračke odbore, koji su od svih relevantnih aktera okarakterisani kao slaba karika izbornog procesa u BiH. Druga analiza bavila se izbornim rokovima, s obzirom da je

¹ Centri civilnih inicijativa (CCI); Centar za građansku suradnju (CGS) Livno; UG Demokracija - Organizovanje - Napredak "DON" Prijedor; Forum građana Tuzle (FGT); Omladinska informativna agencija BiH (OIA) Sarajevo; i Centar za razvoj mladih i zajednice "Perpetuum Mobile" Banja Luka.

² Finalni izvještaj Koalicije se može preuzeti ovdje
<http://podlupom.org/userfiles/file/Kona%C4%8Dni%20izvje%C5%A1taj%20-%20Finalna%20verzija%20za%20%C5%A1tampu%20%28BOS%29.pdf>

jedna od preporuka Koalicije da se postojeći rokovi skrate umjesto sadašnjih 180 na 120 dana od dana raspisivanja izbora do dana objave konačnih rezultata. Treća analiza bavila se pitanjem zaštite izbornog prava, kao temeljnim pitanjem u zaštiti izbornog prava svih aktera izbornog procesa i zaštite izborne volje građana. Posljednja, četvrta analiza odnosila se na istraživanje odabranih tehničkih aspekata izbornog procesa u navedenim državama s ciljem pružanja informacija o mogućnostima unapređenja izbornog procesa u BiH u tehničkom smislu. Sve analize predstavljene su na okruglim stolovima koji su održani u periodu od maja do septembra 2015. godine.

Temeljem sugestija učesnika okruglih stolova, Koalicija je u ovom Pregledu objedinila podatke iz pomenutih analiza u jednu cjelinu, te dala pregled ključnih nalaza istraživanja i najvažnijih karakteristika četiri zasebna segmenta izbornih procesa u 40 država članica OSCE-a: biračkih odbora, izbornih rokova, zaštite izbornog prava i odabranih tehničkih aspekata izbornog procesa. Svi podaci i ključni nalazi su predstavljeni za svaku državu zasebno, što daje mogućnost jednostavnijeg poređenja zakonskih i drugih rješenja.

II - METODOLOGIJA

Metodologija istraživanja izbornih zakonodavstava zasniva se na detaljnom proučavanju izbornih propisa, prvenstveno izbornih zakona država članica OSCE-a, i to njih 40 od 57³. Obzirom na ograničene kapacitete, kao i uzimajući u obzir relevantnost pravnih propisa u kontekstu BiH, iz istraživanja je isključen određeni broj država članica OSCE-a i to uglavnom anglosaksonske pravne tradicije, država izvan Evrope, te manjih evropskih država poput San Marina, Andore i sl.⁴

Istraživanjem su obuhvaćene sljedeće države: Albanija, Armenija, Austrija, Azerbejdžan, Bosna i Hercegovina, Bjelorusija, Bugarska, Crna Gora, Češka Republika, Danska, Estonija, Finska, Francuska, Gruzija, Holandija, Hrvatska, Island, Italija, Kazahstan, Kirgistan, Latvija, Litvanija, Mađarska, Makedonija, Moldavija, Norveška, Njemačka, Poljska, Portugal, Rumunija, Ruska Federacija, Slovačka, Slovenija, Srbija, Španija, Švedska, Švicarska, Turska, Ukrajina i Uzbekistan.

Za istraživanje je korištena uglavnom OSCE/ODIHR baza pravnih propisa država članica OSCE-a⁵. Bitno je naglasiti da je većina prevoda neslužbene prirode i rađena upravo za potrebe istraživanja, a ne pravne primjene. Kao pomoćni izvori korišteni su izvještaji izbornih monitoring misija OSCE/ODIHR-a⁶, kao i drugi dostupni podaci organizacija koje se bave izbornim procesima⁷.

U svrhu provođenja ovog istraživanja, Koalicija 'Pod lupom' je, na osnovu javnog poziva i selekcijom između preko 200 prijavljenih kandidata i kandidatkinja, formirala radnu grupu sastavljenu od 7 istraživača/saradnika.

Podaci predstavljeni u ovom istraživanju dobijeni su na način da je Koalicija prvenstveno izvršila podjelu država po članovima/članicama radne grupe.

³ U sumarnom pregledu po oblastima se koristi broj od 39 analiziranih država jer je Bosna i Hercegovina naknadno obrađena i ubačena u dijelu „Analiza po državama“.

⁴ Istraživanjem nisu obuhvaćene sljedeće države članice OSCE-a:

Andora, Grčka (zbog nemogućnosti pronalaska prevoda Izbornog zakona na engleskom jeziku), Irska, Kanada, Lihtenštajn, Luksemburg, Malta, Monako, Mongolija, SAD, San Marino, Tadžikistan, Tunis, Turkmenistan, Ujedinjeno Kraljevstvo i Vatikan. Izborni zakon BiH je posebno analiziran i korišten za komparaciju izbornih rješenja.

⁵ <http://legislationonline.org/>

⁶ <http://www.osce.org/odihr/elections>;

⁷ <http://www.idea.int/elections/>; <http://aceproject.org/>

Nakon toga, uslijedilo je davanje zadataka radnoj grupi prema oblastima/temama, a na koje je radna grupa u određenom roku morala dati adekvatne odgovore iz izbornih zakona i propisa država koje su istraživali. Zatim se pristupilo analiziranju dobijenih podataka na način da se rješenja izbornih zakonodavstava država obuhvaćenih istraživanjem predstave kako na kvantitativan način u dijelu sumarnih analiza, tako i na detaljan i sveobuhvatan način u dijelu Pregleda u kojem su države članice OSCE-a predstavljene pojedinačno.

Rezultati dobijeni istraživanjem ukazuju prvenstveno na različite pravne tradicije, istovremeno ukazujući i na vidljivo različite nivoe razvijenosti političke kulture i izborne svijesti što se može ocijeniti kroz nivo regulisanosti pojedinih oblasti. Tako države koje možemo okarakterisati kao one sa visoko razvijenom sviješću o izbornom procesu i pravilima ponašanja u vezi sa izborima (npr. skandinavske zemlje) veoma šturo definišu brojna pitanja, te ostavljaju izbornim administracijama, pa i građanima u nekim slučajevima, dosta široke ovlasti za organizovanje i provođenje izbora. S druge strane, zemlje koje su u svojoj nedavnoj prošlosti prošle kroz tranziciju svojih političkih i ekonomskih sistema, pa i ratove, imaju tendenciju dosta detaljnog regulisanja svih segmenata u vezi sa izbornim procesom, što opet ukazuje na pokušaje tih država da na taj način spriječe potencijalne izborne prevare i manipulacije. Ta šarolikost propisa predstavljala je izazov prilikom izrade analize u smislu prepoznavanja trendova i zajedničkih crta koje eventualno mogu poslužiti kao primjeri dobre prakse za BiH.

III - SUMARNA ANALIZA PO OBLASTIMA

III.1 Način formiranja i sastav biračkih odbora

ULOGA I ODGOVORNOSTI ČLANOVA BIRAČKIH ODBORA

Izbornu administraciju u BiH čine izborne komisije⁸ i birački odbori (BO). Izborne komisije se imenuju na period od 7 godina, dok se BO-i imenuju posebno za svake izbore. BO-i imaju 3 ili 5 članova u zavisnosti od broja registrovanih birača na biračkom mjestu, od kojih je jedan predsjednik BO, a imenuju se i zamjenici kako za predsjednika tako i sve članove BO. Prema važećem Izbornom zakonu BiH, BO neposredno rukovodi izbornim procesom na biračkom mjestu, osiguravaju pravilnost i tajnost glasanja i evidentiraju rezultate glasanja na datom biračkom mjestu. Predsjednik BO obezbjeđuje da se proces glasanja odvija na način predviđen Izbornim zakonom i provedbenim aktima. BO nemaju drugih dužnosti osim provođenja izbora.

U većini posmatranih država obaveze BO su slične obavezama propisanim u BiH. U 8 od 39 država, u zakonima nisu vidljive obaveze članova BO, u 18 država njihove obaveze su isključivo vezane za izborni dan, dok je u 13⁹ država evidentirano da članovi BO imaju i druge obaveze prije samog izbornog dana. Te obaveze se uglavnom odnose na pripremu BM za glasanje i/ili prijem izbornog materijala dan ili nekoliko dana uoči izbora. Ipak u nekim zemljama, BO imaju i veće odgovornosti: npr. u Gruziji gdje verificiraju tačnost biračkih spiskova, razmatraju žalbe u vezi sa istima i sl. Takođe, u Armeniji gdje BO donose pojedinačne pravne akte, mada zakon ne precizira vrstu tih pravnih akata, imaju redovne sastanke i sl. To se ipak može povezati sa dužinom mandata BO, kao i sastavom (BO u Armeniji npr. ima sekretara). Još jedna bliska zemlja Armeniji, Azerbejdžan, kako se navodi u neslužbenom prevodu razmatraju prigovore u vezi sa kršenjem zakona i donosi odluke u vezi sa istima, međutim iz dostupnih propisa takođe nije jasno o kakvim se aktima radi.

⁸ CIK BiH, entitetske izborne komisije (formirana u Republici Srpskoj), opštinske/gradske, odnosno lokalne izborne komisije i Izborna komisija Brčko Distrikta

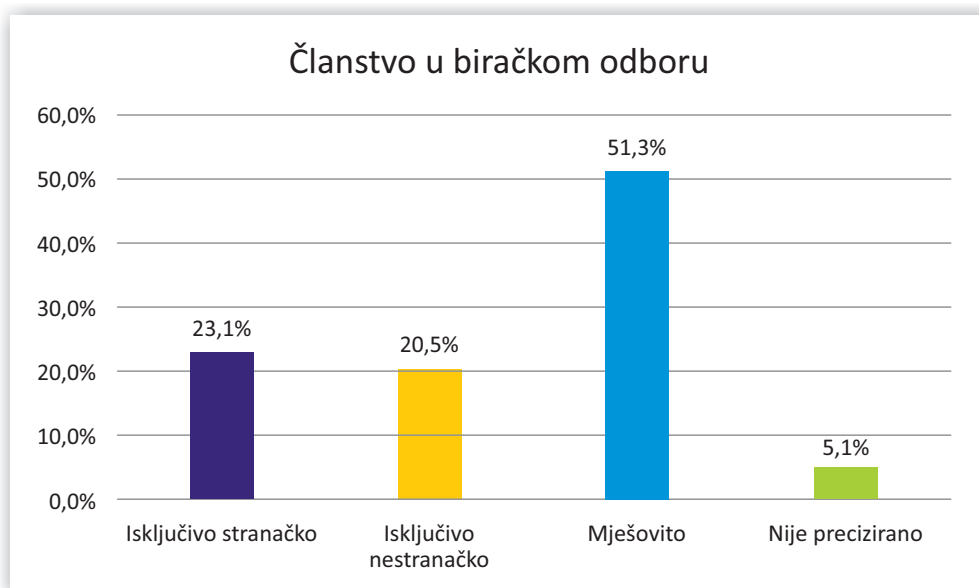
⁹ Gruzija, Slovenija, Rumunija, Ukrajina, Armenija, Latvija, Bjelorusija, Azerbejdžan, Kazahstan, Moldavija, Uzbekistan, Rusija, Kirgistan

ČLANSTVO U BIRAČKIM ODBORIMA

Kandidate za članove BO u BiH predlažu politički subjekti¹⁰. Samo imenovanje vrše lokalne izborne komisije, a izuzetno to čini CIK BiH onda kada lokalne izborne komisije to ne uspiju učiniti u predviđenom roku. Dakle, članstvo u biračkim odborima u BiH je stranačko.

Uporedna analiza 39 od 57 država članica OSCE-a, odnosno njihovih propisa koji se tiču članstva u biračkim odborima u smislu da li se članovi imenuju ispred političkih subjekata ili ne, pokazala je da je članstvo u biračkim odborima uglavnom mješovito. Mješovito članstvo podrazumijeva članstvo koje se imenuje kombinacijom stranačkih i nestranačkih članova.

Tako, u 20 država¹¹, odnosno 51,3% članstvo u BO je mješovito, stranačko je u 9 država¹² (23,1%), nestranačko u 8 (20,5%¹³), dok u 2 države (5,1%¹⁴) iz zakona i drugih dostupnih materijala nije vidljiva struktura članstva u ovom smislu.

¹⁰ Politički subjekt u smislu Izbornog zakona BiH i ove analize su: nezavisni kandidati, političke stranke, koalicije stranaka.

¹¹ Gruzija, Slovenija, Rumunija, Norveška, Danska, Latvija, Njemačka, Švicarska (*korišten primjer kantona Ciriha obzirom da su birački odbori i njihovo formiranje u nadležnosti kantona*), Azerbejdžan, Estonija, Srbija, Litvanija, Bjelorusija, Francuska, Makedonija, Hrvatska, Rusija, Kirgistan, Poljska, Armenija

¹² Bugarska, Albanija, Crna Gora, Finska, Portugal, Češka, Slovačka, Turska, Ukrajina

¹³ Mađarska, Austrija, Kazahstan, Moldavija, Španija, Uzbekistan, Italija, Island

¹⁴ Švedska, Holandija

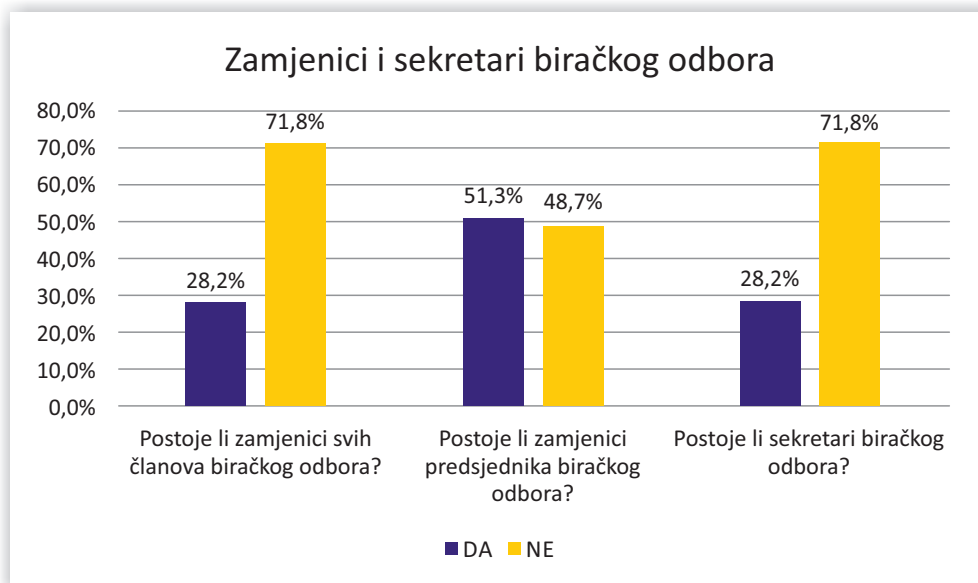
BROJ ČLANOVA BIRAČKIH ODBORA

Kao što je ranije spomenuto, broj članova BO u BiH je 3 ili 5, a imenuje se i isti broj zamjenika. Broj članova BO je isti bez obzira da li su u pitanju lokalni ili opšti izbori. S druge strane, opterećenje članova BO nije jednako u odnosu na vrstu izbora, obzirom da kada se provode opšti izbori imamo maksimalno četiri različite utrke, što za posljedicu ima komplikovanije procedure i dugotrajan rad na brojanju glasova i drugim procedurama u vezi sa izbornim materijalom.

Propisi posmatranih država u ovom istraživanju variraju čak i značajno u rješenjima koja nude po pitanju broja članova u biračkim odborima. Tako u jednoj¹⁵ od 39 država taj broj nije preciziran okvirnim i/ili krovnim zakonom, nego je ili će biti definisan drugim zakonom ili propisima. Približan prosječan broj članova, obzirom da je do tačnog prosjeka teško doći jer većina država definiše ili minimum broja članova ili raspon u broju koji opet ovisi uglavnom o veličini biračkog mjesta, je 6,6 članova po biračkom odboru. Taj broj se kreće od minimalnih 3 člana (npr. Slovenija, Norveška, Island, Španija, Holandija) do maksimalna 24 člana BO koliko ih se može imenovati u Ukrajini (Bjelorusija i Uzbekistan 19, Rusija 16, Poljska 11, itd.)

Ono što se razlikuje u odnosu na situaciju u BiH jeste da u nešto više od 50% posmatranih država samo predsjednik BO ima zamjenika, u 11 država je utvrđeno da svi članovi BO imaju zamjenike (28,2%), a u istom broju posmatranih država birački odbori na raspolaganju imaju i sekretare.

¹⁵ Litvanija

KRITERIJI ZA ČLANSTVO

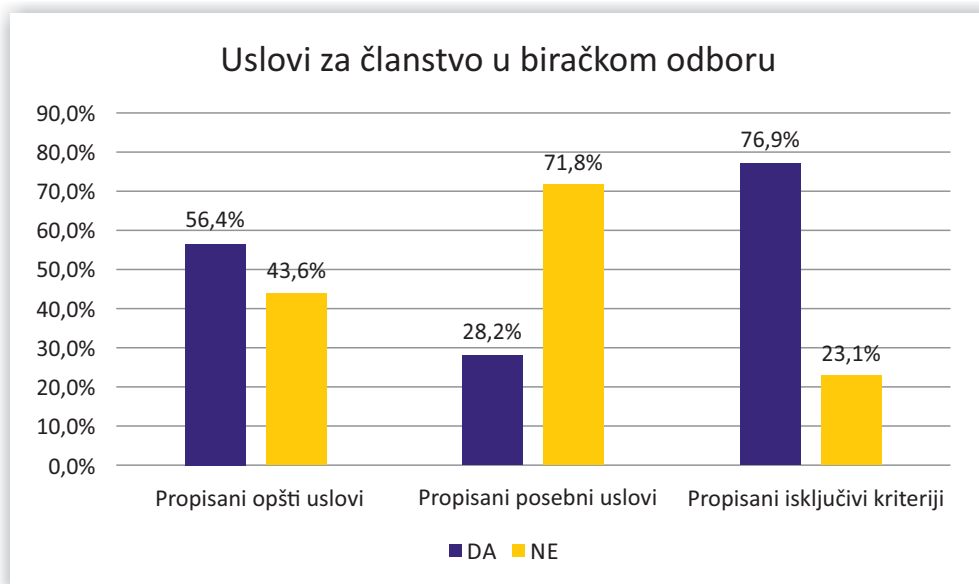
Izborni zakon BiH predviđa opšte uslove za članstvo u biračkim odborima¹⁶, dok CIK BiH podzakonskim aktom detaljnije razrađuje ovu oblast i postavlja i posebne uslove i to kroz Uputstvo o utvrđivanju kvalifikacija i postupku imenovanja članova BO-a¹⁷. Ti uslovi se kumulativno mogu sumirati na način da član BO može biti osoba sa pravom glasa, koja ima najmanje srednju stručnu spremu, koja nije odgovarala za krivična djela protiv humanitarnog prava u smislu Međunarodnog suda za bivšu Jugoslaviju ili pred domaćim sudovima, koja nije kandidat na izborima, te da osoba ima prebivalište na teritoriji lokalne samouprave gdje se biračko mjesto nalazi.

Kriteriji za članstvo u BO-ima posmatranih država, takođe se mogu podijeliti na opšte i posebne. Pod opštim, u svrhu ovog istraživanja, posmatramo one koji se tiču opšteg prava glasa i stečenog punoljetstva. Pod posebnim uslovima uzimamo one uslove koji su navedeni kao uključivi ili isključivi kriteriji, i koji su kao takvi definisani zakonima posmatranih država. Tu ubrajamo: određeni stepen obrazovanja, da osoba nije ranije kažnjavana za krivična djela; krivična djela u vezi sa izbornim procesom, posjedovanje stručnih sertifikata iz oblasti izbora, pripadnost određenoj struci ili profesiji i slično.

¹⁶ Izborni zakon BiH, (Neslužbeni prečišćeni tekst – zaključno sa izmjenom i dopunom objavljenim u Službenom glasniku BiH broj: 7/14), članovi 2.2. i 2.3.

¹⁷ http://izbori.ba/Documents/OpciIzbori2014/Dokumenti/Izbori/Uputstvo_o_utvrđivanju_i_postupku_imenovanja_clanova_birackih_odbora-bos.PDF

Generalno pravilo u svim državama obuhvaćenim ovim istraživanjem je da ista osoba ne može biti članom više od jednog nivoa izborne administracije, te da se kandidatima na izborima zabranjuje učešće u radu BO-a. Opšte uslove propisuje 22 od 39 država (56,4%). Isključivi kriteriji, odnosno kriteriji po osnovu kojih se ne može biti članom BO-a, nisu pronađeni u 9 od posmatranih 39 država (23,1%). U 11 država (28,2%) posebni uslovi za učešće u radu BO-a zahtijevaju određene uslove koji mogu biti interesantni u kontekstu BiH. Tako npr. u Rumuniji predsjednik i zamjenik BO su obično sudije za prekršaje ili uopšte pravnici po struci. Slično je i u Italiji gdje su službenici suda, državni službenici, notari u obavezi služiti kao članovi BO. U Hrvatskoj, predviđeno je da predsjednik i zamjenik neće biti članovi političke partije kada su u pitanju parlamentarni izbori, a po mogućnosti će biti pravnici, dok za predsjedničke izbore vrijedi pravilo da nijedan član BO ne može biti članom političke stranke.

IMENOVANJE BIRAČKIH ODBORA

BO u BiH imenuju lokalne izborne komisije najkasnije u roku od 30 prije dana izbora. Članovi BO biraju se na osnovu prijedloga političkih subjekata. Zakon ne definiše rokove za vršenje zamjene članova BO, ne sadrži odredbe koje se tiču postupka odbijanja i/ili napuštanja funkcije nakon imenovanja, a predviđeno je imenovanje zamjenika za sve članove i predsjednika. Kao što je navedeno ranije, u praksi se često dešava da imenovani članovi BO odustaju,

pa i neposredno pred izbore što stvara probleme lokalnim izbornim komisijama u smislu popunjavanja tih BO kvalitetno obučanim osobama. Nije propisana obaveza poštovanja ranije preuzetog angažmana. Ukoliko se desi da lokalna izborna komisija ne imenuje BO u skladu sa predviđenim rokom, to čini CIK BiH.

U zakonima 4¹⁸ od 39 posmatranih država procedura imenovanja nije opisana nikako ili nedovoljno da bi se mogli izvući određeni relevantni zaključci. Kada su u pitanju ostale države, procedure imenovanja su manje više slične u smislu da BO uglavnom imenuju prve više izborne komisije, a zajedničko sa BiH je uglavnom rješenje da ukoliko te komisije ne imenuju BO u predviđenom roku, to čini krovna izborna komisija.

Ono što se može izdvojiti kao interesantno u kontekstu BiH jesu neka rješenja u pojedinim zemljama: tako npr. u Ukrajini se prilikom dostavljanja dokumentacije za nominovanje članova za BO moraju dostaviti i potpisane izjave kojim nominovani prihvataju da budu dijelom datog BO; u Mađarskoj se na date prijedloge članova i zamjenika članova BO ne mogu vršiti izmjene; u Njemačkoj i Švicarskoj¹⁹ pozicije članstva u BO su pozicije 'časti' i obavezne, te se vršenje takve dužnosti može odbiti samo pod propisanim uslovima; u Kazahstanu takođe nominovani kandidati za članstvo podnose aplikaciju u kojoj pristaju na rad u BO. Makedonija ima interesantno rješenje kada je u pitanju dodjela mjesta u BO, ono se ogleda u korištenju posebno dizajniranog softvera putem kojeg se mjesta u biračkim odborima dodjeljuju nasumično²⁰.

Kada su u pitanju rokovi za imenovanje BO u odnosu na izborni dan, oni takođe variraju, a i definisani su u odnosu na različite datume. U 10 država takvi rokovi nisu definisani izbornim zakonom ili iz zakona nije vidljiv početak roka; 2 zemlje određuju rokove u odnosu na dan raspisivanja izbora²¹; 3 zemlje definišu rok za nominovanje kandidata, ali ne i

¹⁸ Island, Holandija, Češka, Slovačka

¹⁹ Švicarska: Federalni zakon reguliše biračke odbore na način da će se ta oblast urediti kantonalnim propisima. U ovom istraživanju korišten je primjer Kantona Cirih.

²⁰ U pravilniku koji reguliše proceduru imenovanja nisu precizirani kriteriji koji se koriste prilikom dodjele mjesta u BO. Ipak, u jednom od članova stoji da članom BO može biti osoba koja ima prebivalište na teritoriji opštine za koju se BO formira, iz čega se može zaključiti da se dodjela 'nasumično' vrši na teritoriju jedne opštine.

²¹ Španija: između 25 i 29 dana od raspisivanja izbora, Makedonija 21 dan.

imenovanje²². U ostalim zemljama posmatranim ovim istraživanjem definisan je rok za formiranje BO koji se kreće od maksimalnih 45 dana, do minimalnih 3 dana do pred izbore. Prosjek tog roka u 24 zemlje koje isti definišu je 25,2 dana.

ZAMJENA ČLANOVA BIRAČKIH ODBORA

Kada je u pitanju zamjena članova BO nakon njihova imenovanja, a u odnosu na izborni dan, rješenja su takođe šarolika. Samo 8 od 39 posmatranih država precizira rok za zamjenu članova, a ti se rokovi kreću od 1 do 15²³ dana prije izbornog dana.

OBUKA I CERTIFICIRANJE BIRAČKIH ODBORA

Obuka biračkih odbora u BiH je u nadležnosti lokalnih izbornih komisija. CIK BiH je taj koji obezbjeđuje materijale i metodologiju za obuke, dok je obaveza komisija na lokalnom nivou organizovanje i izvođenje istih. Ono što je primjećeno kao unapređenje obuke za članove BO na posljednjim održanim opštim izborima jesu spotovi koji su korišteni, a koji prikazuju ukupan proces izbornog dana, približavajući ga članovima BO-a na jednostavan i lako razumljiv način. Ono što je primijećeno prilikom posljednjih izbora je da, iako naravno sve komisije organizuju obuke, varira dužina trajanja obuka, kvalitet trenera i sl., a što se kasnije i pokazalo kao problem prilikom primijećenih nepravilnosti, naročito u pogledu brojanja glasova i pakovanja glasačkog materijala. Kada je u pitanju certificiranje, u BiH je predviđeno polaganje testa nakon provedene obuke, nakon čega se dobija sertifikat na osnovu kojeg certificirane osobe mogu vršiti dužnost člana BO.

Kada su u pitanju države koje su predmet ovog istraživanja, bilo je interesantno vidjeti da li postoji institucionalni oblik vršenja obuke osoba koje učestvuju u izbornom procesu. Tako u 18 država, obuka biračkih odbora nije regulisana zakonom. Certificiranje kao takvo je predviđeno u 5 država (Gruzija, Armenija, Makedonija, Moldavija, Italija). U većini država izborne komisije su te koje obezbjeđuju obuku, bilo da je riječ o krovnim izbornim komisijama ili onima na lokalnom i/ili regionalnom nivou, u zavisnosti od

²² Slovenija, Armenija, Crna Gora: prosječan rok za nominacije 16,6 dana

²³ Primjer Gruzije gdje je rok za zamjenu člana BO 15 dana uoči izbornog dana, nakon čega se zamjena ne može vršiti.

administrativne organizacije svake od država.

Posebni centri koji, između ostalog vrše i obuke BO, posmatrajući zakone ovih država zabilježeni su u Gruziji, Moldaviji i Italiji.

III.2 Izborni rokovi

RASPISIVANJE IZBORA I OVJERA POLITIČKIH SUBJEKATA

Centralna izborna komisija BiH (CIK BiH), na osnovu Izbornog zakona BiH²⁴ raspisuje izbore na svim nivoima. Svi izbori se održavaju prve nedjelje u oktobru izborne godine²⁵. CIK BiH izbore raspisuje najkasnije 150 dana prije održavanja izbora. Izborni zakon BiH predviđa drugačije rokove kada su u pitanju ponovni, odgođeni i prijevremeni izbori (Poglavlje 14.).

Prijave za ovjeru političkih subjekata za učešće na izborima u BiH podnose se CIK-u 135 dana uoči izbora (političke stranke i nezavisni kandidati), odnosno 110 dana (koalicije i liste nezavisnih kandidata). Rokovi za odgovor od strane CIK-a su 15, odnosno 7 dana. Nakon ovjere političkog subjekta za učešće, slijedi podnošenje kandidatskih listi, što se mora učiniti do 90 dana uoči izbora. CIK ima rok za odgovor od 25 dana, a odobrene, konačne kandidatske liste se objavljuju u službenim glasnicima najkasnije 45 dana prije izbora.

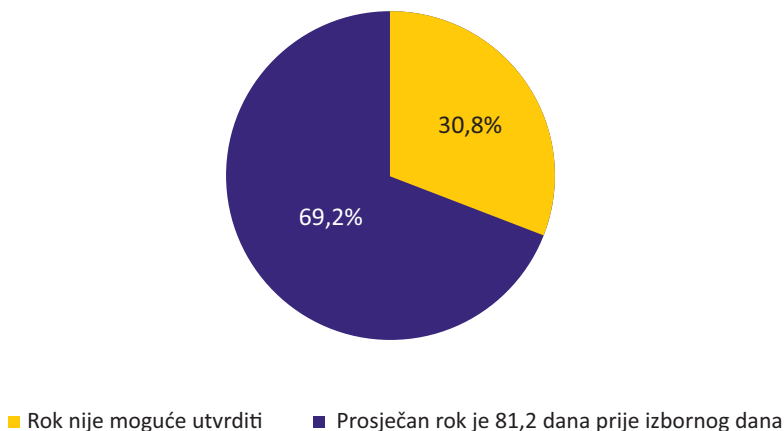
Kada je u pitanju raspisivanje izbora, u zakonima i drugim dostupnim propisima analiziranih država OSCE-a, u 23,1%²⁶ njih taj rok nije određen ili se ne može sa sigurnošću doći do zaključka. Tri države raspisuju izbore u odnosu na vrijeme prestanka tekućeg mandata (Slovenija, Albanija i Litvanija), gdje se u odnosu na vrijeme prestanka tekućeg mandata izbori raspisuju od 4,5 do 9 mjeseci ranije. U ostalih 27 država, odnosno 69,2%, izbori se raspisuju u prosjeku 81,2 dana uoči izbornog dana. Minimalan broj dana koji mora proteći od dana raspisivanja do održavanja izbora zabilježen je u Hrvatskoj (30 dana), dok je maksimalan broj zabilježen u Njemačkoj (6 mjeseci, odnosno 180 dana).

²⁴ Članovi 1.14. i 2.9. Izbornog zakona BiH.

²⁵ Izuzev kada se ovaj datum podudara s obilježavanjem vjerskog praznika jednog od konstitutivnih naroda BiH; u tom slučaju CIK BiH izbore zakazuje za nedjelju nakon prve nedjelje u oktobru koja se ne podudara sa vjerskim praznikom.

²⁶ Švedska, Ukrajina, Norveška, Danska, Island, Latvija, Kazahstan, Uzbekistan i Holandija

Rok za raspisivanje izbora

Analiziranjem odredbi koje se tiču prijave i ovjere političkih subjekata za učešće na izborima, zabilježeno je da su te dvije procedure eksplicitno razdvojene u propisima 10²⁷ od 39 država (25,6%). U ostalih 29 zemalja ili 74,4% ne navode se posebni rokovi za ovjeru i/ili odluku nadležnog tijela za učešće na izborima, nego se definišu rokovi kojim se politički subjekti prijavljuju za učešće. Ti rokovi su dosta različito postavljeni i kreću se npr. u Švedskoj od oko 180 dana uoči izbora za registraciju stranke za učešće na izborima bez definisanja ostalih rokova; u Slovačkoj i Bjelorusiji gdje rok za prijavu iznosi 90 dana prije izbora. Ostale zemlje taj rok definišu između 60 i 25 dana prije izbornog dana²⁸.

BIRAČI

Na izborima u BiH, bilo opštim ili lokalnim, pravo da glasaju imaju samo osobe koje se nalaze na evidenciji Centralnog biračkog spiska (CBS). CIK

²⁷ Rokovi su navedeni u odnosu na izborni dan. Slovenija: prijava 25 dana prije izbora, ovjera 18; Rumunija: 40 dana, odluka u roku od 48h; Ukrajina: 75 dana, odluka u roku od 5; Norveška: prijava u roku od oko 150 dana, odluka u roku od 60 dana; Armenija: 45 dana, ovjera do 35; Latvija: prijava 40 dana, objava 10 dana prije izbora; Azerbejdžan: prijava 30 dana, odluka u roku od 5; Estonija: prijava 45 dana, odluka u roku od 5; Srbija: prijava 15 dana, odluka u roku od 24h; Kazahstan: prijava u roku od 30 dana, odluka do 20 dana prije izbora.

²⁸ Izuzetak su Španija i Hrvatska koje taj rok definišu u odnosu na dan raspisivanja izbora, Španija 15 dana od dana raspisivanja, a Hrvatska najkasnije 14 dana od dana raspisivanja.

BiH nadležan je za vođenje CBS-a. Od 2006. godine je na snazi pasivna registracija birača. Da bi bila upisana u CBS, osoba mora posjedovati IDEEA ličnu kartu BiH, odnosno podnijeti zahtjev za izdavanje iste. CBS se zaključuje 45 dana prije dana izbora. Izborni zakon BiH predviđa glasanje izvan BiH za izbjegle osobe iz BiH i osobe koje privremeno žive u inostranstvu²⁹. Za ovu kategoriju birača važi aktivna registracija, a CIK propisuje rokove i način registracije. Rokovi za objavu konačnih lista birača definišu se Zakonom i provedbenim aktima CIK-a. CIK BiH dužan je svakoj osnovnoj izbornoj jedinici dostaviti izvod iz CBS-a koji sadrži sve birače sa pravom glasa u datoj izbornoj jedinici najkasnije u roku od 20 dana uoči izbora.

U analiziranim zemljama, rokovi za objavljivanje konačnih lista birača variraju i kreću se od npr. 25 dana koliko je taj rok u Azerbejdžanu do npr. 7 dana u Estoniji, Litvaniji, Češkoj. Pasivna registracija birača kao takva je zabilježena u 11 od 39 država ili 28,2%, dok u ostalih 28 država (71,8%) nije moguće utvrditi radi li se o aktivnoj ili pasivnoj registraciji. To je iz razloga što ti propisi uglavnom definišu rokove ili načine izmjene biračkih spiskova, ali ne i prvobitno sastavljanje, odnosno nadležnost za njihovo sastavljanje.

Kada su u pitanju birači iz nazovimo posebne kategorije, gledano iz ugla BiH i u smislu glasanja raseljenih osoba, samo dvije analizirane države su imale identifikovane takve kategorije i to Turska i Rusija. Rok za registraciju takvih birača u Turskoj je 15 dana, a u Rusiji 3 dana prije izbora. U ostalim zemljama kao posebne kategorije uglavnom su izdvojena lica koja su u vojnim ili sličnim službama i misijama, lica sa posebnim potrebama, lica na služenju zatvorskih kazni, bolesnici i sl. Najduži zabilježeni rok za registraciju takvih birača je 82 dana u Austriji, dok u ostalim državama koje predviđaju eksplicitno takve kategorije i rokove, prosjek takvih rokova je 19,8 dana.³⁰ Kao interesantna uporedna rješenja kada su u pitanju posebne kategorije birača, mogu se izdvojiti

²⁹ Pod sljedećim uslovima: da su državljani BiH, da imaju navršenih 18 godina ili će navršiti 18 godina do dana održavanja izbora, te da imaju prijavljeno prebivalište u BiH.

³⁰ Napomena: u svrhu dobijanja ovog procenta korišten je najduži dati rok po državi obzirom da su često za različite kategorije definisani različiti rokovi. U 46% analiziranih država posebne kategorije ili nisu obuhvaćene analiziranim propisima ili se može zaključiti da se na njih odnose opšte odredbe za birače. To su: Rumunija, Norveška, Danska, Island, Njemačka, Švicarska (Kanton Cirihi), Albanija, Azerbejdžan, Estonija, Crna Gora, Litvanija, Kazahstan, Bjelorusija, Finska, Francuska, Španija, Češka, Hrvatska.

sljedeći primjeri: U Švicarskoj³¹ lice koje ne može glasati lično iz zdravstvenih razloga na dan izbora daje svoj lični identifikacijski dokument i ljekarsku potvrdu o zdravstvenom stanju drugom licu koje onda može glasati umjesto njega; u Francuskoj je predviđeno slično samo putem punomoćnika; slično i Švedskoj se birač može opredijeliti za glasanje putem tzv. glasnika. Kada je riječ o glasanju putem mobilnih timova, vrijedi istači rješenje gdje se takvo glasanje omogućava biračima, koji imaju pravo na takav vid glasanja, na sam izborni dan: Estonija, Srbija, Bjelorusija, Moldavija i Rusija. Ovim rješenjima ostavljena su uglavnom ograničenja do koliko sati na izborni dan se može prijaviti za ovakav vid glasanja.

ODREĐIVANJE BROJA BI RAČKIH MJESTA I LOKACIJA

Određivanje broja i lokacija biračkih mjesta (BM) u BiH definisano je Izbornim zakonom BiH i provedbenim aktom CIK-a, odnosno Uputstvom o vrstama, načinu i rokovima za određivanje BM. Potonjim se ova procedura detaljno razrađuje. Broj BM određuju lokalne izborne komisije (gradske/opštinske/Izborna komisija Brčko Distrikta) najkasnije 65 dana prije izbora, a lokacije istih neposredno nakon toga. Najkasnije 15 dana prije zakazanog izbornog dana, lokalne izborne komisije objavljuju koja su BM određena za glasanje sa tačnim lokacijama.

Prilikom analiziranja zakona i drugih dostupnih propisa država koje su predmet ovog istraživanja, zabilježeno je da svega 8 od 39 (20,5%) država ne reguliše eksplicitno ovu oblast sa rokovima ili slično. Obično se zadržavaju na formulacijama da će se BM odrediti 'blagovremeno' ili određivanje istih ne spominju. Kada se uzme prosjek ostalih analiziranih država, dođe se do podatka da se broj biračkih mjesta, a u velikom broju država taj rok se odnosi i na objavu lokacija, određuje 41,1 dan uoči izbornog dana. Najduži zabilježeni rok je u Ukrajini i iznosi 175 dana uoči izbora, dok je najkraći zabilježen u Austriji i Njemačkoj u trajanju od 5, odnosno 6 dana uoči izbora.

³¹ Napomena: Prilikom analiziranja Švicarske fokus je stavljen na jedan kanton, konkretno Kanton Ciri, obzirom da se ovi propisi uveliko razlikuju od jednog do drugog kantona, a federalni zakon ne definiše ova pitanja ili ih definiše vrlo okvirno ostavljajući kantonima slobodu detaljnijeg uređenja.

IZBORNA KAMPANJA

Izborna kampanja u BiH definisana je Izbornim zakonom BiH. Zakon, tako, definiše da izborna kampanja traje 30 dana prije dana održavanja izbora.³² Zakon predviđa niz pravila ponašanja političkih subjekata, međutim često je evidentno kršenje ovih nešto okvirnijih odredbi od strane političkih subjekata. To se odnosi naročito na vođenje kampanje prije predviđenog perioda, a posebno od strane političkih subjekata na pozicijama vlasti. Izborna šutnja, period kada je zabranjeno političko oglašavanje i agitovanje, počinje 24 sata prije otvaranja biračkih mjesta i traje do njihovog zatvaranja.

U oko 64% analiziranih država izborna šutnja je definisana na način kako je to urađeno i u BiH, međutim kampanja i njeno trajanje se bitno razlikuju. Tako 12³³ od 39 država (30,7%) ne definiše izbornu kampanju, njeno trajanje niti izbornu šutnju. Većina tih država, iako ne sve, pripadaju onim evropskim državama koje vrijede za razvijene demokratije, te gdje postoje snažne utemeljene običajne norme političkog djelovanja i ponašanja. Estonija, Crna Gora, Kazahstan, Moldavija i Hrvatska izbornu kampanju dozvoljavaju od dana ovjeravanja kandidata za učešće na izborima, odnosno objave izbornih lista. Gruzija s druge strane kampanju dozvoljava od dana raspisivanja izbora, Uzbekistan tri mjeseca prije isteka tekućeg mandata zastupnika, dok preostale države svojim zakonima preciziraju trajanje kampanje brojem dana u odnosu na izborni dan.

GLASANJE PUTEM POŠTE

Izborni zakon BiH predviđa glasanje putem pošte. Za ovakav vid glasanja mogu se opredijeliti državljani BiH u inostranstvu, a koji imaju biračko pravo. Takođe, državljani BiH koji imaju status izbjeglih osoba³⁴ imaju pravo da glasaju lično ili poštom za opštinu u kojoj je imao prebivalište prema posljednjem popisu stanovništva. CIK BiH je ovim biračima za posljednje

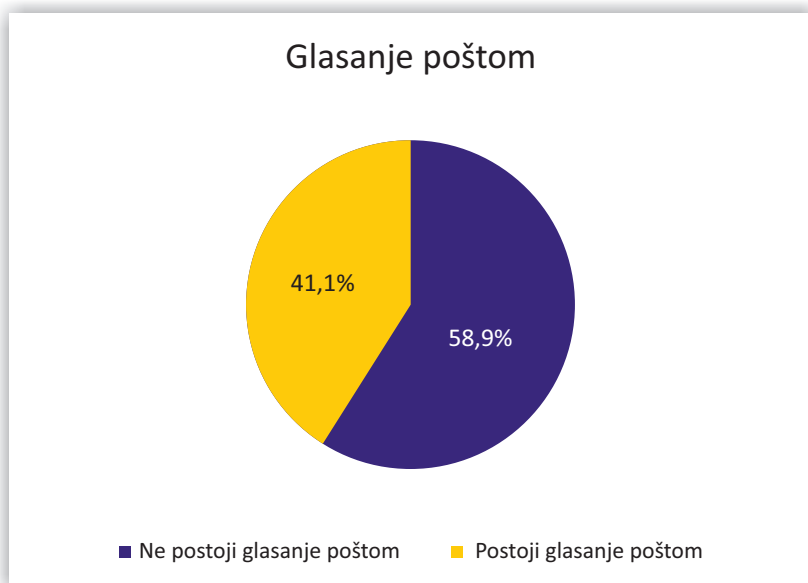
³²Izborni zakon Bosne i Hercegovine, Poglavlje 16, http://www.izbori.ba/Documents/documents/ZAKONI/Izborni_zakon_PRECISCENI_TEKS_T-srp.pdf

³³ Norveška, Danska, Švedska, Island, Austrija, Njemačka, Švicarska, Srbija (koja definiše izbornu šutnju 48h prije izbora, ali ne i trajanje kampanje), Litvanija (izborna šutnja 30h prije izbora), Holandija, Bjelorusija (zabranjuje političko djelovanje na izborni dan) i Finska

³⁴ Čl.1.1.a., stav 1, alineja 10. Izbornog zakona BiH: "Izbjeglo lice" podrazumjeva državljanina BiH koji ima biračko pravo i boravi u inostranstvu u statusu izbjeglog lica iz BiH.

održane izbore u oktobru 2014. distribuirao birački paket oko 6 sedmica uoči izbornog dana (u periodu 23-28.08.). Povratne glasačke koverta prihvataju se za brojanje ukoliko stignu najkasnije dva dana nakon održavanja izbora sa poštanskim žigom, odnosno datumom slanja ne kasnijim od datuma održavanja izbora.

Uporedna analiza posmatranih država članica OSCE-a pokazala je da 23³⁵ od 39 država ili 58,9% ne predviđa glasanje poštom ili iz dostupnih propisa nije jasno vidljivo kako i na koji način je glasanje putem pošte regulisano. Kada su u pitanju ove države, pod glasanjem poštom podrazumijeva se i glasanje poštom iz inostranstva i unutar zemlje.

Od zemalja koje predviđaju glasanje poštom, odnosno u dostupnim propisima preciziraju glasanje putem pošte zabilježeno je sljedeće: svega 8 od 16 država precizira kada se glasački materijal mora poslati biraču, a prosjek tih rokova je 17,6 dana prije izbornog dana. Najduži rok zabilježen je u Slovačkoj i iznosi 35 dana, a najkraći u Francuskoj gdje se kaže da će materijal biti dostavljen 4 dana prije izbora.

³⁵ Gruzija, Rumunija, Ukrajina, Norveška, Armenija, Danska, Bugarska, Albanija, Azerbejdžan, Crna Gora, Srbija, Kazahstan, Bjelorusija, Finska, Makedonija, Moldavija, Portugal, Češka, Uzbekistan, Hrvatska, Turska, Kirgistan, Rusija.

Kada je u pitanju vraćanje popunjenih glasačkih listića na adrese nadležnih izbornih komisija u matičnim zemljama, dostupni propisi svega 11³⁶ država preciziraju rokove za slanje, odnosno procedure prihvata takvih glasova za brojanje. Ti rokovi su postavljeni tako različito da nije moguće izvući presjek niti za većinu naći zajednički imenilac. Tako npr. Latvija određuje rok da se materijal mora vratiti 'odmah' po prijemu, Španija da se materijal pošalje najkasnije 3 dana prije izbora, a Švicarska do kraja izbornog dana. Ostale zemlje uglavnom definišu rok na način da definišu kada materijal mora biti primljen da bi se ti listići uzeli u obzir prilikom brojanja. U Mađarskoj listići moraju biti primljeni od strane nadležne komisije do 24 h na dan koji prethodi izbornom danu, u Holandiji do 15 h na izborni dan, u Njemačkoj do 18 h na izborni dan. Zabilježeno je da se nakon izbornog dana listići za brojanje prihvataju u Poljskoj (24 h), te Austriji i Sloveniji (8 dana).

OBJAVLJIVANJE I UTVRĐIVANJE REZULTATA

Objavljivanje preliminarne i potvrđene rezultata izbora u nadležnosti je CIK BiH. CIK utvrđuje rezultate neposrednih i posrednih izbora istekom roka za podnošenje prigovora i žalbi, kako je propisano Zakonom i nakon pravosnažnosti odluka. Izborni zakon definiše rokove za utvrđivanje izbornih rezultata, dok se propisima CIK-a određuje redoslijed utvrđivanja, obavještanje javnosti, te način objavljivanja. Zakonska je obaveza objaviti konačne rezultate izbora u roku od 30 dana od dana održavanja. Prve preliminarne rezultate CIK BiH objavljuje u 24 sata nakon izbornog dana, a ostale preliminarne rezultate dinamikom predviđenom Uputstvom o rokovima i redoslijedu izbornih aktivnosti, kojeg CIK donosi za svake izbore.

Analiziranjem propisa 39 država, kod njih 23³⁷ ili 58,9% zabilježeno je da ne preciziraju objavljivanje preliminarne rezultata izbora. Kod ostalih 16 zemalja, ti rokovi variraju od objave rezultata u 'jutro nakon izbora' u Gruziji; najkasnije 24 h nakon izbora u Armeniji, Azerbejdžanu, Crnoj Gori i Francuskoj; pa do recimo najviše zabilježenih 8 dana nakon izbora u Švicarskoj što je obaveza za sve kantone.

³⁶ Mađarska, Latvija, Švicarska (Kanton Ciri), Litvanija, Španija, Slovačka, Poljska, Njemačka, Austrija.

³⁷ Slovenija, Švedska, Rumunija, Ukrajina, Norveška, Danska, Island, Latvija, Austrija, Njemačka, Albanija, Estonija, Srbija, Litvanija, Bjelorusija, Portugal, Španija, Češka, Slovačka, Uzbekistan, Hrvatska, Turska, Rusija.

Kada je u pitanju objavljivanje konačnih rezultata izbora, takođe u velikom broju država taj rok ili nije definisan ili iz dostupnih propisa nije moguće jasno utvrditi isti. Konkretno, takvi podaci ne mogu biti potvrđeni za 20 od 39 država (ili 51,28%), gdje imamo definisanje objave rezultata na način da se kaže 'čim je prije moguće', kao npr. u Njemačkoj i Holandiji. U državama koje definišu rok za objavu konačnih rezultata, njih 19 (ili 48,7%), dobijeni prosjek dana za objavu konačnih rezultata je 16,2 dana od dana održavanja izbora. Maksimalan broj dana zabilježen je u Bugarskoj i Španiji (40 dana), a najmanji broj dana zabilježen je u Poljskoj (3 dana), Rusiji (5 dana), te Armeniji i Litvaniji (7 dana).

POSMATRAČI

Izborni zakon BiH predviđa učešće posmatrača u izbornom procesu, međunarodnih i domaćih (stranačkih i nestranačkih), u skladu sa Zakonom i provedbenim aktima CIK BiH. Prilikom akreditovanja posmatrača, od strane Koalicije je primijećena relativno komplikovana procedura akreditacije, naročito kada se uzme u obzir posmatranje u više osnovnih izbornih jedinica gdje je predviđeno izdavanje akreditacije za svaku izbornu jedinicu posebno. Istovremeno, ovo vrijedi za domaće posmatrače, ne i međunarodne. Takođe, kada su u pitanju rokovi za akreditovanje posmatrača, međunarodni posmatrači su u povoljnijem položaju u odnosu na domaće u smislu da se za akreditovanje za posmatranje mogu prijaviti do 7 dana prije izbornog dana, dok domaća udruženja moraju prijave poslati 15 dana prije izbora.

Analizom dostupnih propisa država uključenih u ovo istraživanje, zabilježeno je da u 16³⁸/39 država (41%) posmatrači nisu predviđeni ili posebno istaknuti u izbornom zakonu. Od tih država, interesantno je da se u Mađarskoj spominju međunarodni, ali ne i domaći posmatrači; u Švicarskoj okvirni zakon ne predviđa niti zabranjuje posmatrače, pa tako neki kantoni imaju predviđeno prisustvo posmatrača; u Holandiji iako se posmatrači ne spominju kao takvi, postoji odredba kojom se kaže da 'svaki birač ima pravo biti na svakom biračkom mjestu' što upućuje na određenu vrstu dozvoljenog građanskog posmatranja.

³⁸ Slovenija, Švedska, Norveška, Danska, Mađarska, Švicarska, Estonija, Srbija, Litvanija, Holandija, Bjelorusija, Češka, Slovačka, Italija, Turska, Poljska.

Kada su u pitanju države koje predviđaju posmatrače i definišu rokove za akreditovanje posmatrača (njih 23/39 ili 59%) prosjek za akreditovanje domaćih posmatrača je 15,68 dana uoči izbora, s tim što su u ovaj prosjek uračunate i one zemlje koje predviđaju isključivo stranačke posmatrače, a ne i građanske. Za primjer možemo istaći Island gdje su predviđeni stranački posmatrači, te gdje OSCE/ODIHR daje preporuku da se nestranačkim i međunarodnim posmatračima omogući učešće u izbornom procesu. Interesantno je istaći primjer Njemačke gdje se osobe koje žele posmatrati izbore mogu prijaviti putem interneta. U Makedoniji je zabilježena najveća razlika u rokovima u smislu stranačkih i nestranačkih posmatrača, pa tako stranački se mogu prijaviti za akreditovanje 2 dana pred izbore, dok nestranački to isto moraju učiniti 10 dana prije izbora. U Bugarskoj posmatrači, domaći i međunarodni, mogu se registrovati do izbornog dana. S druge strane, prosjek roka u okviru kojeg se međunarodni posmatrači moraju prijaviti za posmatranje izbora je 16 dana, gdje je najduži rok za ovu kategoriju predviđen u Austriji i iznosi 60 dana. U ostalim državama taj rok se kreće uglavnom između 7 i 15 dana.

NAKON IZBORA

Nakon utvrđivanja rezultata izbora, što je u nadležnosti CIK BiH, slijedi period konstituisanja vlasti. Izborni zakon BiH definiše rokove za konstituisanje zakonodavne i predstavničke vlasti, kao i Predsjedništva BiH³⁹. Ti rokovi su različiti zavisno o kojem nivou vlasti se radi, a maksimalni rok je do 30 dana od dana objave konačnih rezultata od strane CIK-a. Treba istaći da ne postoji odgovornost (ili kaznene odredbe) za neformiranje vlasti na bilo kojem od nivoa, kao ni institut vanrednih izbora koji je predviđen u nekim zemljama upravo za situacije u kojima nije moguće formirati vlast u određenom roku.

³⁹ Rok za konstituisanje kantonalnih skupština je najkasnije 10 dana od objave konačnih rezultata; za Narodnu Skupštinu Republike Srpske 15 dana; za Predstavnički dom Parlamenta Federacije BiH 20 dana; a Predstavnički dom Parlamenta BiH 30 dana. Izbor delegata u Dom naroda PFBiH i Dom naroda PSBiH vrši se najkasnije 30 dana od dana ovjere izbora. Konstituisanje opštinskih i gradskih vijeća nakon lokalnih izbora vrši se najkasnije 30 dana nakon objave potvrđenih, konačnih rezultata izbora.

Kada posmatramo države obuhvaćene ovom analizom, institut vanrednih izbora zabilježen je u 19⁴⁰/39 država ili 48,7%, dok u ostalim državama ili nije previđen ili iz dostupnih propisa, uključujući i Ustave datih država, isto nije vidljivo. Isto se odnosi i na postojanje određenih drugih oblika sankcija za neformiranje vlasti što iz dostupnih propisa nije vidljivo, izuzev instituta vanrednih izbora u slučajevima raspuštanja zakonodavnih tijela.

Kada su u pitanju rokovi za formiranje izvršne vlasti, dobijeni podaci uglavnom se tiču imenovanja predsjednika ili mandataru buduće vlade. Ovi podaci zabilježeni su u manjem broju analiziranih država, i to: Ukrajini, Armeniji, Mađarskoj, Njemačkoj, Albaniji, Azerbejdžanu, Crnoj Gori, Finskoj, Makedoniji i Moldaviji. Rok za imenovanje budućeg mandataru se tako kreće od maksimalnih 30 dana od prvog zasjedanja parlamenata u Ukrajini i Makedoniji, do roka od 14 dana u Njemačkoj u kojem mora biti izabran federalni kancelar nakon upućivanja nominacije od strane federalnog predsjednika.

Rokovi za formiranje zakonodavnih tijela u analiziranim državama nisu zabilježeni ili određivi korištenjem dostupnih propisa u 16⁴¹/39 ili 41% država. U ostalim analiziranim državama, njih 18⁴²/39 ili 46,1% određuje rok za formiranje zakonodavnog organa u prosjeku 25,7 dana nakon održanih izbora, s najdužim zabilježenim rokom od 70 dana na Islandu, do 12 dana u Danskoj.

⁴⁰ Gruzija, Slovenija, Švedska, Švicarska, Ukrajina, Armenija, Danska, Njemačka, Azerbejdžan, Estonija, Srbija, Litvanija, Bjelorusija, Slovačka, Uzbekistan, Turska, Rusija, Kirgistan, Poljska.

⁴¹ Švicarska, Azerbejdžan, Estonija, Litvanija, Holandija, Bjelorusija, Francuska, Španija, Češka, Slovačka, Uzbekistan, Hrvatska, Turska, Rusija, Kirgistan, Poljska.

⁴² Rokovi za formiranje zakonodavnog organa nakon održanih izbora. Napomena je da su uglavnom posmatrani opšti izbori, odnosno rokovi za formiranje najviših zakonodavnih tijela: Gruzija 20 dana; Švedska 15; Rumunija, 20; Ukrajina 30; Norveška oko 21 dan; Armenija oko 21 dan; Danska, 12 dana; Island 70; Mađarska 30; Bugarska 30; Austrija 30; Albanija 20; Crna Gora 15; Kazahstan 30; Njemačka 30; Makedonija 20; Moldavija 30; Italija 20 dana. Slovenija taj rok definiše 2 mjeseca do 15 dana prije isteka mandata ranijeg saziva; Latvija određuje da je to prvi utorak u novembru po isteku mandata ranijeg saziva; Srbija određuje rok u odnosu na objavu konačnih rezultata (rok 30 dana od objave); Portugal slično kao Srbija, ali 3 dana nakon objave rezultata; Finska takođe od objave rezultata, ali rokovi nisu definisani.

III.3 Segmenti zaštite izbornog prava

ZAŠTITA IZBORNOG PRAVA U IZBORNOM ZAKONU BIH

Prema Izbornom zakonu BiH⁴³ zaštitu izbornog prava obezbjeđuju izborne komisije, odnosno lokalne izborne komisije (opštinske/gradske i Izborna komisija Brčko Distrikta BiH) i CIK BiH, i Apelacioni odjel Suda BiH. Propisi koji je odnose na sistem prigovora i zahtjeva utvrđeni su u Izbornom zakonu, Zakonu o upravnom postupku BiH, te provedbenim aktima CIK-a⁴⁴.

Svi prigovori⁴⁵ podnose se u pisanoj formi na obrascu koji propiše CIK BiH. Birač i politički subjekt čije je pravo, ustanovljeno Izbornim zakonom, povrijeđeno može uložiti prigovor nadležnoj izbornoj komisiji najkasnije u roku 48 sati, odnosno u roku od 24 sata u izbornom periodu od učinjene povrede⁴⁶. Lokalne izborne komisije imaju prvostepenu nadležnost za odlučivanje o svim pitanjima koja nisu eksplicitno dodijeljena CIK BiH i Apelacionom odjelu Suda BiH. CIK BiH ima drugostepenu nadležnost za odlučivanje o uložnim žalbama na odluke svih izbornih komisija⁴⁷.

CIK BiH ima i prvostepenu nadležnost za odlučivanje po prigovorima uložnim zbog povrede pravila izbornog procesa, izbornih prava, povrede pravila Poglavlja 16. Izbornog zakona BiH, učinjene od strane političkog subjekta. Apelacioni odjel Suda BiH nadležan je da rješava po žalbama na odluke CIK-a BiH. Žalbe se podnose Apelacionom odjelu Suda BiH u roku od dva dana od dana prijema odluke CIK-a. Žalba se podnosi putem CIK-a, dok je Apelacioni odjel Suda BiH dužan donijeti odluku po žalbi u roku od tri dana od dana prijema žalbe.

⁴³ Izborni zakon BiH, poglavlje 6.

⁴⁴ Uputstvo o procedurama za rješavanje po prigovorima i žalbama podnesenim izbornim komisijama, Službeni glasnik BiH, br. 37/14.

⁴⁵ Izvještaj o provođenju izbora 2014., CIK BiH
<https://www.izbori.ba/Default.aspx?CategoryID=552&Lang=3>

⁴⁶ Izborni zakon BiH, čl. 6.2. stav 1.

⁴⁷ Ilustracije radi: na posljednjim provedenim izborima u oktobru 2014. prema informacijama CIK-a, izborne komisije su ukupno zaprimile 705 prigovora i žalbi. Najviše ih se odnosi na prijavljena kršenja Izbornog zakona iz nadležnosti lokalnih izbornih komisija (487), *Izvor: Finalni izvještaj Koalicije pod lupom*; U svim fazama izbornog procesa ukupno je izjavljeno 67 žalbi Apelacionom odjelu Suda BiH, od kojih je Sud BiH 66 žalbi odbio ili odbacio, dok je jednu djelimično preinačio, u dijelu koji se odnosi na kaznu uklanjanja kandidata sa kandidatske liste. *Izvor: Izvještaj o provođenju izbora 2014, CIK BiH.*

U zaštiti izbornog prava, odnosno prilikom odlučivanja o prigovorima i žalbama CIK BiH ima ovlaštenja da naredi lokalnim izbornim komisijama, Centru za birački spisak ili biračkom odboru preduzimanje mjera kojima se uklanjaju utvrđene nepravilnosti. CIK BiH, takođe, ima ovlaštenja za izricanje sljedećih sankcija: novčane kazne koje ne prelaze 10.000,00 BAM; uklanjanje imena kandidata da kandidatske liste ako se utvrdi da je isti lično odgovoran za povredu Izbornog zakona; poništenje ovjere političke stranke, koalicije, liste nezavisnih kandidata ili nezavisnog kandidata; i zabranu angažovanja određenog lica za rad na biračkom mjestu, u Centru za birački spisak, te u lokalnoj izbornoj komisiji.⁴⁸

Kada je u pitanju činjenje krivičnih djela u vezi sa izbornim procesom, takva djela su definisana krivičnim zakonima koji su na snazi u BiH.⁴⁹ Zakonska obaveza izbornih komisija je da, ukoliko smatraju da je počinjeno krivično djelo koje se odnosi na izborni proces, da takva djela prijave nadležnom tužilaštvu.

PRAVO NA PODNOŠENJE PRIGOVORA

U državama obuhvaćenim ovom analizom, rješenja po pitanju ko ima pravo podnošenja prigovora su dosta šarolika, obuhvataju brojne kategorije lica, ali često ograničavaju pravo podnošenja prigovora samo na određena kršenja izbornog prava, odnosno dozvoljavaju zaštitu samo za određena pitanja. Kada su u pitanju birači, često se to pravo veže za birački spisak i podnošenje prigovora prije izbornog dana u vezi sa biračkim spiskom, kod političkih subjekata za procedure registracije i/ili ovjere za učešće na izborima i sl.

Ipak, iz dostupnih podataka, kvantitativno gledano može se zaključiti da velika većina država (34 od 39) pravo podnošenja prigovora, u manjoj ili većoj mjeri obezbjeđuje i biračima i političkim subjektima u različitim fazama izbornog procesa. Tako, 17/39 država ili 43,6% to čini na način da precizira kategorije političkog subjekta i birača⁵⁰, negdje dodajući i kategoriju posmatrača koji prigovore u tim slučajevima mogu ulagati u vezi sa nepravilnostima uočenim

⁴⁸ Arapović A., Izborni sistem BiH, str. 72, Centri Civilnih inicijativa (2012).

⁴⁹ Na snazi su 4 krivična zakona: Krivični zakon BiH, Krivični zakon FBiH, Krivični zakon RS, Krivični zakon Brčko Distrikta BiH.

⁵⁰ Slovenija, Ukrajina (i posmatrače), Armenija (i posmatrače), Mađarska, Estonija, Crna Gora, Srbija, Litvanija (i posmatrača), Francuska, Makedonija (i posmatrača), Moldavija, Slovačka, Hrvatska, Italija (posmatrača i niže izborne komisije), Turska (koja navodi i kategoriju 'svjedoka'), Poljska, Portugal

na izborni dan. Identičan broj zemalja (17⁵¹), s druge strane, dosta široko formuliše ko može ulagati prigovore u različitim fazama izbornog procesa, koristeći termine poput 'svako', 'sve zainteresovane strane', a u nekim državama detaljno i taksativno navodeći ko su ta lica i pod kojim uslovima i na koja kršenja izbornog prava mogu reagovati. Austrija se u tom pogledu izdvaja, u smislu da postoji veoma malo formalnih procedura za podnošenje prigovora, a žalbe se razmatraju tek nakon objave konačnih rezultata. Svega 4⁵² od 39 država (10,3%) prigovore omogućava, prema dostupnim propisima za analiziranje, samo političkim subjektima.

Bugarska je jedna od tih država, a interesantno za istu je da državna izborna komisija razmatra i prigovore koje dostave nevladine organizacije po uočenim nepravilnostima iako ih izborni zakon ne obavezuje. Istina, ne donose formalne odluke po pitanju takvih prigovora.

PODNOŠENJE PRIGOVORA OD STRANE KANDIDATA UNUTAR POLITIČKIH SUBJEKATA

Istraživanjem smo pokušali doći do podatka u koliko analiziranih država kandidati mogu samostalno ulagati prigovore u postupku zaštite izbornog

⁵¹ Gruzija, Švedska, Rumunija, Norveška, Danska, Island, Njemačka, Švicarska, Azerbejdžan, Kazahstan, Holandija, Bjelorusija, Finska, Češka, Uzbekistan, Rusija, Kirgistan

⁵² Bugarska, Latvija, Španija, Albanija

prava. Obzirom na dostupnost propisa, njihovu šarolikost, kao i činjenicu da uglavnom nismo imali podzakonska akta na raspolaganju, podaci na osnovu raspoloživih propisa i dokumenata govore sljedeće: u 3 države (7,7%) to nije dozvoljeno kandidatima unutar političkog subjekta (Makedonija, Turska, Poljska). Dalje, u 13⁵³/39 država ili 33,3 % iz dostupnih propisa to nije vidljivo, dok u ostalim državama (njih 23 ili 58,9%) kandidatima je dozvoljeno ulaganje prigovora u zaštiti izbornog prava u svojim državama.

NADLEŽNA TIJELA ZA PODNOŠENJE PRIGOVORA

Kada govorimo o nadležnim tijelima kojima se podnose prigovori, u većini zemalja prva instanca je određena u odnosu na osnov ulaganja prigovora ili žalbe. Uglavnom govorimo o izornoj administraciji gdje je niža izborna administracija prva instanca rješavanja prigovora, zatim se ide prema višoj administraciji (centralnoj ili državnoj), nakon čega se žalbe uglavnom mogu uputiti na sud (negdje je to žalbeni sud, negdje ustavni, vrhovni, itd.) što je uglavnom i konačna instanca odlučivanja.

Interesantna su rješenja u Norveškoj, Danskoj i Islandu gdje su i parlamenti, kao najviši zakonodavni organi, uključeni u proces zaštite izbornog prava jer razmatraju žalbe po određenim pitanjima. U Danskoj, tako, parlament potvrđuje validnost izbora nakon razmatranja eventualnih žalbi, na Islandu parlament odlučuje po žalbi na dodijeljeni mandat jednom od svojih članova. Njemački Bundestag, takođe, potvrđuje validnost izbora nakon provedenih procedura, a na čije odluke se može uložiti žalba Federalnom ustavnom sudu Njemačke.

ROKOVI ZA ZAŠTITU IZBORNOG PRAVA

Prema Izbornom zakonu BiH, svi prigovori u vezi s izborima moraju se podnijeti u roku od 48 sati, odnosno 24 sata u izbornom periodu i biti riješeni u roku od tri dana. Na te odluke se može uložiti žalba u roku od 48 sati. Krajnja instanca⁵⁴ je Apelacioni odjel Suda BiH koji odluke po žalbama donosi u roku od tri dana od dana prijema iste. Tokom provođenja posljednjih opštih izbora zabilježeno je da rokovi često nisu poštovani od strane CIK-a niti suda, što je

⁵³ Gruzija, Švicarska, Albanija, Srbija, Litvanija, Holandija, Španija, Češka, Slovenija, Uzbekistan, Hrvatska, Bjelorusija, Njemačka

⁵⁴ Osim u slučajevima kršenja ustavnih prava, odnosno Ustavni sud prihvata podneske pojedinaca čija su osnovna prava prekršena i kada su svi drugi domaći pravni lijekovi iscrpljeni.

imalo za posljedicu da se određeni broj prigovora, podnesenih prije izbornog dana, razmatrao tek nakon izbornog dana⁵⁵.

U dostupnim propisima svega 5 od 39 država rokovi za podnošenje prigovora nisu specificirani ili jasno određivi. U ostalim državama obuhvaćenim ovim istraživanjem rokovi se značajno razlikuju, uglavnom su podijeljeni na one prije izbornog dana i poslije izbornog dana, te prema osnovama za podnošenje, odnosno prema vrsti izbornog prava koje štite. Tako se npr. ti rokovi u Sloveniji kreću od 3 – 15 dana zavisno od vrste prigovora i tijela kojem se upućuju, u Mađarskoj 3 – 30 dana, Francuskoj 1 -10 dana, itd.

Kada su u pitanju rokovi za prigovore nakon objave rezultata, zabilježeno je da su najduži rokovi postavljeni u sljedećim državama: do 10 dana u Švedskoj i Češkoj Republici, 28 dana na Islandu, te 2 mjeseca u Njemačkoj.

Kada je riječ o rokovima za odgovor na prigovore, iz dobijenih podataka analiziranih država zabilježeno je da 7 od 39 država nema jasno određene takve rokove, nego se koriste uglavnom formulacijama 'što je prije moguće', 'u razumnom vremenu' ili pak iz dostupnih propisa takvi rokovi nisu jasno određivi. Riječ je o Švedskoj, Norveškoj, Danskoj, Islandu, Austriji, Finskoj i Slovačkoj. Ostale države postavljaju vremenske rokove koji se kreću od rješavanja 'odmah' po prigovorima upućenim tokom izbornog dana (npr. Ukrajina; Bugarska u roku od 1 sata na dan izbora, a prije zatvaranja biračkog mjesta; Makedonija u roku od 4 sata u vezi kršenja prava na glasanje), zatim od 1 dana od prijema (npr. Gruzija, Bugarska, Španija), pa do 6 sedmica koliko je taj rok u Holandiji (izuzev prigovora na birački spisak kada je rok 7 dana).

Ako se posmatra ukupno vrijeme neophodno za rješavanje prigovora, uključujući i rješavanje po žalbama na odluke tamo gdje je predviđeno, analizom propisa država iz ovog istraživanja zabilježeno je da u 13⁵⁶/39 država nije moguće utvrditi koliko traje ta procedura. U ostalih 26 država prosječno taj rok iznosi 11 dana, uz napomenu da su za prosjek korišteni maksimalni rokovi za rješavanje prigovora, obzirom da rokovi po zemljama variraju zavisno od vremena u kojem se podnose, kao i od osnova za podnošenje.

⁵⁵ Završni izvještaj Izborne posmatračke misije OSCE/ODIHR, 12. oktobar 2014., str.18.

⁵⁶ Švedska, Norveška, Danska, Island, Austrija, Njemačka, Švicarska, Litvanija, Holandija, Finska, Francuska, Moldavija, Turska

Ono što je bilo interesantno razmotriti tokom vršenja ovih analiza jeste da li je u propisima analiziranih država normirana odgovornost za nepoštovanje zadatih rokova u vezi sa zaštitom izbornog prava. Rezultat je takav da ogromna većina ne normira posebno ovu vrstu odgovornosti ili barem ta odgovornost nije vidljiva u dostupnim propisima kojom se ova analiza vodila. Mađarska, na primjer, ne propisuje sankciju ili govori eksplicitno o takvoj odgovornosti, ali propisuje da će viša izborna komisija poništiti neblagovremene odluke niže izborne komisije ili donijeti odluku sama ako niža komisija nije isto učinila. Takođe, u Albaniji je definisan prigovor po osnovu neblagovremenog rješavanja gdje se, ukoliko niža komisija ne donese odluku u zadanom roku, prigovor može uputiti Centralnoj izbornoj komisiji.

ODGOVORNOST ZA KRŠENJE IZBORNOG ZAKONA

Predviđene kazne za članove izborne administracije za nedjelovanje po službenoj dužnosti

Izborni zakon BiH predviđa kaznene odredbe za kršenje odredbi zakona⁵⁷. Te kazne su novčane prirode, dok su kazne u vezi sa krivičnim djelima iz oblasti izbornog procesa definisane krivičnim zakonima na snazi u BiH. Kada je u pitanju izborna administracija u BiH, raspon predviđenih novčanih kazni je od 200 do 1.000 BAM, što po mišljenju Koalicije ne predstavlja iznos koji će spriječiti ili destimulisati posebno namjerne pokušaje zloupotreba u izbornom procesu.

Analiziranjem propisa država u ovom istraživanju došli smo do podatka da 56,4% (22⁵⁸/39) država navodi sankcije za članove izborne administracije u vezi sa kršenjem izbornog zakona ili drugih zakona u vezi sa službenom dužnošću, 43,6% (17/39) država to eksplicitno ne radi ili iz nama dostupnih propisa takve odredbe nisu bile jasno precizirane. Interesantno je spomenuti rješenja nekih država, kao npr. Mađarske kada su u pitanju novčane kazne za fizička lica za određena kršenja izbornog procesa gdje se iste određuju u rasponu od 5 do 15 mjesečnih iznosa minimalne plate u Mađarskoj sa rokom plaćanja kazne od 15 dana. Ukoliko se desi da lice ne izvrši uplatu u datom roku, izborna komisija informiše o tome poresku upravu koja je dalje nadležna

⁵⁷ Izborni zakon BiH, Poglavlje 19A

⁵⁸ Gruzija, Ukrajina, Armenija, Danska, Island, Mađarska, Moldavija, Bugarska, Latvija, Švicarska, Albanija, Azerbejdžan, Estonija, Crna Gora, Kazahstan, Holandija, Finska, Francuska, Makedonija, Portugal, Španija, Turska

za naplatu duga u skladu sa poreskim propisima. U Portugalu, s druge strane, postoji odredba kojom se kršenje izbornih propisa od strane člana izborne administracije smatra 'otežavajućom okolnosti' u budućim postupcima prema tom licu.

Predviđene kazne za političke subjekte u vezi sa kršenjem izbornog zakona

Kaznene odredbe predviđene Izbornim zakonom BiH za političke subjekte novčane su prirode i kreću se u rasponu od 1.000 do 10.000 BAM.

Ovo istraživanje pokazalo je da većina država na neki način sankcioniše kršenje izbornih propisa od strane političkih subjekata. Tako 56,4% ili 22⁵⁹/39 država to definiše u analiziranim propisima, dok njih 15 to ne čini direktno kroz izborni zakon ili druge dostupne propise, nego se primjenjuju neki drugi propisi (zakoni o prekršajima, krivični zakoni i sl.). Interesantno je izdvojiti nekoliko primjera uporednih rješenja kada su u pitanju sankcije prema političkim subjektima: u Albaniji za odbijanje transparentnosti od strane političkog subjekta u vezi sa finansiranjem izborne kampanje predviđena je kazna od 2.000.000 ALL (oko 30.000 BAM) do suspenzije finansiranja iz javnih sredstava u periodu do 5 godina. Odluku o tome donosi Centralna izborna komisija. U Bjelorusiji za slično kršenje od strane političkog subjekta, odnosno za trošenje sredstava u kampanji iznad dozvoljenog limita ili trošenja sredstava izvan onih predviđenih za kampanju, Centralna izborna komisija može bez prethodnog upozorenja ukinuti odluku o registraciji kandidata za učešće na izborima. U Francuskoj, predviđene kazne obuhvataju suspendovanje političkih prava, novčane kazne i kazne zatvora.

⁵⁹ Rumunija, Ukrajina, Norveška, Danska, Island, Mađarska, Bugarska, Albanija, Azerbejdžan, Estonija, Crna Gora, Srbija, Kazahstan, Holandija, Bjelorusija, Finska, Francuska, Makedonija, Moldavija, Portugal, Španija, Poljska

III.4 Pojedini tehnički aspekti izbornog procesa

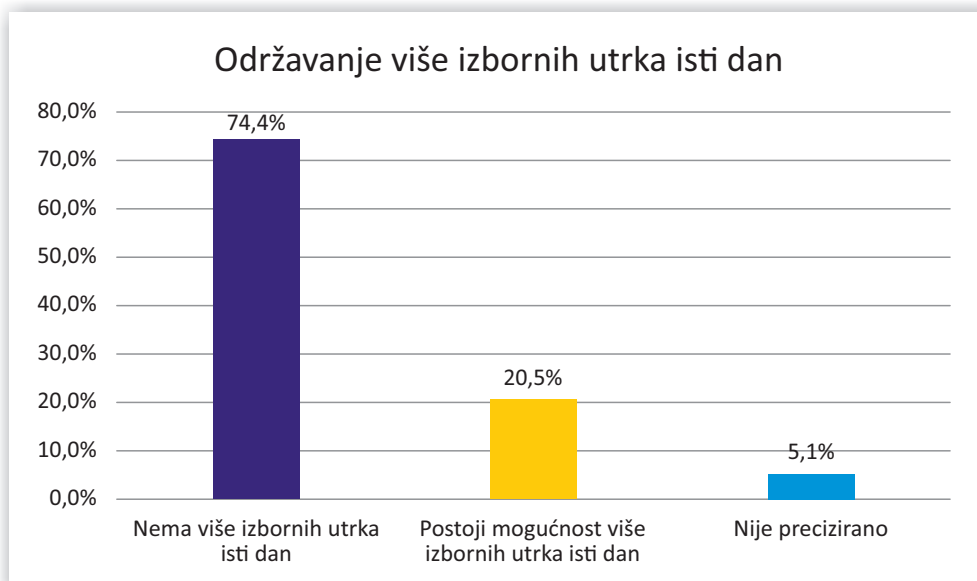
ODRŽAVANJE VIŠE IZBORNIH UTRKA ISTI DAN

Izbornim zakonom BiH predviđeno je održavanje lokalnih i opštih izbora. Ovi izbori odvijaju se odvojeno, svake dvije godine. Na lokalnim izborima biraju se načelnici, odnosno gradonačelnici opština/gradova i gradonačelnik Brčko Distrikta BiH, te predstavnici u lokalnim skupštinama (RS), vijećima (FBiH), te u skupštini Brčko Distrikta BiH. Na opštim izborima, s druge strane imamo veći broj utrka, odnosno nivoa vlasti koji se biraju. Ukupno gledano to je 6 izbornih utrka: Predsjedništvo BiH, Predstavnički dom Parlamentarne skupštine BiH, Predstavnički dom Parlamenta FBiH, Narodnu Skupštinu RS, Predsjednika i potpredsjednike RS i Skupštine kantona u FBiH.

Analiziranjem dostupnih propisa država članica OSCE-a obuhvaćenih ovim istraživanjem, došli smo do podataka se u velikoj većini država ne održava više izbornih utrka isti dan. Taj podatak se odnosi na čak 29 od 39 država ili 74,4% njih.⁶⁰ Svega dvije države ili 5,1% ne preciziraju ovo pitanje, dok je u 8 od 39 država ili 20,5% predviđeno održavanje ili mogućnost održavanja više izbornih utrka isti dan.⁶¹

⁶⁰ Gruzija, Slovenija, Rumunija, Ukrajina, Norveška, Njemačka, Latvija, Švicarska, Albanija, Azerbejdžan, Estonija, Crna Gora, Litvanija, Finska, Francuska, Makedonija, Moldavija, Portugal, Hrvatska, Uzbekistan, Slovačka, Češka, Italija, Turska, Rusija, Kirgistan, Poljska, Holandija, Bjelorusija.

⁶¹ Island i Danska ne preciziraju ovo pitanje, dok se u sljedećim državama mogu održati ili održava više izbornih utrka isti dan: Švedska, Armenija, Bugarska, Mađarska, Austrija, Srbija, Kazahstan, Španija

IZGLED I BROJ GLASAČKIH KUTIJA I VISINA GLASAČKE KABINE

U realizaciji izbornog dana, više izbornih utrka isti dan za izbornu administraciju znači da se u FBiH i RS organizuju izbori za 4 nivoa vlasti, dok u Brčko Distriktu izborna administracija izbore priprema za 5 nivoa u zavisnosti od entitetskog državljanstva građana i time njihovog odabira za koji će entitet glasati. U praksi, trenutni način organizovanja procesa glasanja i brojanja glasova upućuje na zaključak da bi isti mogao biti unaprijeđen kako bi se spriječile eventualne zloupotrebe vezane za ubacivanje glasačkih listića u glasačku kutiju od strane birača. Trenutno postoji samo jedna, neprovidna glasačka kutija na biračkom mjestu. Iako je propisano da birač mora ubacivati listiće odvojeno, nikako zajedno, praksa pokazuje da često to nije slučaj, te da birači ubacuju sve listiće zajedno. Postojanje onoliko glasačkih kutija koliko je izbornih utrka uveliko bi doprinijelo sprečavanju zloupotreba, kao i olakšalo i ubrzalo proces brojanja glasova.

Kada su u pitanju analizirane države članice OSCE-a, opšti zaključak može biti da zakoni rijetko preciziraju ova pitanja, odnosno da se često ova pitanja uređuju podzakonskim aktima i aktima lokalnih izbornih administracija. Iz dostupnih propisa vidljivo je da svega 8 država⁶² (20,5%) jasno precizira da

⁶² Gruzija, Ukrajina, Bugarska, Crna Gora, Srbija, Francuska, Makedonija, Azerbejdžan

glasačke kutije moraju biti načinjene od providnog materijala, jednak broj govori suprotno⁶³, dok u ostalim državama, njih 23 ili 58,9%, to nije vidljivo. Dostupni propisi vezani za broj glasačkih kutija koje se koriste u državama gdje se održava više izbornih utrka isti dan, nažalost, ne upućuju na konkretne zaključke. Npr. iz istih je vidljivo precizno da se više glasačkih kutija koristi u Austriji, te Albaniji za lokalne izbore, dok u većini ostalih država nije moguće doći do konkretnog zaključka. Pretpostavka je da je ovo pitanje definisano podzakonskim aktima nadležnih organa za provođenje izbora, čiji su prevodi vrlo rijetko dostupni.

Glasačke kabine koje se koriste na izborima u BiH maksimalno obezbjeđuju tajnost glasanja biračima što je i njihova primarna svrha. Međutim, praksa pokazuje da u određenom broju slučajeva postoje indicije o zloupotrebama koje vrše birači prilikom procesa glasanja: u nekim slučajevima da se radi o zamjenama već popunjenih listića za prazne (tzv. Bugarski voz) ili da birači fotografišu svoje glasačke listiće, a koje fotografije kasnije unovče ili na drugi način steknu određenu korist za svoj glas, i sl. Sve to je sa postojećim glasačkim kabinama jako teško kontrolisati ili primijetiti od strane biračkih odbora, a vrlo često se ove situacije uoče tek u krugu biračkog mjesta ili u njegovoj neposrednoj blizini.

Analizirani dostupni propisi država obuhvaćenih ovim istraživanjem, nažalost, nikako ili samo okvirno govore o visini glasačkih kabina. U suštini, velika većina država ovo pitanje u izbornim zakonima tretira na način da se visina i izgled glasačkih kabina ima urediti na način koji će obezbijediti princip tajnosti glasanja. Pretpostavka je da su eventualni detalji, obzirom da nije drugačije propisano, definisani provedbenim aktima izbornih administracija.

NAČIN ISTICANJA REZULTATA NA BIRAČKOM MJESTU

Prema važećim izbornim propisima u BiH, izborni rezultati sa biračkih mjesta se u, takoreći, prvoj javnoj objavi ističu na samim biračkim mjestima po okončanju brojanja glasova i to na način da se istakne kopija zapisnika sa zbirnim rezultatima na vidno mjesto kako bi bila dostupna svim prisutnima. Koalicija 'Pod lupom' je zabilježila, posmatrajući posljednje Opšte izbore u

⁶³ Danska, Mađarska, Austrija, Njemačka, Švcarska (primjer kantona Valais), Uzbekistan, Holandija, Bjelorusija

oktobru 2014., da se ova procedura poštuje u velikoj većini slučajeva⁶⁴. Međutim, istovremeno je veliki broj posmatrača konstatovao da je vidljivost informacija na datoj kopiji vrlo loša, te da fotografisanje ili kopiranje iste ne bi moglo služiti kao razumljiv dokument o konstatiranim izbornim rezultatima. Iz tog razloga je i uslijedila preporuka Koalicije da se ovaj obrazac, odnosno njegova kopija namijenjena za javnost mora unaprijediti na adekvatan način.

Slično kao i ranije, i kod ovog pitanja se istraživanjem pokazalo da, nažalost, tehnički aspekti izbornog procesa često nisu dostupni na engleskom jeziku što bi omogućilo pouzdaniju i detaljniju analizu. Iz onoga što jeste bilo dostupno, vidljivo je da 13⁶⁵ od 39 država ili 33,3% ističe rezultate na isti ili vrlo sličan način kao u BiH, dakle korištenjem kopije zapisnika ili protokola sa rezultatima. Pri tome, interesantan je primjer Turske gdje ta kopija ostaje istaknuta jednu sedmicu nakon izbora, a da se službene kopije moraju obezbijediti posmatračima svih političkih subjekata na njihov zahtjev. U Gruziji se veliki broj podataka iz zapisnika istovremeno upisuje u dio zapisnika koji je cijeli dan vidljivo istaknut na biračkom mjestu, npr. broj zaprimljenih listića, odaziv birača i sl. Iz dostupnih propisa ostalih država nije moguće jasno zaključiti kako se objavljuju rezultati sa samih biračkih mjesta. Interesantno je istaći nekoliko primjera vezano za objavu rezultata: u Švedskoj se rezultati dojavljaju telefonski i unose u sistem, nakon čega se odmah objavljuju na internet stranici izborne administracije; u Norveškoj se pristup unesenim izbornim rezultatima u sistem koji koriste daje medijima koji odmah imaju pristup pristiglim rezultatima; u Mađarskoj je kopija rezultata, koji su uneseni u IT sistem koji prati rezultate, dostupne za uvid zainteresovanim stranama tri dana nakon izbora.

PROCES GLASANJA

Način glasanja

Analizirajući način glasanja u državama obuhvaćenim ovim istraživanjem, iz dostupnih propisa vidljivo je da velika većina koristi papirne glasačke listiće

⁶⁴ Posmatrači Koalicije su zabilježili da na 7% biračkih mjesta, a koje je Koalicija posmatrala, nije vidno istaknut obrazac sa zbirnim rezultatima (ZR1, žuta kopija).

⁶⁵ Gruzija, Rumunija, Ukrajina, Armenija, Bugarska, Azerbejdžan, Srbija, Francuska, Moldavija, Portugal, Španija, Turska Poljska

(33/39 država). Njih svega 5 izričito predviđa nazovimo kombinovano glasanje, odnosno pored papirnih glasačkih listića predviđa i elektronsko glasanje ili glasanje putem mašina za glasanje (Njemačka, Estonija, Kazahstan, Francuska, Rusija ⁶⁶). U Švicarskoj, kako je i ova oblast u nadležnosti kantona, situacija varira od kantona do kantona. Istina, niz država je u nekoj fazi ili testiranja ili još uvijek testira različite oblike elektronskog glasanja. Tako je npr. Norveška 2013. testirala elektronsko glasanje, u Austriji je takav način glasanja još uvijek u fazi pilot projekta, u Holandiji su korištene mašine za glasanje (NEDAP mašine za glasanje), međutim vratili su se na 'papirne' listiće iz razloga sigurnosti. Iste mašine su korištene i u Njemačkoj za predsjedničke izbore i izbore za Parlament Evropske unije, ali su proglašene neustavnim 2009. godine.

Izgled glasačkih listića

Kada govorimo o izgledu glasačkih listića, istraživanjem se pokušalo doći do podataka o redoslijedu političkih subjekata na istima, te sigurnosnim oznakama na listićima. U tom kontekstu, politički subjekti su označeni rednim brojem u 17 država ⁶⁷, abecednim u 5 ⁶⁸, dok u ostalima se radi o kombinaciji određivanja redoslijeda usljed žrijebanja pozicija, rezultata na ranijim izborima i slično. Interesantno je istaći primjer Norveške gdje birač glasa na način da može promijeniti redoslijed kandidata preferencom, odnosno stavljanjem rednog broja pored njegovog imena, takođe može izbrisati kandidata sa liste tako što prekriži njegovo ime na listiću. U Njemačkoj na izborima za Bundestag, redoslijed političkih subjekata na listiću zavisi od rezultata na posljednjim izborima, dok se preostala mjesta na listiću određuju abecednim redoslijedom. U Francuskoj se ne koriste listići sa objedinjenom listom političkih subjekata; birači glasaju na način da dobiju više listića različitih subjekata, a u glasačku kovertu stavljaju samo onaj listić sa nazivom odabranog političkog subjekta. Ako glasački listić političkog subjekta sadrži više kandidata, preferenca među njima se određuje rednim brojevima.

⁶⁶ Kazahstan: elektronski sistem 'Sailau'; u Njemačkoj i Francuskoj se koriste mašine za glasanje; u Rusiji CIK propisuje procedure za ovaj vid glasanja ukoliko se donese odluka da se ovakvo glasanje koristi na izborima; Estonija: glasanje putem interneta.

⁶⁷ Gruzija, Slovenija, Švedska, Rumunija, Bugarska, Mađarska, Austrija, Latvija, Švicarska, Estonija, Crna Gora, Srbija, Finska, Makedonija, Hrvatska, Poljska, Holandija

⁶⁸ Armenija, Island, Danska, Azerbejdžan, Slovačka

U kontekstu sigurnosnih oznaka na glasačkim listićima, za veliku većinu država ne može se doći do jasnog zaključka obzirom na dostupne propise za analizu, njih čak 27. Od ostalih, 8 od 39 država označava listiće serijskim brojevima⁶⁹, a 4 vodenim žigom⁷⁰.

Brojanje glasačkih listića

U gotovo svim analiziranim državama primjenjuje se manuelno brojanje glasačkih listića. Kombinovano brojanje, manuelno i elektronsko, spominje se u Norveškoj, Latviji, Estoniji i Kazahstanu. U Norveškoj, na primjer, koristi se skener za brojanje osim u najmanjim opštinama gdje se brojanje vrši ručno. Kapacitet brojanja glasova u Oslu je bio i do 50.000 glasova po satu što je omogućilo da se proces brojanja završi do jutra nakon izbornog dana. Velika većina država, takođe, definiše da se proces brojanja glasova odvija odmah po okončanju glasanja, te da se odvija neprekidno do završetka posla. Primjera radi, iz dostupnih analiziranih dokumenata vidljivo je da se jedino u Latviji predviđaju pauze tokom obavljanja ovog posla, dok ostale države ili definišu striktno neprekidno brojanje ili iz dostupnih izvora nije moguće izvući jasan zaključak.

Prilagođenost biračkih mjesta licima sa invaliditetom

Iz dostupnih propisa država obuhvaćenih ovim istraživanjem vidi se da velika većina država, barem okvirno, propisuje da se ili biračka mjesta trebaju urediti na način koji omogućava pristup licima sa invaliditetom ili da se na drugi način glasanje mora obezbjediti (npr. glasanje uz asistenciju i sl). Interesantno je istaći da se u najmanje 4 države (Island, Mađarska, Norveška i Poljska) koriste glasački listići na Brajevom pismu kako bi se slijepima i/ili slabovidnim licima obezbjedilo samostalno glasanje. Još nekoliko interesantnih primjera uključuju Norvešku gdje birači koji ne mogu doći na biračko mjesto mogu ili glasati od kuće ili, ako ne mogu pristupiti biračkom mjestu, mogu glasati ispred biračkog mjesta u prisustvu članova biračkog odbora, potonje je slučaj i u Hrvatskoj; u Švicarskoj stariji od 60 godina života ili lica koja ne mogu doći na biračko mjesto mogu svoj glas 'poslati' po članu domaćinstva uz prikazivanje medicinske dokumentacije članovima biračkog odbora; u Finskoj svakom

⁶⁹ Gruzija, Slovenija, Armenija, Albanija, Makedonija, Moldavija, Hrvatska, Italija

⁷⁰ Srbija, Turska, Rusija (ne nužno vođeni žig, može i durgi oblik štamparske zaštite o čemu se odluka donosi najkasnije 60 dana prije izbora), Kirgistan

biračkom mjestu dodijeljen je asistent koji je zadužen pružati pomoć biračima kojima je ista potrebna.

IV - ANALIZA PO DRŽAVAMA

1. Albanija

Albanija je država parlamentarne demokratije, koja se nalazi u jugoistočnoj Evropi i ima površinu od 28.748 km². Predsjednika države indirektno bira Narodna skupština na mandat od pet godina. Predsjednik bira ministre Vijeća ministara. Nosilac zakonodavne vlasti je Skupština koju čini 140 članova. 100 članova Skupštine se bira svake četiri godine na državnim izborima, dok se njih 40 bira prema proporcionalnom sistemu. U Albaniji se primjenjuje sistem zatvorenih lista i proporcionalne reprezentacije. Albanija je podijeljena u 36 oblasti, koje su grupisane u 12 okruga, dok Tirana ima poseban status. Ovih 12 okruga predstavljaju i biračke distrikte za vrijeme izbora. Izborni proces regulisan je Ustavom, koji je izmjenjen 2008. godine i Izbornim zakonom iz 2008., sa izmjenama iz 2012. godine. Političke partije, koalicije i nezavisni kandidati mogu učestvovati u izborima, sa zatvorenim listama kandidata, koje podnosi stranka svakom distriktu. Stranke koje osvoje najmanje 3% i koalicije koje osvoje najmanje 5% validnih glasova u distriktu kvalifikuju se za raspodjelu mjesta. Centralna izborna komisija (CIK) je nosilac izbornog procesa, a njoj podređene komisije koje čine izbornu administraciju su: izborna komisija administrativnog okruga i birački odbori. Na posljednjim izborima održanim 2013. godine bilo je 5.508 biračkih mjesta i 3.271.885 registrovanih birača.

Birački odbori

Birački odbori (BO) sastoje se od 7 članova, svakog člana predlaže određena politička partija. Predsjedavajući član odbora ima svog zamjenika. Članstvo je ravnomjereno raspoređeno između vodeće i druge vodeće stranke u parlamentu i vodeće opozicione i druge opozicione političke partije. Birački odbor ima svog sekretara koji mora imati visoku školsku spremu. Ostali članovi BO moraju imati završenu barem srednju školu. Niko od članova ne smije biti osuđen za krivično djelo niti može biti osoba protiv koje je vođen disciplinski postupak u vezi sa prethodnim izborima. Članovi moraju biti izabrani, u prosjeku, 25 dana prije dana održavanja izbora. Ukoliko se uprazni mjesto nekog od članova, novi član mora biti izabran u roku od 3 dana, a ako do upražnjenja mjesta dođe 24 sata prije izbornog dana ili na izborni dan, novi član mora biti izabran u roku od dva sata. Svaki takav, novi član mora biti osoba koja je prošla obuku u vezi sa izbornim procesom i zakonodavstvom. Obaveze članova BO su uobičajene obaveze članova biračkih odbora, bez posebnih ovlaštenja (otvaranje/zatvaranje biračkog mjesta, održavanje reda, itd). Članovi BO moraju proći obuku i testiranje koju organizuje CIK. U

Albaniji se kreiraju posebni timovi za brojanje glasova koji moraju biti formirani 10 dana prije izbornog dana.

Izborni rokovi

Datum izbornog dana određuje predsjednik dekretom. Zakon precizira da se izbori za Skupštinu moraju održati 60 do 30 dana prije isteka mandata Skupštine i ne kasnije od 45 dana od njenog raspuštanja. Izbori se održavaju u periodu od 15. marta do 30. juna ili od 15. septembra do 30. novembra. Predsjednik mora dekretom odrediti datum izbora 9 mjeseci prije njihovog održavanja. Političke partije se moraju registrovati kod CIK-a 70 dana prije izbora, koalicije 60 dana, a nezavisni kandidati 50 prije održavanja izbora. Registracija birača je pasivna. Birači koji nisu sposobni doći na biračko mjesto ili glasati samostalno, imaju pravo biti registrovani kao takvi. Prema Zakonu, izborna kampanja počinje 30 prije izbornog dana i mora završiti 24 sata prije samih izbora. Zakon definiše rokove za registraciju domaćih i stranih posmatrača. Naime, domaći posmatrači moraju zatražiti akreditovanje od CIK-a 15 dana prije izbora, o čemu CIK odlučuje u roku od 5 dana; dok strani posmatrači mogu podnijeti zahtjev za akreditovanje 72 sata prije izbora, o čemu CIK odlučuje u roku od 24 sata. U Zakonu se spominju prijevremeni, ponovljeni i parcijalni izbori, ali ne i vanredni. U Zakonu nisu pronađene odredbe o rokovima za formiranje vlasti ili odredbe o sankcijama za nepoštivanje istih. Ustav Republike Albanije djelimično reguliše ta pitanja, pa određuje u kojem roku je predsjednik dužan sazvati prvi sastanak novoizabrane skupštine i šta se dešava ukoliko to ne uradi, te u kojem roku imenuje premijera, itd.

Zaštita izbornog prava

Zakon predviđa predizbornu, izbornu i postizbornu zaštitu prava. Pravo na zahtjev za zaštitu ima svaka politička stranka, nezavisni kandidat, kandidati čija je kandidatura/registracija odbijena, te posmatrači čija je registracija odbijena. Zaštitu pruža Izborna komisija administrativnog okruga, CIK, te Izorno odjeljenje Apelacionog suda. Žalba se može podnijeti na odluke koje donose izborne komisije i izborne rezultate. Aktivno legitimirane osobe imaju se pravo žaliti Apelacionom sudu ako CIK ne donese odluku u zakonskom roku. Ako Izborna komisija administrativnog okruga ne donese odluku u roku od 24h, omogućena je žalba CIK-u. Zakon precizira i u kojim slučajevima će se osobe smatrati krivično odgovornim za kršenje Izbornog zakona.

Tehnički aspekt izbornog procesa

Zakon ne precizira izgled glasačke kutije. Biračko mjesto mora biti uređeno na način koji omogućava tajnost glasanja i brzo i slobodno kretanje birača. Ne postoje posebne odredbe o visini glasačkih kabina u samome Zakonu. Kandidati se na listu upisuju prema nasumičnom redoslijedu, koji se određuje žrijebom. Glasački listić ima serijski broj na bloku, pored toga na njemu se nalazi niz tehničkih elemenata kao što je kod koji određuje izbornu zonu i drugi identifikacioni podaci koji se ne mogu vidjeti golim okom. U Zakonu nije predviđeno prekidanje brojanja glasova. Ne postoje odredbe o prilagođavanju biračkog mjesta licima sa invaliditetom, ali postoje odredbe o pomoći koja se pruža takvim i sličnim licima prilikom glasanja.

2. Armenija

Republika Armenija je država parlamentarne višestranačke demokratije s površinom od 29.800 km². U Republici Armeniji se održavaju predsjednički, parlamentarni i lokalni izbori te izbori za članove Jerevanskog Vijeća staraca. Na isti dan, postoji mogućnost simultanog održavanja više izbornih utrka. Predsjednički izbori se provode primjenom većinskog, dvokružnog sistema, dok se parlamentarni izbori provode primjenom paralelnog mješovitog sistema – 90 članova parlamenta bira se putem zatvorenih listi i proporcionalnog izbornog sistema, dok se 41 član bira većinom u jednočlanim izbornim jedinicama. Izborni prag je 5% za političke partije i 7% za koalicije političkih partija. Izbore provodi Centralna izborna komisija (CIK) u saradnji sa 41 teritorijalnom izbornom komisijom i 1.982 biračka odbora na parlamentarnim izborima 2012. godine. Na posljednjim izborima (predsjednički izbori 2013. godine) bilo je 1.988 biračkih mjesta sa ukupno 2.529.016 registriranih birača.

Birački odbori

Birački odbori (BO) sastoje se od najmanje 7 članova. Njihov sastav je mješovit u smislu stranačkih i nestranačkih predstavnika. U dostupnim propisima nije precizirano da li se imenuju zamjenici za članove BO, dok BO ima sekretara.

Pored opštih kriterija za članstvo, članovi biračkih odbora moraju proći obuku o sprovođenju izbora i ne mogu biti na nekoj javnoj odnosno političkoj funkciji. Imenuju se 25 do 30 dana prije izbora. U slučaju zamjene članova BO, moraju se zamijeniti u roku od 7 dana ali ne kasnije od 3 dana prije izbornog dana. Njihove dužnosti vezane su za procedure provođenja izbora na izborni dan. Obuke za BO su kontinuirane i obavezne, a održavaju se najmanje jednom godišnje. Obuku i certificiranje pruža CIK.

Izborni rokovi

Izborni zakon i drugi dostupni propisi preciziraju jasno izborne rokove.

Izbori za Predsjednika Republike, Narodnu Skupštinu i Jerevansko Vijeće staraca se raspisuju najmanje 70 dana prije izbornog dana, odnosno 39 dana u slučaju ponovljenih i ranih izbora. Redovni lokalni izbori se mogu održati do 4 puta godišnje, a izborni dani se utvrđuju svake godine od strane CIK-a.

Iz dostupnih propisa rokovi za ovjeru političkih subjekata su precizirani na način da politički subjekti moraju podnijeti nominacije za ovjeru 35 do 55 dana uoči izbornog dana. Registracija birača je pasivna. Predviđena je mogućnost glasanja putem mobilne biračke kutije.

Izborna kampanja počinje 7 dana nakon objavljivanja potvrđenih listi, dok izborna šutnja traje 1 dan uoči izbora. Preliminarni rezultati se objavljuju 24 sata po završetku glasanja, dok se konačni objavljuju 7 dana nakon izbora.

Zakon predviđa domaće i strane posmatračke izbora.

Zakoni predviđaju rokove za formiranje vlasti nakon sprovedenih izbora, ali ne predviđaju sankcije za neformiranje vlasti. Institut vanrednih izbora je uređen Ustavom Republike i postoji u slučaju da Predsjednik Republike podnese ostavku, umre, ili više nije u mogućnosti da vrši svoju funkciju, odnosno ukoliko je smijenjen sa dužnosti. Mogući su i vanredni izbori za Narodne skupštine.

Zaštita izbornog prava

Izborni zakon predviđa zaštitu izbornog prava u predizbornom razdoblju, izbornom i postizbornom razdoblju. Sistem žalbi je kompleksan i predviđa žalbe pretpostavljenim komisijama, a uključuje izborne komisije izbornih jedinica, CIK, odnosno Ustavni sud u slučaju žalbe u vezi sa izborima u Narodnu skupštinu, i Administrativni sud kao konačnu instancu. Zakoni predviđaju da podnosilac žalbe ima pravo da se obrati direktno Administrativnom sudu. Po žalbama na rezultate izbora odlučuje isključivo Ustavni sud.

Pravo na podnošenje prigovora pripada svakome ko smatra ili sumnja da su njegova prava u vezi sa izborima na neki način prekršena. Podnositelj žalbe mora jasno izraziti svoj zahtjev odnosno žalbu, te priložiti neophodne dokaze uz zahtjev.

Tehnički aspekti izbornog procesa

Kada je u pitanju izgled glasačke kutije, iz dostupnih propisa nije vidljivo da li je glasačka kutija providna ili ne, obzirom da CIK donosi odluku o izgledu kutije. Ako se isti dan održava više utrka koristi se jedna glasačka kutija, a glasački listići za različite izborne utrke se moraju razlikovati. Visina glasačke kabine određena je samo okvirno, i to na način da osigurava privatnost glasanja. Kada su u pitanju glasački listići, politički subjekti na njima su postavljeni abecednim redoslijedom. Radi veće sigurnosti, listići su označeni serijskim brojevima. Glasanje se vrši putem papirnih listića, a mogućnost elektronskog glasanja postoji samo za predstavnike diplomatskih misija Republike Armenije koji u trenutku glasanja borave van države, kao i za njihove porodice. Listići se broje manuelno standardnom procedurom, i neprekidno do završetka posla. Biračka mjesta moraju biti prilagođena licima

sa invaliditetom, a s tim u vezi tijela lokalne samouprave preduzimaju neophodne mjere.

3. Austrija

Austrija je federacija koja je podjeljena na 9 autonomnih provincija. Površina države je 83.879 km². Svi politički organi čije je formiranje predviđeno Ustavom biraju se putem demokratskih direktnih ili indirektnih izbora, tajnim glasanjem. Tako, građani Austrije putem izbora određuju svoje predstavnike za Nacionalnu skupštinu (jedan od dva doma Parlamenta), Parlament provincije, Vijeće mjesnih zajednica i predsjednika Federacije. Parlamentarni izbori se mogu održavati na isti dan kada i izbori za predsjednika Federacije. Međutim, izbori za predsjednika Federacije se mogu održati i u vidu referendum ako se za izbore prijavi samo jedan kandidat. Cilj ove odredbe je omogućavanje predsjedniku Federacije koji se prijavljuje na drugi mandat da izbore provede bez političke kampanje. Parlamentarni izbori se provode primjenom proporcionalnog sistema glasanja, preferiranim glasom.

Federalno Ministarstvo unutrašnjih poslova (FMUP), zajedno sa izvršnim vlastima provincija i mjesnih zajednica kao i putem ad-hoc biračkih odbora koji se formiraju na svim nivoima (federacije, provincije, distrikta i mjesne zajednice, općine), nadležno je za provođenje navedenih izbora. Na posljednjim izborima (Parlamentarni izbori 2013.) registrovano je ukupno 6,384,308 glasača od kojih je na izbore izašlo 4,782,410.

Birački odbori

Broj članova biračkog odbora (BO) varira u zavisnosti od podjele teritorije na izborne jedinice. Ako jedna mjesna zajednica čini jednu izbornu jedinicu onda taj BO ima ukupno 10 članova od kojih je jedan član u ulozi predsjednika. Ako je mjesna zajednica podijeljena na više manjih izbornih jedinica onda će se njihovi birački odbori sastojati od ukupno 4 člana, od kojih kao i u prethodnom slučaju jedan član obnaša dužnost predsjednika. U oba navedena slučaja svaki član ima po jednog zamjenika, što je zakonom izričito naglašeno. Svi su članovi nestranački, ali je interesantno da ih predlažu političke stranke iz reda običnih građana. Jednom kada građanin dobije obavještenje da je postao član BO, obavezan je prihvatiti dužnost, odnosno istu ne može odbiti bez opravdanog razloga. Sve dok nadležne vlasti na osnovu poslanih prijedloga zvanično ne odrede koji građani su postali članovima biračkih odbora, politička partija može da mijenja svoje prijedloge. Član BO ne smije biti osoba koja je po zanimanju sudija, također je zabranjeno da član jednog BO bude istovremeno član drugog BO. Svaki član BO prije nego što preuzme svoju dužnost daje izjavu predsjedniku BO o tome da će posao obavljati savjesno i nepristrasno. Interesantno je i to da predsjednik ne učestvuje u glasanju BO osim u slučajevima kada je to potrebno da bi se dobila većina.

BO obavljaju osnovne dužnosti vezane za održavanje dana izbora, ali pored toga obavljaju i sve druge poslove za koje se ukaže potreba sve do narednih izbora. Za obuke članova BO nadležan je MUP, koji u tom cilju objavljuje adekvatne priručnike.

Izborni rokovi

Izborni zakoni u Austriji vrlo jasno preciziraju izborne rokove. Sam dan izbora se mora objaviti 82 dana ranije. Politički subjekti koji žele da učestvuju u njima moraju podnijeti svoju nominaciju za ovjeru nadležnim organima u roku od 37-34 dana prije dana izbora. Izborna kampanja je regulisana, period trajanja izborne kampanje uopšte nije određen, ne postoje ograničenja vezana za reklamiranje političkih subjekata, dok neke odredbe u vezi finansiranja kampanje postoje, kao što je obaveza da se najkasnije 3 sedmice nakon održanih izbora u službenom listu objavi suma ukupno potrošenog novca za kampanje svih političkih subjekata.

Proces registrovanja birača je pasivan i ne zahtijeva aktivan angažman građana.

Organi vlasti u mjesnim zajednicama vode registar glasača koji se objavljuje 61 dan prije dana izbora radi ulaganja eventualnih primjedbi i ispravljanja grešaka. Konačna lista birača se objavljuje 2-3 dana prije dana izbora. Osobe koje žele da ih posjeti mobilni tim BO, u periodu od dana objavljivanja izbora do 2-3 dana prije samog dana izbora, ovu potrebu moraju javiti nadležnom BO. Inače, prag godina koji je potreban da bi građanin mogao da izađe na izbore je navršenih 16 godina.

Postojanje posmatrača je regulisano zakonom, pa se određuje da posmatrači koji dolaze ispred političkih partija moraju biti registrovani 10 dana prije izbora, dok je za međunarodne posmatrače taj period određen 59 dana prije dana izbora. Pravna praznina postoji u slučaju regulisanja prava posmatračima koji bi dolazili ispred organizacija civilnog društva/udruženja građana da se registruju u ovu svrhu.

Brojanje glasova se odvija ručno sa duplom provjerom izbrojanog materijala, te se rezultati od manjih izbornih jedinica predaju višim izbornim jedinicama i tako sjedinjavaju do konačnog rezultata. Preliminarni rezultati brojanja glasova za predsjednika Federacije objavljuju se putem elektronskih medija u 17:00h na dan izbora, uzimajući u obzir da su se neka biračka mjesta tek zatvorila u navedeno vrijeme. Glasovi pristigli poštom broje se odmah nakon isteka roka do kojeg se mogu primati u nadležne institucije, što je 5 dana nakon

samog dana izbora. Novoizabrani Nacionalni savjet sastaje se sa predsjednikom Federacije u roku od 30 dana nakon izbora.

Zaštita izbornog prava

Zaštita izbornog prava od strane pojedinačnog lica/glasača moguća je samo u slučaju ulaganja žalbe na listu glasača. Ova se žalba može uložiti usmenim ili pismenim putem na listu koju sačinjavaju nadležni organi neposredno u njihovom uredu za žalbe. U slučaju da postoji očigledno i namjerno unošenje pogrešnih podataka u ovu listu, odgovorne osobe se mogu kazniti novčanom kaznom ili kaznom zatvora do 2 sedmice. Nakon što podnositelj žalbe dobije odgovor od nadležnog organa mjesne zajednice, apelaciju može uložiti izbornim vlastima distrikta koji o istoj odluku donose u roku od 4 dana. Izborni zakon dalje upućuje na opće upravne i krivične zakone radi zaštite izbornih prava. Bitno je naglasiti da se ostale žalbe i apelacije mogu ulagati samo od strane političkih partija odnosno kandidata, ali ne i od samih glasača, i to tek nakon objavljivanja konačnih rezultata izbora. Apelacija na rezultate izbora predsjednika se može pokrenuti pred Ustavnim sudom u roku od 4 sedmice nakon završetka izbornog procesa. Odluka ovog Suda je konačna. Apelacija će biti usvojena samo u slučaju da je kršenje prava podnosioca ujedno uticala i na konačne rezultate izbora, što znači da se može desiti situacija da podnosilac dokaže da mu je izborno pravo povrijeđeno, a da ostane bez adekvatne zaštite zbog navedenog uslova.

Tehnički aspekti izbornog procesa

U Austriji se na isti dan mogu održavati dvije izborne utrke. Jedna je za izbor predsjednika, a druga za parlamentarne izbore. Glasačke kutije nisu providne i postoje dvije vrste ovih kutija zavisno od prava glasača da učestvuje u obje utrke. Ako građanin ima pravo da glasa samo na parlamentarnim izborima onda svoj glas ubacuje u glasačku kutiju na kojoj je izričito naznačeno „glasovi samo za opće izbore“. Ostali birači svoje kovertе u kojima su dva glasačka listića koji se odnose za predsjednika i za parlamentarne izbore, ubacuju u drugu glasačku kutiju. Da bi se zaštitila tajnost glasanja glasačke kabine moraju da obezbijede tajnost označavanja glasačkih listića, na način da samo glasač može da ima uvid u svoj glasački listić. U tu svrhu zakon predviđa da se glasačke kabine mogu i improvizovati pregrađivanjem ugla sobe, korištenjem drvenih okvira popunjenih neprozirnim materijalom ili na bilo koji drugi način.

Elektronsko glasanje je provođeno u nekoliko probnih pokušaja, ali austrijskim vlastima sistem omogućavanja ovog vida glasanja nije prioritet.

Glasanje se može obaviti putem glasačkih identifikacionih karata lično u izbornom mjestu, putem pošte ili obezbjeđenjem mobilnih timova koji posjećuju bolnice, staračke domove ili pojedinca koji nije fizički sposoban doći u izbornu mjesto da lično glasa. Glasачki listići nisu obilježeni sigurnosim mjerama, a politički subjekti su na njima označeni rednim brojevima.

U skladu sa tehničkim mogućnostima BO na nivou svake mjesne zajednice i distrikta dužni su da obezbijede adekvatan pristup minimalno jednom biračkom mjestu osobama sa invaliditetom. Također je predviđeno pružanje asistencije osobama koje imaju oštećen sluh i vid. U nekim slučajevima su slijepe osobe mogle koristiti posebne glasačke lisiće sa kojima su mogli glasati samostalno bez asistencije.

4. Azerbejdžan

S obzirom na svoj geografski položaj, Republika Azerbejdžan se smatra Evroazijskom državom. Azerbejdžan je demokratska republika sa jakim predsjedničkim sistemom. Nosilac zakonodavne vlasti je jednodomna Nacionalna skupština (*Mili Majlis*) i Vrhovna nacionalna skupština (*Nakhcchivan*) Autonomne Republike.

Izbori za Skupštinu se održavaju svakih pet godina. Predsjednik se bira, također, direktno i mandat mu traje pet godina. Predsjednik formira Kabinet ministara koji mu je podređen. Izbori za predsjednika i skupštinu odvijaju se u različitim periodima. Izbornim procesom rukovodi Centralna izborna komisija (CIK), a ostatak izborne administracije čine: komisije izbornih jedinica i okružne izborne komisije. Izborni proces uređen je Ustavom iz 1995., koji je dopunjen 2009. i Izbornim zakonom iz 2003. sa posljednjim izmjenama iz 2013. Parlamentarni izbori održavaju se primjenom većinskog sistema. Na posljednjim predsjedničkim izborima, koji su održani 2013. godine, bilo je ukupno 5,454 biračkih mjesta širom zemlje i 5,016,365 registrovanih birača.

Birački odbori

Birački odbori (BO) se sastoje od 6 članova. Sastav je mješovit: 2 člana su nestranački predstavnici u Parlamentu, 2 člana su stranački predstavnici većine u Parlamentu i 2 stranački predstavnici manjine u Parlamentu. Zamjenici članova nisu spomenuti u Zakonu, kao ni sekretar BO-a. Članovi se dijele na članove sa odlučujućim pravom glasa i članove sa savjetodavnim pravima. Biračke odbore formiraju komisije izbornih jedinica. Uslovi koje moraju ispunjavati budući članovi BO su pozitivni (državljanstvo, prebivalište) i negativni (ukoliko je na prethodnim izborima osobi oduzeto članstvo u komisiji ili je prekršila Izborni zakon, a što je utvrđeno odlukom više komisije ili suda; ovaj uslov se odnosi i na bliže srodnike osobe kandidata za člana BO). Imenuju se 40 dana prije održavanja izbora. Zamjena članova BO predviđena je u situacijama bolesti ili druge nemogućnosti obnašanja funkcije člana. Zamjenski član mora ispunjavati iste uslove koje je ispunjavao prvobitni član odbora.

U slučaju ostavke ili otpuštanja člana, zamjenski član mora biti imenovan u roku od 30 dana, a ako se radi o periodu priprema za izborni dan, u roku od 10 dana. CIK ima obavezu implementiranja obuka za poboljšanje cjelokupnog izbornog procesa, uključujući i rad BO, ali i drugih komisija, međutim u Zakonu nije posebno naglašena obuka isključivo članova BO. Uz uobičajene

obaveze članova biračkih odbora (održavanje reda na biračkom mjestu, nadzor itd), birački odbori u Azerbejdžanu imaju pravo i dužnost u okviru svoje kompetencije razmatrati prigovore u vezi sa kršenjem Zakona i donositi relevantne odluke.

Izborni rokovi

Izborni zakon precizno definiše izborne rokove. U Ustavu je određeno da izbore za parlament raspisuje predsjednik. Izborni dan se mora objaviti 75 dana prije. Iz relevantnih propisa dostupni su rokovi za registraciju političkih subjekata, na način da politički subjekti potrebne dokumente za registraciju moraju podnijeti nadležnoj izbornoj komisiji najranije 50, a najkasnije 30 dana prije izbornog dana. Izborna komisija odlučuje o registracijama u roku od 7 ili 5 dana. Registracija birača je pasivna. Stalni izborni spisak za okruge se svake godine mijenja i potvrđuje do 30. maja. U Zakonu nema odredbi o glasanju putem pošte. Izborna kampanja počinje 23 dana prije izbora, a izborna šutnja traje 24h. Konačne izborne rezultate za izbor predsjednika objavljuje Ustavni sud u roku od 14 dana o dana održavanja izbora. CIK objavljuje konačne rezultate opštinskih (u roku od 25 dana) i parlamentarnih izbora. Zakon predviđa domaće i strane posmatrače. Registracija posmatrača vrši se najkasnije do petog dana prije izbora. Vanredni izbori predviđeni su, u Ustavu, u slučaju da predsjednik na neke od predviđenih načina prestane obnašati tu funkciju prije vremena. Rok za prvu sjednicu parlamenta nakon izbora uređen je Ustavom.

Zaštita izbornog prava

Izborni zakon predviđa zaštitu izbornog prava u predizbornom, izbornom i postizbornom periodu. Zaštitu prava pružaju: komisije izbornih jedinica, CIK i Apelacioni sud. Prigovor se može podnijeti na sve odluke izbornih komisija, kao i žalba Sudu. Osobe koje prekrše Zakon ili zloupotrijebe položaj i sl. podložne podložne su sankcijama Krivičnog zakona, Zakona o administrativnim prekršajima i Građanskog zakona. Svaki birač ima pravo na podnošenje prigovora na odluke ili radnje članova komisija u vezi sa kršenjem njegovih/njenih izbornih prava. Zakon ne precizira posebne uslove za podnošenje prigovora.

Tehnički aspekti izbornog procesa

U Izbornom zakonu nije definisan izgled glasačke kutije. Ne održava se više izbornih utrka na isti dan, što je izričito propisano Zakonom. Zakon određuje da će parametri u vezi sa glasačkom kutijom biti uređeni propisima CIK-a.

Glasanje se odvija putem glasačkih listića, listići su numerisani, a imena i prezimena kandidata raspoređena su prema alfabetskom redoslijedu. Brojanje glasova vrši se neprekidno dok svi glasovi ne budu prebrojani. U Zakonu su prisutne odredbe o pomoći licima nesposobnim da samostalno glasaju, bez preciziranja prilagođavanja samog izbornog mjesta istom.

5. Bosna i Hercegovina

Bosna i Hercegovina je država parlamentarne demokratije s površinom od 51 209 km² i 3.791.662 stanovnika (preliminarni rezultati Agencije za statistiku BiH 2013). Izborni sistem BiH zasniva se na Aneksu III (Sporazum o izborima) i Aneksu IV (Ustav BiH) Opšteg okvirnog sporazuma za mir u BiH, te Izbornom zakonu BiH. Opšti izbori su razdvojeni od lokalnih izbora. Centralna izborna komisija donosi odluku o raspisivanju Opštih izbora u BiH, koji se sastoje od izbora za nivo: Predsjedništva BiH (3 člana), Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine BiH (42 poslanika), Predstavničkog doma Parlamenta Federacije BiH (98 poslanika), Predsjednika i dva potpredsjednika Republike Srpske, Narodne skupštine Republike Srpske (83 poslanika), Skupština 10 kantona u Federacije BiH (289 zastupnika). Odražavajući kompleksno ustavno uređenje BiH, i izborni sistem predstavlja kombinaciju gotovo svih poznatih izbornih principa: većinski princip, jednočlane i višečlane izborne jedinice za izbor članova Predsjedništva BiH, predsjednika i potpredsjednika RS, kao i gradonačelnika/načelnika gradova za izbor sastava parlamenata/skupština i predstavničkih tijela na lokalnom nivou. Parlamentarna skupština BiH sastoji se od dva doma – Predstavničkog doma i Doma naroda. Prilikom izbora poslanika u Predstavničkom domu PSBiH, od ukupno 42 mjesta, u FBiH se bira 28 (iz 5 višečlanih izbornih jedinica) a u RS 14 poslanika (iz tri višečlane izborne jedinice). Iz FBiH 21 poslanik se bira direktno proporcionalnim izbornim sistemom, a preostalih 7 mandata su tzv. kompenzacioni mandati, čija je uloga da kompenzuju rasute glasove nastale postojanjem izbornih jedinica. Prema istom izbornom načelu raspoređuje se i 14 mandata iz RS, i to tako što se 9 poslanika bira direktno, dok se ostatak određuje sa kompenzacionih listi. Delagati u Domu naroda PSBiH biraju se indirektno u entitetskim parlamentima. Mandat odabranim kandidatima na opštim izborima traje četiri godine. Izborni prag u BiH iznosi 3%. Izbornu administraciju u BiH čine izborne komisije (Centralna izborna komisija i lokalne izborne komisije) i birački odbori. Na posljednjim opštim izborima (2014) bila su 5.401 biračka mjesta s ukupno registrovana 3.278.908 birača, od čega je 42.139 birača izvan zemlje.

Birački odbori

Birački odbori u BiH sastoje se od 3 ili 5 članova i njihovih zamjenika, u zavisnosti od broja birača na biračkom mjestu. Sastav biračkih odbora je ključivo politički tj. članovi biračkih odbora imenuju se na prijedlog političkih subjekata a mjesta u biračkim odborima dodjeljuju se žrijebanjem, stim što jedan politički subjekt ne može imati više od jednog predstavnika u sastavu biračkog odbora. Sastav biračkog odbora čini Predsjednik (ima zamjenika) i članovi (svi članovi imaju zamjenike). Institucija sekretara biračkog odbora ne postoji.

Kriteriji za članstvo uključuju poštivanje Opštih pravila za izbor izborne administracije utvrđena Izbornim zakonom. Predsjednik i članovi biračkih odbora imenuju se najkasnije u roku od 30 dana prije dana održavanja izbora. Izborni zakon ne propisuje rok u kojem se može odustati od članstva u BO, što učestalo dovodi do velikog broja odustajanja od članstva u BO svega nekoliko dana prije izbornog dana.

Birački odbor neposredno rukovodi radom biračkog mjesta, osigurava pravilnost i tajnost glasanja i evidentira rezultate glasanja na biračkom mjestu. Obuka biračkih odbora vrši se kaskadnim sistemom na način da CIK obučava lokalne izborne komisije koje potom obučavaju predsjednike i zamjenika predsjednika, a potom članove BO. Obuka za sve članove BO vrši se neposredno prije svakih izbora. Nakon obuke, svaki imenovani član biračkog odbora prolazi testiranje nakon čega se uspješnim kandidatima koji su imali više od 50% tačnih odgovora izdaju certifikati.

Izborni rokovi

Izbornim zakonom BiH opšti izbori se održavaju svake četiri godine. Redovni izbori se raspisuju najmanje 150 dana prije izbornog dana. Prijevremeni izbori se održavaju u roku od 90 dana od dana raspuštanja izabranog organa, odnosno prestanka mandata u skladu sa ustavom i zakonom. Izborni zakon BiH ne poznaje institut vanrednih izbora. Za podnošenje prijave političkih stranaka i nezavisnih kandidata Izborni zakon predviđa rok od 14 dana. Zbog nepostojanja centralne evidencije o političkim strankama, političke stranke dužne su podnijeti dokaz ne stariji od 60 dana da su registrovane. Političke

stranke i nezavisni kandidati obavezni su prikupljati potpise za svoju kandidaturu uz izuzetke predviđene Zakonom. CIK je dužan u roku od 14 dana provjeriti potpise i ovjeriti policičke subjekte. Rok za podnošenje kandidatskih lista je 90 dana prije izbornog dana, dok je rok za ovjeru lista 27 dana od zadnjeg mogućeg dana podnošenja liste. CIK u roku od 20 dana objavljuje kandidatske liste. Registracija birača u BiH je pasivna dok za glasačke koji glasaju iz inostranstva još uvijek važi aktivna registracija. U BiH se rade četiri presjeka biračkog spiska koji donose podatke o broju upisanih birača, a birački spisak postaje konačan 45 dana prije izbora. Nakon objave Prvog presjeka odnosno izrade privremenih izvoda iz CBS-a, Zakon dozvoljava 74 dana za dostavljanje podataka o izmjenama glasačkih lista. Izborna kampanja traje 30 dana prije dana održavanja izbora. Period izborne šutnje počinje 24h prije otvaranja biračkih mjesta i traje do zatvaranja istih. Izborni zakon definiše rokove za utvrđivanje izbornih rezultata, dok se propisima CIK-a određuje redoslijed utvrđivanja, obavješćavanja javnosti, te način objavljivanja. Zakon predviđa objavu izbornih rezultata u roku od 30 dana od dana održavanja izbora. Birački odbori dužni su utvrđene rezultate sa svog biračkog mjesta dostaviti lokalnoj izbornoj komisiji u roku od 12 sati od zatvaranja biračkog mjesta. Lokalne izborne komisije dužne su zaprimljene rezultate od strane biračkih odbora unijeti u informacioni sistem i objaviti rezultate u roku od 24 sata od zatvaranja birališta. Rezultati se objavljuju sukcesivno počevši od ponoći na izborni dan i to u tačno zadanim rokovima. Izborni zakon BiH definiše rokove za konstituisanje zakonodavne vlasti, kao i Predsjedništva BiH (Rok za konstituisanje kantonalnih skupština je najkasnije 10 dana od objave konačnih rezultata, za NSRS 15 dana, za PD PFBiH 20 dana, a PD BiH 30 dana. Izbor delegata u Dom naroda PFBiH i dom naroda PSBiH vrši se najkasnije 30 dana od dana ovjere izbora). Izborni zakon ne definiše rokove za formiranje izvršne vlasti, niti kaznene odredbe u slučaju nepoštovanja rokova za formiranje vlasti na svim nivoima. Centralna izborna komisija akredituje i izdaje akreditacije međunarodnim posmatračima i udruženjima građana, dok nadležna izborna komisija akredituje ovjerenu političku stranku, koaliciju, listu nezavisnih kandidata ili nezavisnog kandidata kao posmatrača u izbornoj jedinici u kojoj se ta politička stranka, koalicija, lista nezavisnih kandidata ili nezavisni kandidat kandiduju. Centralna izborna komisija BiH utvrđuje rok za podnošenje zahtjeva za akreditaciju posmatrača i rok za rješavanje po zahtjevima za akreditaciju posmatrač. Posmatrač, kome je

opštinska, kantonalna ili entitetska izborna komisija odbila izdati akreditaciju, može u roku od tri dana od dana prijema odluke podnijeti prigovor CIK-u koja će ga riješiti najkasnije u roku od sedam dana od dana prijema.

Zaštita izbornog prava

Prema Izbornom zakonu ovlaštena lica za podnošenje prigovora za zaštitu izbornog prava su birač i politički subjekt. Birač, prema tumačenju CIK-a BiH, može uložiti prigovor samo onda kada je ugroženo njegovo lično izborno pravo. Kada je u pitanju zaštita izbornog prava od strane političkih subjekata, prigovore kojima se traži zaštita istog mogu ulagati politički subjekti, ali ne i kandidati tih subjekata pojedinačno bez formalne podrške svog političkog subjekta.

Prema Izbornom zakonu BiH zaštitu izbornog prava obezbjeđuju izborne komisije, odnosno lokalne izborne komisije (opštinske/gradske i Izborna komisija Brčko Distrikta BiH) i CIK BiH, i Apelacioni odjel Suda BiH. Propisi koji je odnose na sistem prigovora i zahtjeva utvrđeni su u Izbornom zakonu, Zakonu o upravnom postupku BiH, te provedbenim aktima CIK-a. Svi prigovori podnose se u pisanoj formi na obrascu koji propiše CIK BiH. Birač i politički subjekt čije je pravo, ustanovljeno Izbornim zakonom, povrijeđeno može uložiti prigovor nadležnoj izbornoj komisiji najkasnije u roku 48 sati, odnosno u roku od 24 sata u izbornom periodu od učinjene povrede. Lokalne izborne komisije imaju prvostepenu nadležnost za odlučivanje o svim pitanjima koja nisu eksplicitno dodijeljena CIK BiH i Apelacionom odjelu Suda BiH. CIK BiH ima drugostepenu nadležnost za odlučivanje o uložnim žalbama na odluke svih izbornih komisija. CIK BiH ima i prvostepenu nadležnost za odlučivanje po prigovorima uložnim zbog povrede pravila izbornog procesa, izbornih prava, povrede pravila Poglavlja 16. Izbornog zakona BiH, učinjene od strane političkog subjekta. Apelaciono odjeljenje Suda BiH nadležno je da rješava po žalbama na odluke CIK-a BiH. Žalbe se podnose Apelacionom odjeljenju Suda BiH u roku od dva dana od dana prijema odluke CIK-a. Žalba se podnosi putem CIK-a, dok je Apelacioni odjel Suda BiH dužan donijeti odluku po žalbi u roku od tri dana od dana prijema žalbe. Kada je u pitanju činjenje krivičnih djela u vezi sa izbornim procesom, takva djela su definisana krivičnim zakonima koji su na snazi u BiH. Prema Izbornom zakonu BiH, svi prigovori u vezi s izborima moraju se podnijeti u

roku od 48 sati, odnosno 24 sata u izbornom periodu i biti riješeni u roku od tri dana. Na te odluke se može uložiti žalba u roku od 48 sati. Krajnja instanca je Apelacioni odjel Suda BiH koji odluke po žalbama donosi u roku od tri dana od dana prijema iste. Izborni zakon BiH predviđa kaznene odredbe za kršenje odredbi zakona.

Te kazne su novčane prirode, dok su kazne u vezi sa krivičnim djelima iz oblasti izbornog procesa definisane krivičnim zakonima na snazi u BiH.

Tehnički aspekti izbornog procesa

Na osnovu izbornog zakona nije definisan oblik niti materijal od kog treba biti napravljena glasačka kutija. Glasačke kabine su napravljene da omoguće privatnost pri glasanju. Kada su u pitanju glasački listići, politički subjekti na njima označeni su rednim brojem utvrđenim žrijebanjem. Izbornim zakonom nije predviđeno označavanje glasačkih listića serijskim brojevima. Brojanje listića se sprovodi manuelno sve dok se ne izbroje svi glasovi, bez prekidanja. Na zahtjev birača koji je slijep, nepismen ili je fizički nesposoban, predsjednik biračkog odbora odobrava primjenu postupka po kojem drugo lice, koje izabere birač koji nije u mogućnosti da glasa, pomaže tom biraču pri potpisivanju izvoda iz Centralnog biračkog spiska i glasanju.

6. Bjelorusija

Bjelorusija je predsjednička republika sa površinom od 207.295 km². Građani Bjelorusije biraju predsjednika na mandat u trajanju od 5 godina. Parlament se sastoji od dva doma. Predstavnički dom je formiran od 110 predstavnika koji se biraju na period od 4 godine, a Vijeće Republike se sastoji od 64 člana od kojih se 56 biraju indirektnim putem, a njih 8 imenuje sam predsjednik. Posljednji izbori koji su održani u Bjelorusiji su parlamentarni i to u septembru 2012. godine. Registrovano je ukupno 7,030,430 birača, a njih 19,195 je registrovano na sam dan izbora. Na izbore je izašlo 74.61% registrovanih glasača. Ukupno je formirano 110 biračkih distrikta.

Birački odbori

Članovi biračkih odbora (BO) Bjelorusije su mješovitog sastava sastava, što znači da oni mogu biti i članovi političke partije kao i građani. BO se sastoje od 5 do 19 članova, uključujući predsjednika BO i njegovog zamjenika. Oni se biraju od strane regionalnih izvršnih tijela i izvršnih tijela gradova. Ako se radi o gradovima koji su podjeljeni na distrikte, onda se oni biraju od strane tijela lokalne uprave. Sudije, tužitelji, predstavnici izvršnih administrativnih tijela ne mogu postati članovi BO. Državni službenici ne mogu činiti više od jedne trećine članova komisije, s tim što se ovo pravilo ne primjenjuje u slučajevima kada se BO formiraju izvan teritorija Bjelorusije. BO se formiraju najkasnije 45 dana prije izbora, 20 dana prije referenduma i 10 dana prije dana održavanja izbora na kojim se glasa za opoziv predstavnika.

Prava na opoziv predstavnika BO pripada građanima ili tijelu koje je nominovalo predstavnika kao člana BO. Pravila na osnovu kojih se odvija proces opoziva regulisana su zajedno sa pravilima kojim se uređuje nominacija istih. Na odluku kojom se oduzimaju ovlasti člana BO se može uložiti žalba u roku od 3 dana. Žalba se ulaže regionalnom ili gradskom sudu. Proces apelacije će biti razmatran od strane suda, također u roku od 3 dana od dana prispjeća žalbe. Oduka koju sud donese na ovaj način je konačna. Odluka o promjeni sastava članova BO ili formiranja potpuno novog odbora će se donijeti od strane istih tijela koja su nadležna za njegovo prvobitno formiranje u roku od 5 dana od dana kada član/članovi napuste BO.

U slučaju da BO određeno vrijeme ne može obnašati zakonom određene funkcije, njegove obaveze za taj period preuzima neposredno viša komisija. Zakon ne spominje bilo kakvu obavezu obuke članova BO, ali se u Izbornom zakonu spominje formiranje radnih grupa i drugih tijela koja će pružati organizacionu, pravnu i tehničku pomoć odvijanju izbornog procesa i

referenduma. Inače, osnovni zadaci BO su da provode izborni proces u skladu sa zakonom i podzakonskim aktima, da formiraju listu građana koji imaju pravo da učestvuju na izborima, da upoznaju izborne kandidate sa navedenom listom, razmatraju žalbe i nepravilnosti koje su uočene na listi kako bi ih blagovremeno otklonili, informišu kandidate i građane o mjestu i vremenu održavanja izbora, da spremе prostorije sa svom potrebnom opremom za glasanje kao i niz drugih zadataka.

Izborni rokovi

Predsjednički izbori se raspisuju 5 mjeseci prije dana izbora. Sam dan izbora mora biti nedjelja i to najkasnije 2 mjeseca prije isteka mandata prethodnog predsjednika. Ako je mjesto predsjednika upražnjeno izbori će se održati najranije 30 dana, a najkasnije 70 dana nakon dana kada je mjesto postalo upražnjeno. Izbor članova za Predstavnički dom (novi saziv) se raspisuje od strane Predsjednika ne kasnije od 4 mjeseca prije isteka mandata prethodnog sastava i to u nedjelju ne kasnije od 30 dana prije isteka mandata prethodnog sastava Predstavničkog doma. Izbor za predstavnike lokalnih predstavničkih vijeća održat će se najkasnije u roku od 30 dana prije isteka ovlasti lokalnih organa. Ako je vijeće raspušteno, izbori za odabir novih predstavnika će se održati u roku od mjesec dana od dana raspuštanja prethodnog vijeća. Nominacija za predsjedničke izbore počinje 80, a završava 50 dana prije dana izbora.

Predlaganje kandidata za poslanike počinje 70 dana i završava 40 dana prije dana izbora. Registracija kandidata za Vijeće Republike počinje 60, a završava 55 dana prije dana izbora.

Nezavisni kandidat može biti nominovan za predsjedničke izbore od strane osobe koja ga predlaže za izbore 85 dana prije dana izbora tako što će podnijeti listu od minimalno 100 glasača koji daju svoj potpis u svrhu kandidovanja te osobe.

Pravo birača da podnesu žalbu na rad BO se proteže i na sam dan izbora. Birači koji nisu u mogućnosti da dođu na biračko mjesto kako bi glasali mogu podnijeti pismeno ili usmeno zahtjev da glasaju u mjestu svog prebivališta u bilo kojem roku, ali najkasnije do 2 sata pred zatvaranje biračkih mjesta. Lokacije biračkih mjesta moraju biti formirane najranije 2 mjeseca prije izbora i ne kasnije od 25 dana prije dana referenduma. Kada se organizuje glasanje za opoziv predstavnika, birački odbori će odrediti lokacije biračkih mjesta najkasnije 7 dana poslije objavljivanja dana izbora. Poziv na bojkot izbora ili referenduma nije dozvoljen na dan izbora. Rezultati ispitivanja javnog mjenja

u vezi izbora, referenduma ili opoziva se ne smiju objavljivati 5 dana pred dan izbora. Izborna kampanja za parlamentarne izbore traje otprilike 4 sedmice.

Zaštita izbornog prava

Izborni zakon Bjelorusije predviđa pravo ulaganja žalbe i apelacije samo u nekim slučajevima kršenja izbornih prava, dok za neke slučajeve ne predviđa zaštitu izbornog prava nikako ili samo putem žalbe u prvom stepenu. Zakon naglašava da se razlikuju slučajevi kada nadzorno tijelo političke partije ulaže prigovor, a kada to može uraditi sam kandidat. U slučaju da kandidat ulaže žalbu na odluku nadležnog tijela kojom se odbija njegova registracija kao kandidata na predstojećim izborima, on žalbu mora obrazložiti, naglasiti koje je tijelo donijelo tu odluku, kopirati relevantnu dokumentaciju na osnovu koje smatra da mu se treba dozvoliti registracija, kao i niz drugih dokumenata koji bi mogli biti od uticaja za preinačenje ili pobijanje donešene odluke. Nadzorno tijelo političke partije je ovlašteno da podnese žalbu u slučaju da nadležno tijelo donese odluku da odbija registraciju političke partije, a nadzorno tijelo takvu odluku smatra nezakonitom iz određenih razloga, ili ako nadležno tijelo nije u zakonom predviđenom roku donijelo odluku o prihvatanju podnešenih kandidatura od političkih stranaka. Rok za ulaganje žalbe u ovom slučaju je mjesec dana od dana donošenja odluke koja se pobija, a koja se podnosi nadležnom sudu.

Prvostepena nadležnost za odlučivanje o prigovorima pripada uglavnom višoj komisiji od one koja je donijela odluku na koju se ulaže prigovor. Tako na primjer, CIK rješava prigovore glasača koji ulažu prigovor na registraciju glasača. Ministarstvo pravde rješava prigovore koje ulaže politička partija na odluku o registraciji političkih stranaka. Generalno pravilo za određivanje drugostepene nadležnosti u odlučivanju po postupku apelacije, određuje da ona pripada sudovima. Vrhovni sud odlučuje u postupku apelacije na odluke donešene od strane Ministarstva pravde. Rok u kojem se podnosi žalba je 3 dana, isti rok se ostavlja nadležnom tijelu da odgovori na nju. Generalni rok za pokretanje postupka apelacije je 30 dana, ali Izborni zakon predviđa i kraći rok, odnosno rok od 3 dana za pojedine slučajeve koji se trebaju hitno riješiti. Izborni zakon predviđa da se postupak apelacije mora završiti, odnosno da se odluka mora donijeti u roku od 3 dana kada se radi o kršenju izbornog zakonodavstva Republike Bjelorusije ili zakonskih odredbi koji regulišu održavanje referenduma ili zakonskih odredbi koje uređuju proces opoziva člana ili zamjenika člana Vijeća Republike. Ova odluka se mora donijeti isti dan, ako je apelacija pokrenuta na sam dan izbora, referenduma ili dan kada se glasa za opoziv navedenih lica. Apelacije koje sadrže informacije kojima je

potrebna verifikacija, biće pregledane u roku od maksimalno 10 dana od dana prijema. Proces odlučivanja po žalbi traje od 2 do 6 sedmica.

CIK ima pravo poništiti odluku o registraciji kandidata ako je isti prekršio odredbe koje se odnose na finansiranje izborne kampanje. Inače, Izborni zakon Bjelorusije predviđa da će krivično odgovorne biti i one osobe koje svjesno pogrešno broje glasove, krše pravo na tajno glasanje ili prekrše druge odredbe kojim se određuju njihove odgovornosti. Krivična odgovornost se predviđa i za službene osobe koje prekrše odredbe Izbornog zakona.

Tehnički aspekti izbornog procesa

U izvještajima OSCE/ODIHR-a iz 2011. godine zabilježeno je da su glasačke kutije napravljene od slabog materijala, da su varirale u veličini te da njihov sadržaj vrlo često nije bio dovoljno osiguran. Štembilji koji se koriste radi označavanja voskom zatvorenih kutija su godinama jednaki i identične u cijeloj državi. Pozicija postavljanja glasačke kutije također nije bila u skladu sa propisima kojim bi se osigurala transparentnost glasanja. Zakon ne propisuje da se više izbora održava na isti dan, ali za slučaj da se isto desi, predviđeno je da se ista glasačka mjesta koriste za sve vrste izbora. Izborna komisija distrikta objavljuje rezultate izbora ostvarenih u tom distriktu najkasnije peti dan nakon dana izbora. U praksi međutim, CIK nije objavila rezultate izbora kako na oficijelnoj web stranici CIK-a tako ni u bilo kojoj drugoj formi.

Bjelorusija je još uvijek u procesu omogućavanja elektronskog glasanja. Glasачki listići nisu označeni nikakvim sigurnosnim znakovima. Glasovi se broje ručno, te je zakonska obaveza izbornih komisija distrikta da rezultate glasanja predaju najkasnije 5 dana od dana izbora CIK. Glasovi se broje od strane članova biračkog odbora bez pauze sve dok se ne dobiju konačni rezultati. Izborni zakon predviđa mobilno glasanje za osobe koje nisu u mogućnosti da dođu do biračkog mjesta bez obzira iz kojeg razloga, zbog čega se više od jedne trećine birača opredjeljuje upravo na ovaj način glasanja. U praksi je primjećeno da su biračka mjesta vrlo rijetko prilagođena osobama sa posebnim potrebama.

7. Bugarska

Republika Bugarska je država višestranačke parlamentarne demokratije s površinom od 110.994 km². U Republici Bugarskoj održavaju se predsjednički, parlamentarni, i lokalni izbori. Postoji mogućnost simultanog održavanja više izbornih utrka – međutim, nije predviđeno da se više izbornih utrka obavezno održava isti dan. Predsjednički izbori se provode primjenom većinskog, dvokružnog sistema, dok se parlamentarni izbori provode primjenom mješovitog sistema putem zatvorenih listi, uz izborni prag od 4%. Lokalni izbori se provode većinskim, dvokružnim sistemom za načelnike i gradonačelnike, odnosno proporcionalnim sistemom za vijećnike općinskih, gradskih i županijskih skupština. Izbore provodi Centralna izborna komisija (CIK) u saradnji sa 31 okružnom izbornom komisijom, te 12.177 biračkih odbora. Na posljednjim izborima (rani parlamentarni izbori 2014) bilo je ukupno 6,858,304 registriranih birača, od čega je glasalo 3.500.585 birača, odnosno 51,1%.

Birački odbori

Broj članova biračkog odbora (BO) varira od 5 do 9 u zavisnosti od veličine biračkog mjesta. Sastav BO je stranački, imenuju se zamjenici, a BO imaju i sekretara. Pored opštih kriterija za članstvo (državljanstvo, punoljetstvo, nije na služenju kazne zatvora, poznavanje bugarskog jezika), članovi biračkog odbora ne mogu ujedno vršiti neku javnu, odnosno političku funkciju, te ne mogu biti supružnici, odnosno rodbina drugih članova tog istog odbora.

Imenuju se najkasnije 25 dana prije izbora. Predviđena je mogućnost zamjene članova na dan izbora. Dužnosti članova BO vezane su za procedure provođenja izbora na izborni dan.

Izborna komisija distrikta organizira obuku članova biračkih odbora.

Izborni rokovi

Izborni zakon i drugi dostupni propisi jasno preciziraju izborne rokove. Izbore raspisuje CIK, 75 dana uoči izbornog dana kada su u pitanju opšti izbori i 90 dana kada su u pitanju lokalni izbori. Iz dostupnih propisa rokovi za ovjeru političkih subjekata su precizirani na način da politički subjekti moraju podnijeti nominacije za ovjeru 50 do 60 dana uoči izbornog dana. Registracija birača je pasivna; predviđeno je glasanje poštom kao i putem mobilne glasačke kutije. Izborna kampanja počinje 30 dana prije izbornog dana, dok izborna šutnja počinje 24 sata prije izbora. Preliminarni rezultati se objavljuju 4 do 7 dana nakon izbora, dok se konačni objavljuju 40 dana nakon izbora.

Zakon predviđa domaće i strane posmatračke izbora. Zakon djelomično predviđa rokove za formiranje vlasti nakon sprovedenih izbora, i to samo predstavničke, ali ne i izvršne vlasti. Zakon ne predviđa sankcije za neformiranje vlasti. Institut vanrednih izbora ne postoji.

Zaštita izbornog prava

Izborni zakon predviđa zaštitu izbornog prava u predizbornom, izbornom i postizbornom razdoblju na sljedeći način: žalbe se mogu uputiti regionalnim sudovima, izvršnoj vlasti ili izbornim komisijama, u zavisnosti od predmeta žalbe: Regionalni sud (žalbe u vezi sa listom birača) – Izborna komisija distrikta/opštine (žalbe u vezi sa biračkim odborima) – Centralna izborna komisija (žalbe u vezi sa biračkim odborima u inostranstvu) – Ustavni sud (žalbe u vezi sa rezultatima i legitimnošću izbora). Pravo na podnošenje prigovora pripada političkim partijama i koalicijama političkih partija koje su učestvovala na izborima, kao i kandidatima za Parlament Republike Bugarske, odnosno za Evropski Parlament. Nema službenih proceduralnih pravila kao ni propisanih uslova za podnošenje žalbe.

Tehnički aspekti izbornog procesa

Glasačka kutija je providna. Ako se isti dan održava više utrka, glasački listići se moraju razlikovati. Visina glasačke kabine određena je samo okvirno, i to na način da osigurava privatnost glasanja. Kada su u pitanju glasački listići, politički subjekti na njima su označeni rednim brojem. Radi veće sigurnosti, glasački listići sadrže sigurnosne elemente (između ostalih, serijske brojeve na glasačkim listićima). Brojanje listića se vrši manuelno i predviđa se neprekidno brojanje listića do završetka posla. Biračka mjesta moraju biti prilagođena licima sa invaliditetom.

8. Češka Republika

Češka Republika je zemlja parlamentarne demokratije koja zauzima površinu od 78.866 km². U Češkoj Republici održavaju se, parlamentarni, predsjednički kao i lokalni izbori. Parlament Češke republike je dvodomni sa donjim predstavničkim domom koji broji 200 predstavnika i donjim domom tj. Senatom koji broji 81 člana. Zakon ne predviđa da se na isti dan odvija više izbornih trka pa samim tim na glasačnom mjestu se nalazi samo jedna glasačka kutija. Za provođenje izbora je zadužena Centralna izborna komisija (CIK) koja svoj posao obavlja uz pomoć Pokrajinskih izbornih komisija, Oblasnih izbornih komisija i na kraju biračkih odbora. Na posljednjim izborima (predsjedničkim izborima 2013) bilo je registrovanih 8,435,422 birača.

Birački odbori

Birački odbori (BO) sastavljeni su od najmanje 5 članova. Izuzetak su biračka mjesta sa manje od 300 birača, a u tom slučaju BO imaju po 3 člana i sekretara. Sastav BO je stranački, imenuju se zamjenici za svakog od članova BO, a BO imaju sekretare.

Svi imaju pravo da budu članovi BO, osim lica kojima je oduzeto aktivno biračko pravo, takođe zastupnici i kandidati na listama ne mogu biti članovi BO. Imenuju se ne kasnije od 30 dana prije izbornog dana. Nije precizirana procedura zamjene članova BO niti rok do kada se mogu mijenjati članovi BO. Dužnosti članova BO vezane su za procedure provođenja izbora na izborni dan. Zakon ne navodi bilo kakav oblik certifikacije ili načina obuka članova biračkih odbora.

Izborni rokovi

Izborni zakon i drugi dostupni propisi preciziraju jasno izborne rokove. Izbore raspisuje predsjednik Češke Republike najmanje 90 dana uoči izbornog dana. Iz dostupnih propisa rokovi za ovjeru političkih subjekata su precizirani i da politički subjekti moraju podnijeti nominacije za ovjeru u periodu između 15. i 20. dana nakon raspisivanja izbora. Način registracije birača je pasivan, birački registar se nadopunjuje i mijenja na mjesečnoj bazi. Predviđena je mogućnost glasanja putem pošte, a svi glasovi putem pošte moraju biti poslani najkasnije tri dana prije izbornog dana.

Izborna kampanja počinje od 38. dana prije izbornog dana i traje 15 dana, dok izborna šutnja traje 24 sata uoči izbora. Ne postoji bilo kakav rok kada je u pitanju objavljivanje preliminarne izbornih rezultata pa se zaključuje da je to diskreciono pravo CIK-a, dok se konačni rezultati moraju objaviti

nakasnije mjesec dana nakon izbora. Zakon ne predviđa na izričit način bilo kakvu vrstu posmatrača izbora.

Zakon predviđa rokove za formiranje zakonodavne vlasti i to 30 dana nakon sprovedenih izbora. Takođe, zakon ne predviđa sankcije za neformiranje vlasti. Institut vanrednih izbora ne postoji u izbornom zakonu.

Zaštita izbornog prava

Izborni zakoni predviđaju zaštitu izbornog prava u predizbornom razdoblju, izbornom i postizbornom razdoblju na sljedeći način: u prvoj instanci zaštitu prava vrši CIK, dok se u drugoj instanci žalba tj. prigovor podnosi Vrhovnom sudu Češke Republike. Pravo na podnošenje prigovora odnosi se na svaku političku partiju, kandidata na listi i bilo koga od građana u zakonom navedenim slučajevima.

Tehnički aspekti izbornog procesa

Zakon ne definiše izgled glasačkih kutija. Zakonom je predviđeno održavanje više izbora na isti dan, ali ne i da li za svaku instancu postoji zasebna glasačka kutija. Visina glasačke kabine nije detaljno određena. Kada su u pitanju glasački listići politički subjekti na njima su označeni rednim brojem koji je dobijen žrijebanjem. Zakon ne predviđa eksplicitno ni bilo kakve vidove sigurnosnih mjera kada je u pitanju izgled ili sadržina glasačkih listića. Brojanje glasova se obavlja ručno neposredno na samom biračkom mjestu bez pauze do prebrojavanja svih glasova; Zakon ne predviđa poseban dio koji obavezuje pripremu biračkog mjesta na način koji je prilagođen licima sa invaliditetom, ali predviđa mogućnost lične asistencije za lica kojima je ista potrebna.

9. Crna Gora

Crna Gora je država republikanskog oblika vladavine sa površinom od 13.812 km². U Crnoj Gori se na opštim i tajnim izborima, svakih 5 godina, bira predsjednik države koji mora osvojiti preko 50% ukupnih glasova. Svake četiri godine u jedinstvenoj nacionalnoj izbornoj jedinici po proporcionalnom sistemu sa zatvorenim listama bira se jednodomni parlament (81 poslanik). Izbore provodi Državna izborna komisija u saradnji sa opštinskim izbornim komisijama i biračkim odborima. Izbori su regulisani Ustavom, Zakonom o izboru predsjednika i Zakonom o izboru odbornika i poslanika, koje dopunjavaju drugi propisi, poput Zakona o biračkom spisku i dr. Na posljednjim predsjedničkim izborima, održanim 2013. godine formirano je 1.168 biračkih mjesta na kojima je moglo glasati 511.405 registrovanih birača.

Birački odbori

Birački odbori (BO) su stranački i sastoje se od 5 članova uz po jednog člana predstavnika svakog podnosioca liste kandidata. U Zakonu se navodi da će zamjenici u slučaju nemogućnosti članova da prisustvuju ili njihovog odsustva, obavljati radne zadatke u vezi sa biračkim odborom. Zakon propisuje da kandidat sa liste za izbore ne može biti izabran za predsjednika, sekretara ili člana izborne komisije, a svako lice sa pravom glasa to može postati. Posebni kriteriji nisu izdvojeni. Iz Zakona se može zaključiti da se formiraju, otprilike, 15 dana prije izbornog dana. Birački odbori zaduženi su za brojanje glasova. Opštinske izborne komisije imaju obavezu provođenja obuka za članove biračkih odbora. Certifikovanje članova nije navedeno u Zakonu.

Izborni rokovi

Izborni zakoni precizno određuju izborne rokove. Ne manje od 60, a ne više od 100 dana mora proći između objavljivanja i održavanja izbora za Parlament; a ne manje od 60 niti više od 90 dana za izbor predsjednika. Parlamentarne izbore raspisuje predsjednik, a predsjedničke predsjednik Parlamenta. Liste kandidata predaju se na ovjeru/registraciju kod kompetentnih komisija ne prije, nego 20 dana od raspisivanja izbora, te ne nakon 25 dana prije izbornog dana (za izbor predsjednika ne nakon 20 dana prije izbora). Registracija birača je pasivna. Konačni birački spisak objavljuje Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP).

Izborna kampanja počinje nakon registracije kandidata, a mora prestati 24h prije samih izbora. Preliminarni rezultati se objavljuju 12h nakon primljenih izvještaja sa biračkih mjesta, a konačni 12h po proteku rokova za žalbe.

Domaći posmatrači zahtjeve za registraciju moraju podnijeti najkasnije 5 dana prije izbornog dana, a strani posmatrači 10 dana prije. Državna izborna komisija o zahtjevima odlučuje u roku od 48h. Vanredni izbori nisu pomenuti u Zakonu. Pojedini poslijeizborni rokovi određeni su Ustavom (npr. prva sjednica Parlamenta mora se održati u roku od 15 dana od objavljivanja konačnih rezultata). U Ustavu je normirano da će Parlament biti raspušten ako ne izabere Vladu u roku od 90 dana od dana kada je predsjednik Republike prvi put predložio kandidata za premijera.

Zaštita izbornog prava

Izborni zakoni predviđaju zaštitu izbornog prava u predizbornom razdoblju, izbornom i postizbornom razdoblju na slijedeći način: svaki birač, kandidat i podnosilac liste kandidata ima pravo na zaštitu izbornih prava, koja su bila prekršena u toku izbornog procesa podnošenjem prigovora, odnosno žalbe. Obavezu zaštite izbornog prava imaju: Opštinska izborna komisija, Državna izborna komisija i Ustavni sud. Uslovi za podnošenje prigovora nisu posebno navedeni u korištenim izvorima. Zakon normira za koje slučajeve kršenja izbornog procesa se određuje novčana kazna (npr. ometanje rada BO-a, prihvatanje kandidature suprotno odredbama zakona i dr).

Tehnički aspekti izbornog procesa

U Crnoj Gori se ne održava više izbornih utrka na isti dan. Zakonom je normirano da glasačka kutija ne smije biti prozirna. Glasanje se vrši putem glasačkih lisitića. Redni broj se stavlja ispred svake zasebne liste kandidata. Na glasačkim listićima nalazi se serijski broj i službeni pečat. U Zakonu nije normirano prilagođavanje mjesta glasačima sa posebnim potrebama, ali jeste pomoć takvim licima. Birački odbori u roku od 12 sati od zatvaranja glasačkih mjesta dostavljaju izvještaj i izborni materijal opštinskim izbornim komisijama.

10. Danska

Kraljevina Danska je monarhija sa parlamentarnim sistemom vladavine i površinom od 42.915 km² uključujući Grenland i Farska ostrva. U Kraljevini Danskoj se održavaju samo parlamentarni izbori, i to primjenom razmjernog sistema regionalne reprezentacije putem otvorenih listi i izbornog praga od 2%. Izbore provodi Izborna sekcija Ministarstva ekonomskih i unutrašnjih poslova u saradnji sa 92 regionalne izborne komisije i 1.650 biračkih odbora. Na posljednjim izborima (rani parlamentarni izbori 2015) bilo je 4.145.105 registriranih birača, od čega je glasalo 3.560.060, odnosno 85,9% birača.

Birački odbori

Broj članova biračkih odbora varira između 5 i 9. Sastav odbora je mješovit, što znači da članovi mogu biti stranački i nestranački predstavnici. Nije precizirano da članovi BO imaju zamjenike, kao ni sekretare. Supervizor biračkog mjesta i imenovani elektor može biti glasač koji je kandidat na izborima. BO se imenuju najkasnije danom raspisivanja izbora. Takođe, nije precizirana procedura zamjene članova BO.

Izborni rokovi

Izborni zakon i drugi dostupni propisi ne preciziraju jasno izborne rokove. Izbore raspisuje Premijer Danske 20 dana uoči izbornog dana. Iz dostupnih propisa rokovi za ovjeru političkih subjekata su precizirani na način da politički subjekti moraju podnijeti nominacije za ovjeru 11 dana uoči izbornog dana. Registracija birača je pasivna; predviđeno je rano glasanje.

Trajanje izborne kampanje i početak izborne šutnje nisu uređeni zakonom i propisima, ali u praksi izborna kampanja traje od dana raspisivanja izbora. Preliminarni rezultati se objavljuju 4-5 dana nakon izbora, dok se konačni objavljuju 12 radnih dana nakon izbora. Zakon ne predviđa domaće i strane posmatračke izbora. Zakon predviđa rok za formiranje Parlamenta nakon sprovedenih izbora. Nisu predviđene sankcije za neformiranje vlasti. Institut vanrednih izbora postoji i koristi se od strane Kralja, odnosno Premijera Danske u bilo koje vrijeme i iz bilo kojih razloga (parlamentarnih, političkih, strateških ili drugih razloga).

Zaštita izbornog prava

Izborni zakon ne predviđa jasno zaštitu izbornog prava u predizbornom, izbornom i postizbornom razdoblju, obzirom da definiše samo podnosioc

žalbi. Također, žalbe na administrativne odluke u vezi sa izborima se ne mogu isticati prema sudovima. Parlament Danske potvrđuje izbore, a Parlamentarna komisija za izbore zaprima žalbe u vezi sa validnošću izbora. Vijeće za štampu odlučuje po žalbama koje su vezane za medije i predizbornu kampanju. Pravo na podnošenje prigovora pripada svakom biraču. Nema službenih proceduralnih pravila kao ni propisanih uslova za podnošenje žalbe.

Tehnički aspekti izbornog procesa

Glasačka kutija nije providna. Visina glasačke kabine određena je samo okvirno, i to na način da osigurava privatnost glasanja. Kada su u pitanju glasački listići, politički subjekti na njima su postavljeni abecednim redoslijedom. U dostupnim izvorima nije precizirano da li su listići označeni serijskim brojevima ili nekim drugim zaštitnim znakom. Glasanje se vrši putem papirnih listića. Listići se broje manuelno standardnom procedurom, i neprekidno do završetka posla. Biračka mjesta moraju biti prilagođena licima sa invaliditetom.

11. Estonija

Estonija je parlamentarna republika koja se nalazi u istočnom dijelu Evrope i ima površinu od 45.226 km². Direktni izbori se održavaju svake četiri godine i na njima se bira 101 predstavnik estonskog Parlamenta (*Riigikogu*). Parlament je jednodoman, bira predsjednika koji dalje imenuje premijera koji se nalazi na čelu Vijeća ministara. Parlamentarci se biraju u 12 distrikta, putem otvorenih lista. Pravna regulativa izbora obezbjeđena je kroz Parlamentarni izborni zakon, Zakon o referendumu, Zakon o izboru predsjednika i Ustav. Izbori se provode prema sistemu proporcionalne zastupljenosti/reprezentacije. Nacionalni izborni komitet je ekvivalent centralnoj izornoj komisiji (CIK), i nosilac je izbornog procesa. Ostatak izborne administracije čine: okružni izborni odbori i odbori biračkih distrikta, odnosno birački odbori. S obzirom da se u Estoniji praktikuje i glasanje putem interneta, kreirana je komisija pod čijim nadzorom je taj proces: elektronski birački odbor. Broj registrovanih birača na posljednjim izborima (2015) bio je 899,793, a svoje biračko pravo mogli su realizovati u 547 biračkih mjesta (čiji je broj znatno reduciran zbog šire upotrebe sistema elektronskog glasanja).

Birački odbori

Birački odbori (BO) imaju do 9 članova, čiji je sastav mješovit. Predsjednik BO ima zamjenika, a biraju se još dva alternativna člana u slučaju potrebe za zamjenom nekog od prvobitnih članova. Članom BO može postati svaka osoba koja ima pravo glasa, koja tečno govori estonski jezik i ne postoji odluka CIK-a o zabrani dotičnoj osobi da bude član izborne komisije u zadnjih 5 godina. Članovi odbora imenuju se 20 dana prije izbornog dana. U Zakonu ne postoje odredbe o obuci članova ili certifikaciji istih. Članu BO 'mandat' može prestati trajno (smrt, ostavka, odluka CIK, itd), mogu biti suspendovani; oslobođeni od dužnosti od strane onih koji su ih imenovali, a članstvo može biti i obnovljeno. Dužnosti članova odbora nisu šire od uobičajenog okvira (održavanje reda na izbornom mjestu i sl).

Izborni rokovi

Predsjednik republike objavljuje izbore za Parlament 3 mjeseca prije izbornog dana. Nominacija nezavisnih i kandidata političkih stranaka mora biti izvršena najkasnije 45 dana prije izbornog dana. CIK je dužan, ne kasnije od 40 dana prije izbora, izvršiti registraciju nominovanih kandidata. Registracija birača je pasivna. Svakom biraču se šalje biračka kartica, na kojoj je naznačeno u kojem mjestu je registrovan, vrijeme i mjesto glasanja te lični podaci o biraču. Previđeno je internet glasanje, glasanje putem pošte i glasačkih listića. Izborna

kampanja počinje posljednjeg dana registracije kandidata i traje do izbornog dana. Zakonom je precizirano da je aktivna izborna kampanja zabranjena na izborni dan. Posmatrači nisu spomenuti u korištenim izvorima. Vanredni izbori predviđeni su Ustavom Republike i Parlamentarnim izbornim zakonom, a njihov datum određuje predsjednik. Pojedini rokovi koji se odnose na sjednice Parlamenta, imenovanje ministara i vanrednih izbora regulisani su Ustavom. Republika Estonija poznaje i primjenjuje prijevremeno glasanje.

Zaštita izbornog prava

Izorno zakonodavstvo predviđa zaštitu izbornog prava prije izbora, u toku i nakon izbora. Za pružanje zaštite nadležni su redom: Okružni izborni odbori, CIK i Vrhovni sud. Pojedinaac, kandidat ili politička partija imaju pravu ulaganja prigovora i/ili žalbe ukoliko su njena/njegova prava povrijeđena. Zakon ne precizira posebne uslove potrebne za ulaganje prigovora (uglavnom su u pitanju tehnički uslovi).

Tehnički aspekti izbornog procesa

U Zakonu ne postoji odredba o tome da li je glasačka kutija providna ili nije, kao ni odredbe o visini glasačke kabine i drugim tehničkim aspektima biračkog mjesta. Redni broj nalazi se ispred svake liste kandidata. Na glasačke listiće stavlja se službeni pečat, kao sigurnosna mjera. Predviđena je pomoć biračima koji nisu sposobni samostalno glasati, bez posebnih odredbi o prilagođavanju samog biračkog mjesta istom. Iako nije posebno naglašeno, brojanje glasova se ne prekida.

12. Finska

Republika Finska je država parlamentarne demokratije s površinom od 338.424 km². U Republici Finskoj održavaju se predsjednički, parlamentarni i lokalni izbori. Svaki izbori održavaju se zasebno. Predsjednički izbori se provode primjenom većinskog, dvokružnog sistema, dok se parlamentarni i lokalni izbori provode primjenom razmjernog sistema putem otvorenih lista, bez definisanog izbornog praga. Izbore provodi Ministarstvo pravde, u saradnji s komisijama izbornih okruga, opštinskim izbornim komisijama te biračkim odborima.

Na posljednjim izborima (parlamentarni izbori 2015) formirana su 2.142 biračka mjesta s ukupno registrovanih 4.463.333 birača.

Birački odbori

Broj članova biračkih odbora (BO) je 5, sastav članstva BO je stranački. BO sastoje se od predsjednika, zamjenika predsjednika i tri člana, koji imaju svoje zamjenike. BO nemaju sekretare. Kriterijumi za članstvo nisu definisani, osim zabrane kandidatima na izborima da budu članovi izbornih komisija. Vrijeme imenovanja nije precizno definisano. Procedura zamjene članova BO nije precizirana. Dužnosti članova BO vezane su za procedure provođenja izbora na izborni dan. Takođe, pitanje obuke za članove BO nije precizno definisano.

Izborni rokovi

Izborni zakon i drugi dostupni propisi djelimično preciziraju izborne rokove. Parlamentarne izbore raspisuje predsjednik, najranije 82 dana, a najkasnije 51 dan prije dana njihovog održavanja. Za slučaj predsjedničkih i lokalnih izbora, propisi predviđaju samo egzaktno datume njihovog održavanja, bez dodatnih pravila o raspisivanju.

Iz dostupnih propisa rokovi za ovjeru političkih subjekata su precizirani na način da politički subjekti moraju podnijeti nominacije za ovjeru 40 dana uoči izbornog dana. Registracija birača je pasivna. Predviđena je mogućnost glasanja unaprijed, koja obuhvata i glasanje na ribarskim brodovima, kao i glasanja u diplomatsko-konzularnim predstavništvima.

Trajanje kampanje, kao i izborna ćutnja, nisu precizno definisani. Preliminarni rezultati se objavljuju 3 dana nakon izbora, dok se na objavljivanje konačnih rezultata, zavisno od pokretanja žalbenih procesa, može čekati i duže od mjesec dana, bez jasno definisanog konačnog roka.

Zakon predviđa posmatračke izbora, bez razlikovanja stranih i domaćih.

Zakoni ne predviđaju rokove za formiranje vlasti nakon sprovedenih izbora. Takođe, zakoni ne predviđaju sankcije za neformiranje vlasti. Institut vanrednih izbora postoji, ali njegova primjena nije precizno definisana, s obzirom na to da je jedini predviđeni uslov postojanje razumnog zahtjeva za njihovim raspisivanjem, upućenog od strane premijera.

Zaštita izbornog prava

Izborni zakon(i) predviđaju zaštitu izbornog prava u predizbornom razdoblju, izbornom i postizbornom razdoblju na sljedeći način:

Postupak je dvostepen i u većini slučajeva se vodi isključivo pred sudskim organima. U većini slučajeva, prvostepeni organi su provincijski upravni sudovi, dok je drugostepeni organ Vrhovni upravni sud. Samo je u pogledu prigovora na izborne liste procedura drugačija, kada je prvostepeni organ lokalna registraciona kancelarija, a drugostepeni provincijski upravni sud.

Pravo na podnošenje prigovora pripada svakom biraču, kandidatu, političkoj stranci, kao i svakom drugom licu koje smatra da je njegovo pravo povrijeđeno. Posebni uslovi za zaštitu prava nisu precizno definisani.

Tehnički aspekti izbornog procesa

Ne postoji obaveza upotrebe providnih glasačkih kutija. Visina glasačke kabine nije precizno definisana. Kada su u pitanju glasački listići, politički subjekti na njima označeni su rednim brojem. Listići ne sadrže posebne bezbjednosne oznake, ali ih članovi BO pečatiraju nakon što ih je glasač ispunio, a prije nego što budu ubačeni u glasačku kutiju. Elektronsko glasanje je testirano, ali još uvijek nije uvedeno u redovnu upotrebu.

Brojanje listića se vrši ručno i neprekidno, do završetka postupka. Prilagođenost biračkih mjesta osobama sa invaliditetom nije precizno definisana.

13. Francuska

Francuska Republika je polu-predsjednička demokratija sa dva parlamentarna nivoa, površine 640.679 km². U Francuskoj se održavaju predsjednički izbori, izbori za donji dom parlamenta i lokalni izbori. Svi izbori održavaju se zasebno. Predsjednički izbori se provode primjenom većinskog, dvokružnog sistema. Isti sistem koristi se i za donji dom parlamenta, pri čemu država biva podijeljena na onoliko izbornih jedinica koliko ima mjesta u donjem domu, dok gornji dom biraju predstavnici različitih nivoa vlasti. Lokalni izbori se sprovode za tri različita nivoa (regije, departmani i opštine), pri čemu se koriste različite kombinacije većinskog i razmjernog sistema, kao i različita rješenja u pogledu izbornih lista, koje mogu biti zatvorene, otvorene, mješovite ili ponekad sadržavati isključivo parove kandidata različitog pola. Izborna administracija je decentralizovana, pri čemu su različite odgovornosti podijeljene između Ustavnog savjeta, Ministarstva unutrašnjih poslova i lokalnih organa, uz učešće biračkih odbora. Na posljednjim izborima (izbori za departmane 2015) registrovana su bila 42.693.843 birača.

Birački odbori

Birački odbori (BO) imaju najmanje 3 člana, njihov sastav je mješovit (stranački i nestranački predstavnici). Sastav je takav da BO imaju predsjednika i najmanje 2 člana, a svi imaju zamjenike. Takođe, BO imaju sekretara. Jedini predviđen kriterijum za članstvo u BO je da se radi o osobi koja ima pravo glasa u departmanu u kojem se birački odbor nalazi. Imenovanje članova vrše političke partije ili, ukoliko to ne učine, gradonačelnik. Predsjednici biračkih odbora mogu da budu samo predstavnici lokalnih organa vlasti – gradonačelnik, njegov zamjenik ili zastupnik u lokalnoj skupštini. BO se imenuju 3 dana prije dana izbora.

Subjekti nadležni za imenovanje članova biračkih odbora imenuju i njihove zamjenike. Zamjena članova je, pod određenim uslovima, moguća čak i tokom izbornog dana. Dužnosti članova BO vezane su za procedure provođenja izbora na izborni dan. Pitanje obuke za članove BO nije precizno definisano.

Izborni rokovi

Izborni zakon i drugi dostupni propisi većinom preciziraju izborne rokove. Izbore raspisuje predsjednik, najranije 48 dana, a najkasnije 15 dana prije dana njihovog održavanja, zavisno od nivoa vlasti za koji se izbori sprovode. Iz dostupnih propisa rokovi za ovjeru političkih subjekata su precizirani na način da politički subjekti moraju podnijeti nominacije za ovjeru najranije 37,

a najkasnije 16 dana uoči izbornog dana, zavisno od nivoa vlasti za koji se izbori sprovode. Registracija birača je pasivna. Predviđena je mogućnost glasanja u diplomatsko-konzularnim predstavništvima, dok je različitim kategorijama glasača omogućeno i glasanje putem zastupnika, bez potrebne prethodne posebne registracije.

Izborna kampanja traje najviše 20, a najmanje 13 dana, zavisno od nivoa vlasti za koji se izbori sprovode, dok izborna šutnja nastupa od početka izbornog dana. Preliminarni rezultati se objavljuju dan nakon izbora, osim u slučaju predsjedničkih izbora, kada se objavljivanje vrši u periodu od 3 do 10 dana nakon glasanja. Rokovi za objavljivanje konačnih rezultata nisu precizno definisani.

Zakon predviđa samo domaće, stranačke posmatrače izbora, ali i učešće birača u postupku brojanja glasova.

Zakoni ne predviđaju rokove za formiranje vlasti nakon sprovedenih izbora. Takođe, zakoni ne predviđaju sankcije za neformiranje vlasti. Institut vanrednih izbora nije predviđen.

Zaštita izbornog prava

Izborni zakon(i) predviđaju zaštitu izbornog prava u predizbornom razdoblju, izbornom i postizbornom razdoblju na sljedeći način:

Postupak je jednostepen ili dvostepen, zavisno od izbornog prava koje je povrijeđeno, a u rijetkim slučajevima postoji i mogućnost obraćanja trećoj instanci. U većini slučajeva se vodi isključivo pred sudskim organima, upravnim i vrhovnim, uz učešće Ustavnog savjeta.

Pravo na podnošenje prigovora pripada svakom biraču, kandidatu te određenom broju lokalnih organa vlasti. Posebni uslovi za zaštitu prava su, u pravilu, precizno definisani za svaku vrstu povrede.

Tehnički aspekti izbornog procesa

Obavezna je upotreba providnih glasačkih kutija. Visina glasačke kabine nije precizno definisana. Kada su u pitanju glasački listići, svaki kandidat/lista se nalazi na zasebnom listiću i glasanje se vrši tako što glasač u kovertu stavlja samo listić kandidata/liste za koju želi da glasa. Listići ne sadrže posebne bezbjednosne oznake.

Elektronsko glasanje, putem specijalnih mašina, je uvedeno u upotrebu i može se primjenjivati u svim opštinama koje imaju preko 3.500 stanovnika. Brojanje

papirnih listića se vrši ručno i neprekidno, do završetka postupka, dok se kod elektronskog glasanja vrši javno očitavanje automatski sumiranih rezultata. Prilagođenost biračkih mjesta osobama sa invaliditetom je precizno definisana, uz brojna pravila koja se odnose na prilagođenost ulaza, prostranost biračkog mjesta, postojanje prilagođene glasačke kabine i pogodno pozicioniranje glasačke kutije.

14. Gruzija

Gruzija je država parlamentarne demokratije s površinom od 69 700 km² i 4.677.401 stanovnika (2004). Izborni zakon Gruzije reguliše pripremu i sprovođenje izbora, te referenduma, u vezi izbora predsjednika, parlamenta, gradonačelnika Tbilisija, te lokalnih samouprava. Parlamentarni izbori su razdvojeni od predsjedničkih i lokalnih. Parlament Gruzije broji 150 članova. Članovi parlamenta se biraju po kombinovanom izbornom sistemu tako što se 77 bira po proporcionalnom sistemu pri čemu je cijela Gruzija jedna izborna jedinica, a druga polovina po sistemu relativne većine u 73 izborne jedinice. Izborni prag u Gruziji je 5%. Izbore provodi Centralna izborna komisija (CIK) u saradnji sa vrhovnim izbornim komisijama autonomnih republika Abhazije i Adžarije, 73 distriktne izborne komisije i 3.648 biračka odbora. Na posljednjim izborima (parlamentarni izbori 2012) bilo je 3.648 biračkih mjesta s ukupno registrovana 3.613.851 birača.

Birački odbori

Birački odbori (BO) imaju 13 članova, mješovitog su sastava (stranački i nestranački predstavnici). BO imaju predsjedavajućeg i zamjenika predsjedavajućeg, dok nije jasno vidljivo da li imaju sekretare. Izborni zakon Gruzije ne propisuje kriterije za članstvo u biračkom odboru ali propisuje zabranu članstva u sljedećim slučajevima: osobama otpuštenim iz izborne administracije od strane izborne komisije ili suda zbog kršenja izbornog zakonodavstva; pojedincu, čije je kršenje izbornog zakonodavstva potvrđeno od strane suda; pojedincu, osuđenom za kriminal bez obzira na zastarjelost; članu gruzijskog parlamenta, šefovima parlamentarne administracije; ministrima i zamjenicima ministara Gruzije i autonomnih republika; šefovima odjela i pododjela unutar ministarstava; šefovima lokalnih vlada i izvršnih tijela, načelnicima i njihovim zamjenicima; vojnom osoblju pod nadležnošću gruzijskog ministarstva unutrašnjih poslova, ministarstva odbrane, ministarstva pravde; službenicima tajne službe, specijalnih bezbjednosnih jedinica, odjela za istrage pri ministarstvu finansija; sudijama i njihovim asistentima; uposlenicima u kancelariji tužioca; izbornim subjektima/kandidatima; posmatračima.

Formiranje članova BO se vrši najkasnije 20 dana uoči izbornog dana, a u slučaju prijevremenih izbora najkasnije 9 dana uoči izbornog dana. Člana BO moguće je zamijeniti i sankcionisati u slučaju kršenja procedura navedenih u izbornom zakonu. Dužnosti članova BO su vezane za provođenje izbora na izborni dan kao i da izvrše provjeru glasačkih lista, pregledaju žalbe vezane

za glasačke liste i da u slučaju grešaka ili nepravilnosti, ne kasnije od dana uočavanja istih, zatraže od više izborne instance da se naprave korekcije. Obuku članova BO sprovodi Centar za razvoj izbornog sistema, reforme i obuke. CIK uredbom propisuje posebnu obuku za članove BO. Obuka članova BO je obavezna. Certifikacija za članstvo u BO se provodi uredbom, propisuju se instrukcije za certifikaciju izborne administracije te propisi za izbor osoblja CIK-a i članova biračkih odbora.

Izborni rokovi

Izborni zakon jasno precizira da izbore raspisuje predsjednik Gruzije ne kasnije od 60 uoči izbornog dana. Iz dostupnih propisa rokovi za ovjeru političkih subjekata se razlikuju u odnosu na nezavisne kandidate (ne kasnije od 57 dana uoči izbornog dana), političke partije (ne kasnije od 57 dana uoči izbornog dana), koalicije (ne kasnije od 43 dana uoči izbornog dana). Registracija birača je pasivna. Rok za javno objavljivanje glasačkih lista je 14 dana uoči izbora, a finalna verzija glasačkih lista mora biti objavljena najkasnije 2 dana uoči izbornog dana. U zavisnosti od kategorija glasača, registracija istih je predviđena u vremenskom roku od 3, 5 ili 6 dana uoči izbornog dana. U slučaju nemogućnosti izlaska na biračko mjesto, glasač je dužan obavijestiti nadležnu izbornu komisiju najkasnije 2 dana uoči izbornog dana, i istom će biti omogućeno glasanje putem mobilnog biračkog tima. Izbornim zakonom nije predviđeno glasanje putem interneta niti poštom. Glasanje u inostranstvu je moguće u konzularnim predstavništvima.

Izborna kampanja traje od dana raspisivanja izbora, dok izborna šutnja počinje 48h uoči izbora. Precizan rok za objavu preliminarnih rezultata nije definisan, ali se iz izborne dokumentacije navodi da CIK počinje sa objavljivanjem preliminarnih rezultata od jutra nakon izbornog dana, dok se konačni rezultati objavljuju najkasnije 19 dana nakon izbornog dana. Zakonom su previđeni domaći i strani posmatrači kao i procedure i rokovi za njihovu registraciju u izbornom procesu. Domaća organizacija treba da se registruje 10 dana prije izbora odgovarajućoj izornoj komisiji, a strana organizacija 7 dana prije izbornog dana. Odgovor za registraciju domaće organizacije treba stići u roku od 5 dana od prijema zahtjeva, a za strane organizacije u roku od 2 dana od prijema zahtjeva. Zakon predviđa formiranje zakonodavne vlasti najkasnije 20 dana nakon izbora, a po pitanju izvršne vlasti, u slučaju neformiranja vlade nakon treće nominacije u parlamentu predsjednik raspušta parlament i raspisuje vanredne izbore.

Zaštita izbornog prava

Izborni zakon predviđa zaštitu izbornog prava u predizbornom periodu, izbornom i postizbornom periodu. Žalbe vezane za aktivnosti tokom izbornog dana se upućuju na sljedeći način: aplikant – birački odbor – distriktna izborna komisija. Žalbe vezane za kršenje procedura glasanja i brojanja glasova se upućuju na sljedeći način: aplikant - birački odbor – distriktna izborna komisija – sud ili direktno aplikant – distriktna izborna komisija – sud. Žalbe vezane za izborni dan se rješavaju istog dana, dok se ostale rješavaju u rasponu od 1 dana do 9 dana. Pravo na podnošenje prigovora nije precizirano izbornim zakonom, ali se može zaključiti da ne isključuje ničije pravo da prijavi kršenje procedura izbornog zakona.

Izborni zakon Gruzije propisuje i sankcije u slučaju kršenja izbornog zakona, kako za članove izbornih komisija tako i za sve prijestupnike u izbornom zakonodavstvu.

Tehnički aspekti izbornog procesa

Na osnovu izbornog zakona glasačka kutija treba biti napravljena od providnog materijala. Glasne kabine su napravljene da omoguće privatnost pri glasanju. Kada su u pitanju glasački listići, politički subjekti na njima označeni su rednim brojem. Radi veće sigurnosti, listići su označeni i serijskim brojevima. Brojanje listića se sprovodi manuelno sve dok se ne izbroje svi glasovi, bez prekidanja. Biračko mjesto može biti prilagođeno licima sa invaliditetom u slučaju podnošenja zahtjeva za prilagođavanjem biračkog mjesta, najkasnije 25 dana prije izbornog dana.

15. Holandija

Kraljevina Holandija je ustavna monarhija sa površinom od 41.543 km² i ima dvodoman Parlament. Senat, odnosno Prvi dom se sastoji od 75 članova koji se biraju indirektnim putem na period od 4 godine u 12 provincijskih skupština. Predstavnički dom ili takozvani Drugi dom se sastoji od 150 članova koji se biraju na direktnim izborima na period od 4 godine, kroz sistem otvorenih lista, proporcionalni reprezentativni sistem. Holandija je podijeljena na 20 izbornih distrikta mada se teritorija u cjelini posmatra jedinstveno. Parlamentarni izbori se ne održavaju na isti dan sa lokalnim izborima.

U aprilu 2012. godine je Vijeće ministara predložilo raspisivanje prijevremenih izbora gdje je izašlo ukupno 9.462.223 od 12.689.810 registrovanih birača.

Birački odbori

Broj članova biračkog odbora varira u zavisnosti od potrebe samog biračkog mjesta, međutim on ne može biti manji od 3 niti veći od 7. Predsjednika biračkog odbora imenuje izvršni organ mjesne zajednice. Ostali članovi se imenuju i biraju od strane izvršnog organa. Promjenu sastava biračkog odbora i vrijeme kada je nastupila promjena moraju se objaviti u službenom izvještaju. Ostali podaci nisu vidljivi iz dostupnih prevoda zakonskog okvira izbora koji se održavaju u ovoj državi.

Izborni rokovi

Lista kandidata se može podnijeti predsjedniku biračkog odbora ili osobi iz ureda pomoćnika iste mjesne zajednice koju je on ovlastio, a u periodu od 09:00 – 15:00 sati na dan nominacije. Prije toga politička partija mora da podnese zahtjev za izbor Centralnoj izbornoj komisiji (CIK), da bi o istom odlučio Predstavnički dom. Na taj način će imena kandidata političke partije koje je partija predložila za predstojeće izbore biti unesena na listu kandidata koju vodi CIK. Rok u kojem se ovaj proces mora obaviti je 43 dana prije dana nominacije, a koji je dalje regulisan zakonom.

Birači koji nemaju validan glasački identifikacioni listić mogu nadležnim institucijama podnijeti zahtjev za izdavanje novog, najkasnije do drugog radnog dana pred dan izbora. Gradonačelnik Haga će glasačima u inostranstvu poslati materijal za glasanje što je prije moguće, a rok za to detaljnije utvrđuje vijeće. Glasački materijal bi trebao da se nađe u posjedu gradonačelnika Haga ne kasnije od 15:00 sati na dan izbora. Gradonačelnik će se pobrinuti da

zatvorene koverta budu proslijeđene predsjedniku izborne komisije prije 21:00 sati na dan izbora. Birački odbor će održati javni sastanak drugog dana nakon izbora u 10:00 sati na kojem će objaviti rezultate glasanja u izbornoj jedinici. CIK utvrđuje finalne rezultate izbora „što je prije moguće“. Posmatrač izbora može da bude bilo koji glasač.

Zaštita izbornog prava

Zakonske odredbe dopuštaju bilo kojoj zainteresovanoj osobi da uloži žalbu, ali ne i apelaciju za kršenje izbornih prava u vezi numerisanja liste kandidata, validnost izbornih ugovora, procesa glasanja, procesa brojanja glasova i određivanja rezultata izbora. Žalba se podnosi izbornom organu koji je donio odluku koja se pobija žalbom. Odjel za prigovore bi trebao istu primiti u roku od 4 radna dana od dana njenog podnošenja. Nadležne institucije trebaju donijeti odluku povodom žalbe što je prije moguće, a najkasnije u roku od 6 sedmica od dana kada su je primili.

Osoba koja je izbrisana ili koja nikada nije unešena u registar glasača ima pravo da podnese prigovor nadležnom izvršnom tijelu u Hagu, a koje između ostalog u pojedinim slučajevima djeluje u svojstvu CIK. Žalba se podnosi Vijeću države, Odjelu za administrativne poslove. Odgovor na uloženu apelaciju se mora donijeti ne kasnije od 7. dana nakon što je apelacija primljena. U slučaju da se radi o hitnom postupku, nadležno tijelo može odlučiti da se opći rokovi koji vrijede za postupak ulaganja žalbi i apelacija skrate.

Neke od krivičnih odredbi koje su predviđene za kršenje izbornih prava su predviđene i u samom izbornom zakonu koji predviđa kako zatvorske, tako i novčane kazne (npr. osoba koja posjeduje glasačke listiće, glasačke identifikacione kartice, certifikat kojim se odobrava glasanje putem pošte, a sa namjerom da ih upotrijebi ili omogući da druga lica navedene dokumente upotrijebe protuzakonito, biće kažnjena kaznom zatvora do 2 godine ili novčanom kaznom četvrte kategorije i sl.).

Tehnički aspekti izbornog procesa

Glasačka kutija nije providna, njena transparentna upotreba se garantuje u Izbornom zakonu koji propisuje da ona mora biti napravljena u skladu sa odredbama koje donese vijeće, te da se mora postaviti u vidokrug članova biračkog odbora. Predsjednik CIK-a će objaviti rezultate izbora u što kraćem vremenskom periodu tako što će kopiju oficijelnog izvještaja sastanka objaviti

u Službenim novinama. Glasanje se u Holandiji može ostvariti putem glasačkih listića, preko zastupnika ili poštom.

Zanimljivo je spomenuti da je Holandija proizvela prve glasačke mašine/kompjutere firme Nedap, ali da je njihovo korištenje ubrzo i napustila iz sigurnosnih razloga. Ova mašina je trebala da omogući brojanje glasova za svakog kandidata pojedinačno, kandidatsku listu i ukupan broj glasova. Povodom korištenja ove mašine je i njemački Ustavni sud donio odluku kojom zabranjuje njihovu dalju upotrebu prilikom procesa izbora. Nakon svih poteškoća koje su se pojavile prilikom upotrebe glasačkih mašina, Holandija se vratila na klasičan način glasanja koristeći glasačke listiće. Glasaačke identifikacione kartice koje glasač mora da posjeduje da bi mogao da ostvari svoje pravo glasanja su označene sigurnosnim znacima. Odmah nakon završetka glasanja birački odbori počinju brojanje glasova. Rezultat će se objaviti prisutnim glasačima koji posmatraju proces brojanja od strane predsjednika odbora. Birački odbor zatim rezultate šalje dalje gradonačelniku. CIK, nakon što dobije kopije svih službenih izvještaja nadležnih organa , utvrđuje konačne rezultate glasanja.

Ako u toku izbornog dana, članovi biračkog odbora primijete da glasač zbog fizičkog stanja nije u mogućnosti da sam glasa, dozvolit će da mu se pomogne. Izvršni odbor mjesne zajednice će obezbijediti barem jedno prikladno biračko mjesto na kojem mogu glasati osobe sa posebnim potrebama u svakom izbornom distriktu. Izvršni odbor će u svakom slučaju nastojati da osposobi što veći broj biračkih odbora koji bi imali obezbijeđen olakšan pristup osobama sa posebnim potrebama. Gradonačelnik će javno objaviti adrese takvih biračkih mjesta.

16. Hrvatska

Republika Hrvatska je država parlamentarne demokratije s površinom od 56 594 km². U Republici Hrvatskoj održavaju se predsjednički, parlamentarni i lokalni izbori, te izbori za članove vijeća i predstavnike nacionalnih manjina u jedinicama područne (regionalne) i lokalne samouprave i izbori za Evropski parlament. Svaki izbori održavaju se zasebno. Predsjednički izbori se provode primjenom većinskog, dvokružnog sistema, dok se parlamentarni izbori provode primjenom razmjernog sistema putem otvorenih lista s jednim preferiranim glasom, uz izborni prag od 5%. Lokalni izbori se provode većinskim (za načelnike i gradonačelnike) i proporcionalnim (za vijećnike općinskih, gradskih i županijskih skupština) sistemom, dok se izbori za predstavnike nacionalnih manjina provode većinskim sistemom. Izbore provodi Državna izborna komisija u saradnji s izbornim komisijama izbornih jedinica (za parlamentarne izbore), županija/kantona (za lokalne izbore), gradova i opština te biračkim odborima. Na posljednjim izborima (predsjednički izbori 2015) bilo je 6.352 biračkih mjesta s ukupno registrovana 3.825.242 birača.

Birački odbori

Birački odbori (BO) imaju 5 članova (predsjednik + 4 člana). Sastav BO je mješovit (stranački i nestranački predstavnici) kada su u pitanju parlamentarni izbori, dok se za predsjedničke formiraju nestranački BO. Predviđeni su zamjenici članova BO, a nisu predviđeni sekretari istih. Kada govorimo o kriterijima za članstvo, a u vezi sa parlamentarnim izborima, isti nalažu da će predsjednik BO i njegov zamjenik biti nestranački predstavnici i po mogućnosti pravnici po struci, dok su ostali članovi predstavnici političkih subjekata. Kada su u pitanju predsjednički izbori, ni jedan član ne smije biti ispred političke partije. BO se imenuju ne kasnije od 5 dana prije izbora.

Nije precizirana procedura zamjene kao ni rok do kojeg se mogu mijenjati članovi BO. Dužnosti članova BO vezane su za procedure provođenja izbora na izborni dan.

Zakon ne navodi bilo kakav oblik certifikacije ili načina obuka članova biračkih odbora.

Izborni rokovi

Izborni zakon i drugi dostupni propisi preciziraju jasno izborne rokove. Parlamentarne izbore raspisuje Predsjednik Republike, a ostale Vlada, minimum 30 dana uoči izbornog dana.

Iz dostupnih propisa rokovi za ovjeru političkih subjekata su precizirani i politički subjekti moraju podnijeti nominacije za ovjeru maksimalno 14 dana nakon raspisivanja izbora. Način registracije birača uređen je posebnim Zakonom o registru birača koji propisuje pasivnu registraciju; predviđeno je glasanje van mjesta prebivališta.

Izborna kampanja traje od dana objavljivanja potvrđenih lista, dok izborna šutnja traje 24 sata uoči izbora. Preliminarni rezultati se mogu objaviti nakon zatvaranja svih birališta po diskrecionoj odluci državne izborne komisije, dok se konačni objavljuju nakon što se iscrpe sva pravna sredstva za zaštitu prava birača koji su uložili prigovor.

Zakon predviđa domaće posmatračke izbora. Rokovi za formiranje vlasti definisani su Ustavom. Mandat za formiranje Vlade daje Predsjednik Republike. Mandatar ima rok od ukupno 60 dana (30 + 30) za sastavljanje vlade. Ako u ovom roku ne sastavi Vladu, mandate dobiva drugi mandatar koji ima dodatnih 30 dana za sastav Vlade. Ako niti drugi mandatar ne uspije formirati novu Vladu, raspisuju se novi izbori. Krajnji rok za konstituisanje Sabora je 20 dana od dana izbora.

Zaštita izbornog prava

Izborni zakon predviđa zaštitu izbornog prava u predizbornom razdoblju, izbornom i postizbornom razdoblju na sljedeći način: u prvoj instanci zaštitu prava vrši državna izborna komisija, dok se u drugoj instanci žalba tj. prigovor podnosi Ustavnom sudu Republike Hrvatske. Pravo na podnošenje prigovora se odnosi na svaku političku partiju, nosioca nezavisne liste, kandidata za člana parlamenta te minimalno 100 birača ili 5% date izborne jedinice.

Tehnički aspekti izbornog procesa

Zakon ne definiše izgled glasačkih kutija te ne predviđa više izbora različitih nivoa istog dana. Visina glasačke kabine nije detaljno određena. Kada su u pitanju glasački listići, politički subjekti na njima su označeni rednim brojem. Radi veće sigurnosti, listići su označeni serijskim brojevima te se štampaju u štampariji koja je u vlasništvu države. Brojanje glasova se obavlja ručno neposredno na samom biračkom mjestu bez pauze do prebrojavanja svih glasova; Zakon ne predviđa poseban dio koji obavezuje pripremu biračkog mjesta na način koji je prilagođen licima sa invaliditetom.

17. Island

Republika Island je država parlamentarne demokratije s površinom od 103.000 km². U Republici Island se održavaju predsjednički, parlamentarni i lokalni izbori. Svi izbori održavaju se zasebno. Predsjednički izbori se provode primjenom većinskog sistema, dok se parlamentarni izbori provode primjenom razmjernog sistema putem otvorenih lista uz izborni prag od 5%. Izbore provodi Nacionalna izborna komisija (NIK) u saradnji sa Višim izbornim komisijama i lokalnim izbornim komisijama. Na posljednjim izborima (parlamentarni izbori 2013) bilo je ukupno 237.957 registrovanih birača.

Birački odbori

Lokalna izborna komisija (LIK) predstavlja najniži nivo izborne administracije. Ima 3 člana, dok su ostali dostupni propisi izuzetno šturi i generalni te nije jasan njihov sastav kao ni drugi detalji. Građanska je dužnost svih građana da prihvate ponuđeno mjesto u komisiji, bez obzira na njihovu stranačku (ne)pripadnost. Ukoliko se član komisije ili član bliže porodice člana komisije kandiduje za Parlament Islanda, isti mora podnijeti ostavku sa mjesta člana izborne komisije.

LIK se konstituiše na prvom sastanku novoizabrane opštinske vlade na mandat od 4 godine.

Obuke za LIK su kontinuirane i sprovode ih opštine, iako se nerijetko oslanja na činjenicu da većina članova LIK ima prethodno iskustvo u izbornoj administraciji.

Izborni rokovi

Izborni zakon i drugi dostupni propisi ne preciziraju jasno izborne rokove. Izbore raspisuje Ministarstvo pravde, ali nije jasno koliko dana prije izbora.

Iz dostupnih propisa rokovi za ovjeru političkih subjekata su precizirani na način da politički subjekti moraju podnijeti nominacije za ovjeru 15 dana uoči izbornog dana. Registracija birača je pasivna; predviđeno je rano glasanje koje je i dio izborne tradicije, glasanje u inostranstvu, te glasanje od kuće.

Trajanje izborne kampanje nije definisano zakonima i pravilnicima, ali kampanja najčešće počinje sa početkom ranog glasanja i traje do izbornog dana, uključujući i izborni dan. Puni službeni rezultati izbora se najčešće objavljuju 8 dana nakon izbornog dana. Zakon ne predviđa domaće i strane posmatračke izbora, samo stranačke posmatračke. Zakon predviđa rok za prvo

zasjedanje Parlamenta, a to je najkasnije 10 sedmica nakon izbornog dana. Zakon ne predviđa sankcije za neformiranje vlasti. Institut vanrednih izbora ne postoji.

Zaštita izbornog prava

Izborni zakon predviđa zaštitu izbornog prava u predizbornom razdoblju, izbornom i postizbornom razdoblju na sljedeći način: Viša izborna komisija – NIK - Parlament. Svi prigovori koji se tiču kršenja Izbornog zakona se upućuju policiji i potencijalni su predmet krivičnog postupka. Pravo na podnošenje prigovora pripada svakom biraču i agentu izborne liste. Uslovi za podnošenje prigovora i žalbi nisu konkretizirani.

Tehnički aspekti izbornog procesa

Ministarstvo pravosuđa donosi odluku o izgledu glasačke kutije. Visina glasačke kabine određena je samo okvirno i to na način da štiti tajnost glasanja. Kada su u pitanju glasački listići, politički subjekti na njima su označeni abecednim redoslijedom. Ministarstvo pravosuđa odlučuje o izgledu glasačkih listića, kao i o sigurnosnim karakteristikama na istim. Brojanje listića se vrši manuelno i standardnom procedurom, te neprekidno brojanje listića do završetka posla. Biračka mjesta moraju biti prilagođena licima sa invaliditetom.

18. Italija

Republika Italija je parlamentarna demokratije, sastavljena od 21 regije, s površinom od 301.230 km². U Italiji se održavaju predsjednički, parlamentarni, regionalni i lokalni izbori. Svaki izbori održavaju se zasebno. Predsjednički izbori se provode glasanjem zastupnika Parlamenta Italija i regionalnih delegata što predstavlja specifičnost izbornog sistema Italije. Pravo glasa za predsjednika ima 1009 izbornika. Da bi predsjednik bio izabran neophodno je da ga na izborima podrži više od pola od 1009 izbornika. Parlamentarni izbori se provode primjenom proporcionalnog sistema putem zatvorenih lista, sa cenzusom od 10 % za koalicije uz primjenu Hare-Nimajerove formule. Prema novom izbornom zakonu stranka koja osvoji 40 posto mjesta dobija i nagradna mjesta kako bi se lakše formirala Vlada. Ova norma je uvedena u izborni zakon zbog nestabilnosti italijanskih vlada u posljednjem vremenskom periodu.

Lokalni izbori se provode većinskim dvokružnim (za načelnike i gradonačelnike) sistemom glasanja i proporcionalnim sa mogućnosti preferencijalnog glasanja (za poslanike opštinskih, gradskih i regionalnih skupština). Izbore provodi Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP). Na posljednjim izborima (regionalni izbori 2015) bilo je preko 60.000 biračkih mjesta s ukupno registrirana 50,511,812 birača.

Birački odbori

Birački odbori (BO) sastavljeni su od 5 članova, njihov sastav je nestranački. Nije definisano postojanje zamjenika predsjednika i 4 člana BO, kao niti postojanje sekretara BO. Članovi biračkih odbora mogu biti samo: službenici suda, notari, zaposlenici lokalne i državne administracije. Izbornim zakonom Italije je određeno da se birački odbor treba formirati 8 dana prije samih izbora. Birački odbor u Italiji je profesionalno tijelo i zakonom nije predviđena zamjena članova biračkog odbora

Dužnosti članova BO su po izbornom zakonu Italije vezane isključivo za izborni dan.

Van izbornog dana, članovi BO nemaju nikakve dužnosti.

Izborni zakon daje informaciju ko provodi obuku članova BO, a to je organ koji se naziva Centralni direktorat za izborni servis. Ovo tijelo vrši proces certifikacije članova BO.

Izborni rokovi

Izborni zakon i drugi dostupni propisi prilično precizno i jasno preciziraju izborne rokove. Izbore raspisuje predsjednik Italije 70 dana uoči izbornog dana. Iz dostupnih propisa rokovi za ovjeru političkih subjekata su precizirani na način da politički subjekti moraju podnijeti nominacije za ovjeru najmanje 50 dana uoči izbornog dana. Ovaj rok predviđen za nominaciju političkih subjekata važi za sve političke subjekte – političke partije, koalicije i nezavisne kandidate Registracija birača je pasivna. U zakonu se precizira da u Italiji postoji glasanje poštom kao i glasanja putem interneta. Izborna kampanja traje 60 dana prije dana izbora, dok izborna šutnja traje jedan dan ili 24 sata. Preliminarni rezultati se objavljuju u 12h dan nakon izbornog dana, dok se konačni objavljuju najkasnije 10 dana nakon izbora. Zakon predviđa domaće i strane posmatračke izbora. U izbornom zakonu nije stavljen tačan rok u kojem politički subjekti trebaju da prijave posmatračke. Zakonom nisu predviđeni rokovi za formiranje vlasti, kao ni sankcije ukoliko do formiranja vlasti ne dođe. U zakonu je samo istaknut rok od 20 dana nakon dana utvrđivanja izbora za formiranje novog skupštinskog saziva. Institut vanrednih izbora postoji u italijanskom izbornom zakonodavstvu.

Zaštita izbornog prava

Izborni zakon(i) predviđaju zaštitu izbornog prava u predizbornom razdoblju, izbornom i postizbornom razdoblju na sljedeći način: Subjekti koji imaju pravo podnijeti zahtjev za prigovor ili žalbu su: svaki glasač, svaki posmatrač, grupa posmatrača, političke partije, niže izborne komisije (kolektivno), predstavnici viših izbornih komisija (individualno). Institucije koje odlučuju po žalbama i prigovorima su: Birački odbor – Administrativni (upravni) sudovi – Kasacioni sud – Senat kao političko tijelo (raspravlja o legitimnosti i validnosti izbora). U izbornom zakonu Italije nisu predviđene neke strože sankcije za počinioce izbornih prekršaja.

Tehnički aspekti izbornog procesa

U izbornom zakonu nije navedeno da li je glasačka kutija providna ili nije. Italija ne poznaje više izbornih trka za jedan dan, tako da nema potrebe za postojanjem više glasačkih kutija. Visina glasačke kabine određena je na način da garantuje tajnost i sigurnost glasanja. Kutija se nalazi iza paravana koji garantuju sigurnost. Izborni zakon kaže da na glasačkom listiću politički subjekti moraju biti poredani po rednim brojevima. Radi veće sigurnosti, listići su označeni protokolom Republike Italije, a moguće je u tajnosti i na drugi

način zaštititi i označiti glasački listić. Ovaj posao radi Centralna izborna komisija. Što se tiče brojanja glasačkih listića, predviđeno je manuelno, javno brojanje, koje traje neprekidno dok se svi listići ne prebroje. Pošto glasanje putem interneta postoji, ovi glasovi se broje kroz bazu podataka napravljenu prije izbora. Izborni zakon Italije ne previđa postojanje tehničkih pomagala u izbornom procesu koja bi olakšala glasanje osobama sa invaliditetom.

19. Kazahstan

Kazahstan je predsjednička republika sa površinom od 2.727.300 km². Izborni proces pravno je regulisan kroz Ustav i Ustavni zakon o izborima, te druge akte koji se odnose na određene dijelove procesa (npr. Zakon o političkim strankama). U Republici Kazahstan održavaju se parlamentarni izbori (biraju se predstavnici Donjeg doma), primjenjuje se sistem proporcionalne reprezentacije, predsjednički izbori u kojima predsjednik biva izabran na mandat od 5 godina, apsolutnom većinom i lokalni izbori. Izbore provodi Centralna izborna komisija u saradnji sa teritorijalnim izbornim komisijama (na regionalnom nivou), distriktnim izbornim komisijama te okružnim izbornim komisijama (zadužene za biračka mjesta, ekvivalent BO). Na posljednjim, predsjedničkim izborima, održanim 2015. godine bilo je 9.5 miliona registrovanih birača, a 1.071 biračkih mjesta.

Birački odbori

Biračke odbore (BO) čini 7 članova, a njihov sastav je nestranački. U Zakonu se navodi postojanje zamjenika predsjednika BO, te postojanje sekretara. Član izborne komisije mora imati prebivalište u administrativnoj jedinici u kojoj je smještena dotična komisija. Zakon takođe nalaže i negativne uslove za članstvo u odborima, kao što je nepostojanje sudske presude, nepostojanje članstva u političkoj partiji i dr. Članovi se imenuju najkasnije 3 dana prije isteka mandata BO, ali ne ranije od 2 mjeseca do isteka mandata. Taksativno su navedene situacije u kojima dolazi do zamjene člana/ova kao što je to njena/njegova smrt, gubitak državljanstva, ostavka itd. Obaveze članova svode se na predizborne (priprema biračkih mjesta, obavještanje građana o vremenu i mjestu glasanja i sl), te izborne. U Zakonu se navodi da CIK provodi obuku za članove odbora, a odredbi o certifikaciji nema.

Izborni rokovi

Predsjedničke izbore proglašava Donji dom Parlamenta, ne kasnije od druge nedjelje u septembru. Parlamentarne izbore proglašava predsjednik u periodu od 4 mjeseca prije isteka mandata zastupnika, ali ne kasnije od 2 mjeseca prije završetka njihovog mandata. Registracija kandidata za predsjednika počinje 2 mjeseca prije, a završava 40 prije izbornog dana. Nominacija za članove Donjeg doma počinje mjesec dana prije, a završava 20 dana prije izbornog dana. Registracija birača je pasivna. Izborna kampanja počinje završetkom registracije kandidata i traje do ponoći dana prije izbora. Konačne rezultate objavljuje CIK 10 dana nakon izbornog dana. Rok za registraciju domaćih posmatrača nije određen, dok akreditacija stranih posmatrača mora biti

završena 5 dana prije izbora. Pojedini rokovi u vezi sa formiranjem vlasti nakon izbora (održavanje prve sjednice parlamenta, prijedlog premijera u vezi sa sastavom vlade) određeni su Ustavom Republike.

Zaštita izbornog prava

Pravo na zaštitu izborog prava i podnošenje prigovora imaju kandidati, posmatrači, građani, političke partije, predstavnici registrovanih javnim organizacija i članovi izbornih komisija. Posebni uslovi za podnošenje prigovora nisu precizirani Zakonom. Zaštitu izbornog prava pružaju sve izborne komisije i Sud.

Tehnički aspekti izbornog procesa

Nije predviđeno održavanje više izbornih utrka na isti dan. Odredbe o izgledu glasačkih kutija nisu precizirane u Zakonu. Glasanje se vrši putem glasačkih listića i elektronskih listića. Kandidati se se na glasačkim listićima redaju prema abecednom redosljedu. Brojanje se odvija bez prestanka, manuelno i elektronski. Ne postoje odredbe o prilagođavanju mjesta licima sa invaliditetom, ali postoje o pomoći takvim biračima.

20. Kirgistan

Republika Kirgistan, poznata još kao i Republika Kirgizija, je parlamentarna demokratija s površinom od 198 500 km². U Kirgistanu se održavaju predsjednički, parlamentarni (kirgistanski parlament je jednodoman i naziva se Jogorku Keneš) i lokalni izbori. Svaki izbori održavaju se zasebno. Predsjednički izbori se provode primjenom većinskog, dvokružnog sistema (u Kirgistanu se dešavalo da predsjednički kandidat odnese pobjedu već u prvom krugu izbora osvojivši preko 50% glasova birača), dok se parlamentarni izbori provode primjenom proporcionalnog sistema uz primjenu sistema zatvorenih lista i uz izborni cenzus od 5%. Lokalni izbori se provode većinskim (za načelnike i gradonačelnike) i proporcionalnim (za odbornike općinskih i gradskih skupština) sistemom. Izbore provodi Državna izborna komisija u saradnji s teritorijalnim izbornim komisijama kao i opštinskim izbornim komisijama. Na posljednjim izborima (predsjednički izbori 2011) bilo je 2.281 biračkih mjesta s ukupno registrirana 2,328,068 birača.

Birački odbori

Birački odbori (BO) imaju najmanje 7 članova. U tom sastavu najmanje 1/3 trebaju biti predstavnici političkih partija, a 2/3 predstavnici tzv. gradskih vijeća. Birački odbor ima predsjednika, sekretara i članove. Nema nekih posebno istaknutih kriterija za članstvo u BO. Zakon samo propisuje da funkcioneri lokalne i državne izvršne vlasti ne mogu biti predsjednici i sekretari biračkih odbora. Imenuju se 30 dana prije dana izbora. Ukoliko neko od članova BO nije u stanju obavljati svoje dužnosti na dan izbora, taj član se mijenja, a na njegovo mjesto više izbornog tijelo bira novog člana sa liste rezervnih članova.

Birački odbori u Kirgistanu imaju prilično široke nadležnosti koje se tiču procesa prije samih izbora, za vrijeme izbora i nakon okončanja izbora. BO tako, obavještavaju građane o mjestu i vremenu izbora, prate kampanju na području svog biračkog mjesta, upoznaju biračko tijelo sa biračkim registrom, provode izbore i staraju se o transportu izbornog materijala sa izbornog mjesta do prostorija višeg izbornog tijela. Obuke za BO su obavezne i provodi ih Državna izborna komisija uz pomoć Centra za obuku koji sama formira ad hoc-za svake izbore posebno.

Izborni rokovi

Izborni zakon i drugi dostupni propisi prilično jasno i precizno određuju izborne rokove. Izbore raspisuje predsjednik Republike Kirgistan najmanje 60

dana uoči izbornog dana. Iz dostupnih propisa rokovi za ovjeru političkih subjekata su precizirani na način da politički subjekti moraju podnijeti nominacije za ovjeru 45 dana uoči izbornog dana. Ovaj rok je isti za sve političke subjekte: političke partije, koalicije i liste nezavisnih kandidata. Registracija birača je pasivna. U izbornom zakonodavstvu nije predviđeno glasanje putem interneta ili poštom. Izborna kampanja počinje 45 dana prije dana kada su zakazani izbori, dok izborna šutnja traje jedan dan ili 24 časa uoči izbora. Preliminarni rezultati se objavljuju u 12h sati dan poslije izbora, dok se konačni objavljuju 15 dana nakon izbora. Zakon predviđa domaće i strane posmatrača izbora. Domaći i strani posmatrači izbora moraju biti određeni najmanje 30 dana prije izbornog dana. Zakoni i drugi prateći akti ne predviđaju rokove za formiranje vlasti nakon sprovedenih izbora. Takođe, zakon ne predviđa sankcije za neformiranje vlasti. Institut vanrednih izbora postoji u sljedećim situacijama: ukoliko se skupština sama raspusti ili ukoliko predsjednik republike raspusti parlament.

Zaštita izbornog prava

Izborni zakon(i) predviđaju zaštitu izbornog prava u predizbornom razdoblju, izbornom i postizbornom razdoblju na sljedeći način: pravo na podnošenje prigovora ili žalbe pripada svakom biraču, svakom kandidatu, političkoj partiji i neprofitnoj organizaciji koja učestvuje na izborima, njihovim pravnim predstavnicima kao i izbornim posmatračima. Institucije koje razmatraju prigovore i žalbe i donose odluke su: birački odbor – teritorijalna izborna komisija – Državna izborna komisija i Vrhovni sud. Prigovor se može podnijeti po sljedećim osnovama: kršenje odredbi izbornog zakonodavstva i kršenje odredbi krivičnog zakona koje se odnose na provođenje poštenih i pravičnih izbora. Policija i Ministarstvo unutrašnjih poslova ima veoma značajnu ulogu u provođenju izbora i zaštiti biračkog prava.

Tehnički aspekti izbornog procesa

Glasačka kutija nije providna. U izbornom zakonodavstvu nije predviđeno održavanje više izbornih utrka na isti dan. Visina glasačke kutije je određena tako da se obezbijedi tajnost glasanja. Kada su u pitanju glasački listići, politički subjekti na njima nisu označeni rednim brojem. Radi veće sigurnosti, listići su označeni na način kako to odluči Državna izborna komisija, vodenim žigovima, listićima u bojama ili slično. Brojanje se vrši manuelno, ne postoji mogućnost elektronskog brojanja. Brojanje traje bez prekida sve dok se i posljednji glas ne prebroji. Izorno zakonodavstvo predviđa osposobljenost

biračkih mjesta za glasanje osoba sa invaliditetom: prilazne rampe, liftovi i druga tehnička oprema.

21. Latvija

Republika Latvija je država parlamentarne demokratije sa površinom od 64 480 km². U Latviji se održavaju parlamentarni izbori za jednodoman Parlament koji se sastoji od ukupno 100 predstavnika i lokalni izbori putem kojih se biraju predstavnici za gradska i općinska vijeća. Lokalni izbori se održavaju godinu i 4 mjeseca prije parlamentarnih. Predstavnici za parlamentarne izbore se biraju u 5 izbornih jedinica putem razmjernog sistema i otvorenih lista, uz izborni prag od 5% kojeg lista mora osvojiti da bi mogla učestvovati u raspodjeli mjesta u Parlamentu.

Izbore provodi Centralna izborna komisija (CIK) u saradnji sa izbornim komisijama ostalih izbornih jedinica i biračkih odbora. Na posljednjim izborima (parlamentarnim koji su održani 2014) izašlo je 913.491 birača.

Birački odbori

Regionalne izborne komisije se sastoje od 7 do 15 članova koje ujedno obavljaju i posao biračkog odbora (BO) u slučaju da se u njihovoj regiji formira samo jedno biračko mjesto. Ako se regija dijeli na dva biračka mjesta onda će svako biračko mjesto imati birački odbor od kojih je jedan sastavljen od članova navedene Regionalne izborne komisije, a drugi se formira na zakonom predviđen način. Zakonom nije navedena procedura postavljanja njihovih zamjenika, ali je predviđena mogućnost pozivanja pomagača. Oni se biraju na isti način kao i članovi BO i mogu na sebe preuzeti funkciju bilo kojeg člana BO osim predsjednika i sekretara.

Za člana BO može biti izabrana svaka osoba koja dobro poznaje latvijski jezik, ima minimalno završenu srednju školu, nije kandidat za predstojeće izbore kao ni osoba koja je ovlaštena da podnese listu kandidata za izbore, nije član Evropskog parlamenta, Parlamenta Latvije, predstavnik gradskog ili općinskog vijeća, te nije istovremeno član druge izborne komisije ili biračkog odbora.

Članove BO mogu predložiti registrovane političke partije ili koalicije političkih partija, najmanje 10 glasača i svaki član nadležne gradske ili mjesne izborne komisije, tako da je sastav BO mješovit. Sve tri navedene grupe mogu predložiti do 7 osoba za člana BO. Gradska ili općinska izborna komisija će među izabranim članovima BO odrediti ko će od njih obnašati dužnost predsjednika i sekretara. Predsjednik dalje odlučuje koje funkcije će ostali članovi da obavljaju, a on ujedno preuzima na sebe i odgovornost obuke ostalih članova za obavljanje dodjeljenih im dužnosti. CIK dodatno objavljuje

na svojoj oficijelnoj internet stranici on-line trening kurs za članove biračkih odbora i potencijalne posmatrača iz reda građana.

BO se moraju formirati najkasnije 40 dana prije dana izbora, o čemu će se obavijestiti Centralna izborna komisija najkasnije 35 dana prije izbora. Članovi BO preuzimaju dužnosti u vezi pripremanja biračkih mjesta za dan izbora što moraju uraditi 10 dana prije dana izbora, registracije birača i ostalih tekućih poslova, kao i provođenje samog dana izbora.

Glasači podnose žalbe na tok izbornog procesa neposredno predsjedniku BO, ali dalje regulacije po pitanju odvijanja ovog procesa ulaganja žalbi nema.

Izborni rokovi

Izborni zakon ne određuje konkretno period u kojem se mora objaviti dan parlamentarnih izbora, ali se indirektno može zaključiti da je to period od 120 dana prije samog dana izbora obzirom da politička kampanja tada počinje. Lokalni izbori se moraju objaviti najmanje 3 mjeseca prije. Politička kampanja je dozvoljena do dana pred održavanje izbora, kada nastupa izborna šutnja. Politički subjekti moraju svoje prijave za izbore na lokalnom nivou podnijeti u periodu od 50.-40. dana prije izbora da bi se konačna lista mogla objaviti u dnevnom listu 10 dana prije izbora. Politički subjekti koji se žele kandidovati za opće izbore to moraju uraditi u roku od 80.-60. dana prije dana izbora. Registracija birača je pasivna i obavlja se 90 dana prije dana izbora od strane nadležnih institucija. Zakon također propisuje obavezu finalnog provjeravanja sistema pred sami izborni dan za slučaj da su neki od registrovanih glasača izgubili pravo da glasaju na izborima. Predviđeno je glasanje putem pošte ako je birač podnio zahtjev za ovu vrstu glasanja nadležnim organima.

Rezultati izbora održanih za predstavnike gradskih vijeća se moraju objaviti najkasnije 7 dana nakon izbora, dok se rezultati za predstavnike kantonalnih, mjesnih i općinskih vijeća objavljuju na vidnom mjestu na zgradama blizu njihovog sjedišta u roku od 3 dana nakon izbora. Konačni rezultati koji predstavljaju ukupan broj glasača koji su izašli na izbore, tačan broj glasova kojeg je osvojila politička partija i pojedinačno svaki kandidat objavljuju se do 6 mjeseci nakon izbora. Zakon predviđa registraciju domaćih i stranih posmatrača, koji se moraju prijaviti nadležnim vlastima 2 sedmice prije dana izbora. CIK vrši akreditovanje izbornih posmatrača. Novoizabrani predstavnici Parlamenta moraju se sastati najkasnije mjesec dana nakon što su izabrani kada ujedno ističe i mandat prethodnom sastavu Parlamenta. Održavanje vanrednih izbora predviđeno je u zakonskim odredbama koje uređuju lokalne izbore. U slučaju da Ustavni sud na osnovu uložene žalbe, odluči da je došlo do povreda izbornog zakona, a čiji ishod je uticao na

raspodjelu mjesta političkim subjektima koji su učestvovali u izborima, izbori će biti proglašeni ništavim, a CIK će naložiti njihovo ponovno održavanje.

Zaštita izbornog prava

Izborni zakon ne predviđa precizan proces ulaganja žalbi i apelacija u vezi kršenja izbornih prava. U nekim slučajevima je navedena opcija ulaganja žalbi predsjedniku BO, ali bez daljih objašnjenja same procedure i mogućnosti pokretanja apelacije.

Proces zaštite prava kroz nadležna tijela je precizno objašnjen u slučaju ulaganja žalbe na rezultate izbora. Podnosioci liste kandidata imaju pravo da ulože argumentovanu žalbu CIK-u na njihovu odluku, na koju oni odgovaraju u roku od 3 dana. Dalje se postupak apelacije na donešenu odluku CIK-a može uložiti Upravnom odjeljenju Vrhovnog suda u roku od 3 dana nakon konačno objavljenih rezultata izbora. Odluka o apelaciji će se donijeti u roku od 3 radna dana nakon njezinog prihvatanja od nadležnog organa. Postupak apelacije se također može pokrenuti u vezi nepravilnosti uočenih u vezi registracije liste kandidata navedenom odjeljenju Vrhovnog suda.

Za zaštitu ostalih izbornih prava, stranka kojoj su ista povrijeđena, može koristiti zakone o općem upravnom postupku, iako veliki nedostatak leži u tome što opći administrativni rokovi nisu prilagođeni specifičnosti zaštite ovih prava koja se u prvom redu ogleda u potrebi za određivanjem kraćih rokova za postupanje po žalbama/apelacijama.

Tehnički aspekti izbornog procesa

Zakon predviđa da biračka mjesta moraju imati obezbijedenu posebnu prostoriju odnosno adekvatno pregrađena mjesta unutar tih prostorija u kojima bi glasač mogao nesmetano i u tajnosti da glasa. Glasanje je omogućeno putem glasačkih listića na kojima su politički subjekti označeni rednim brojevima.

Glasovi se broje javno od strane članova BO. Zakon predviđa elektronsko brojanje glasova kojem će rukovoditi osoba osposobljena za korištenje programa putem kojeg se glasalo, a kojeg je prethodno odobrio CIK. Međutim, proces samog uvođenja ovog načina glasanja u praksi je vrlo spor. Nakon što članovi BO utvrde rezultate u biračkim mjestima iste objavljuju svim prisutnim posmatračima i medijima, a konačni rezultati su također dostupni na oficijelnoj stranici CIK-a.

Latvija je 2009. godine usvojila Plan provođenja UN-ove Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom, te se naglašava da se proces omogućavanja

glasanja ovoj skupini osoba mora poboljšati, a pogotovu u vezi njihovog informisanja putem izbornog materijala koji će se prilagoditi njihovim potrebama (Brailleovo pismo, informacije u vidu audio zapisa, znakovni jezik), da im se omogući da ne glasaju lično u biračkom mjestu i slične odredbe, a koje do sada nisu još provedene u praksi.

22. Litvanija

Republika Litvanija je država parlamentarne demokratije sa površinom 65.300 km². U Litvaniji se održavaju predsjednički, parlamentarni i lokalni izbori. Svaki izbori održavaju se zasebno. Predsjednički izbori se sprovode primjenom većinskog, dvokružnog sistema, a postoje dvije situacije kada kandidat može biti izabran u prvom krugu. Prva je ukoliko je izlaznost natpolovična i jedan kandidat dobije natpolovičnu većinu glasova, a druga u slučaju ispodpolovične izlaznosti, kada je izabran kandidat sa najviše glasova, uz uslov da se radi o najmanje trećini glasova u odnosu na ukupan broj registrovanih birača. Parlamentarni izbori se sprovode primjenom mješovitog sistema putem otvorenih lista, gdje se 71 parlamentarni zastupnik bira prema većinskom sistemu u izbornim jedinicama, a preostalih 70 se bira prema razmjernom sistemu, uz izborni prag od 5% za stranke i 7% za koalicije te preferencijalno glasanje u jednoj izornoj jedinici.

Lokalni izbori za odbornike skupština gradova i opština se sprovode razmjernim sistemom, bez izbornog praga, dok se od 2015. i gradonačelnici i načelnici opština biraju direktno, prema većinskom, dvokružnom sistemu. Izbore sprovodi Centralna izborna komisija (CIK), u saradnji sa opštinskim izbornim komisijama te biračkim odborima. Na posljednjim izborima (lokalni 2015) bilo je približno registrovanih 2.540.000 birača.

Birački odbori

Broj članova biračkih odbora (BO) je neodređen. Opštinske izborne komisije određuju tačan broj za svake izbore, zavisno od broja registrovanih političkih subjekata koji imaju pravo postavljanja članova biračkih odbora. Sastav je mješovit u smislu stranačkih i nestranačkih predstavnika, nije precizirano da li članovi imaju zamjenike, dok BO imaju sekretara. Članovi moraju da budu osobe koje uživaju ugled te nisu krivično kažnjavane, otpuštane sa posla zbog neetičnog ponašanja, članovi zabranjenih organizacija ili otpuštene iz izborne administracije zbog kršenja izbornih zakona. Takođe, članovi ne mogu da budu kandidati na izborima, njihovi zastupnici niti posmatrači. BO se imenuju se 42 dana (predsjednički izbori), odnosno 45 dana (parlamentarni i lokalni izbori) prije dana održavanja izbora. Postupak zamjene članova biračkih odbora nije precizno definisan. Uz dužnosti vezane za procedure provođenja izbora na izborni dan, članovi BO obavljaju i zadatke vezane za vođenje biračkih spiskova, razmatranje žalbi u odnosu na iste i provođenje glasanja putem pošte. Obuka za članove BO je zakonima predviđena, a detaljnije uređena aktima CIK.

Izborni rokovi

Izborni zakon i drugi dostupni propisi većinom ne preciziraju izborne rokove. Izbore za parlament raspisuje predsjednik najkasnije šest mjeseci prije isteka tekućeg skupštinskog mandata, dok lokalne izbore raspisuje parlament najkasnije pet mjeseci prije isteka tekućeg mandata lokalnih organa. U pogledu predsjedničkih izbora ovo pitanje nije precizno definisano. Iz dostupnih propisa rokovi za ovjeru političkih subjekata nisu precizirani na način da politički subjekti moraju da podnesu nominacije za ovjeru 45 (predsjednički izbori), 65 (parlamentarni izbori), odnosno 34 (lokalni izbori) dana uoči izbornog dana. Registracija birača je pasivna. Predviđena je mogućnost glasanja u diplomatsko-konzularnim predstavništvima.

Trajanje izborne kampanje nije precizno definisano, dok izborna šutnja nastupa 30 časova prije izbornog dana. Rok za objavljivanje preliminarne rezultata nije precizno definisan. Rok za objavljivanje konačnih rezultata je 7 dana. Zakon predviđa samo stranačke posmatračke. Propisi ne predviđaju precizne rokove za formiranje vlasti nakon sprovedenih izbora. Takođe, propisi ne predviđaju sankcije za neformiranje vlasti. Predviđen je institut vanrednih izbora.

Zaštita izbornog prava

Izborni zakon(i) predviđaju zaštitu izbornog prava u predizbornom razdoblju, izbornom i postizbornom razdoblju na sljedeći način: postupak je najčešće trostepen, ali postoje i jednostepeni i dvostepeni postupci, zavisno od izbornog prava koje je povrijeđeno. U većini slučajeva se pokreće pred organima izborne administracije, a sudovi su posljednje instance, dok se jednostepeni postupci sprovode pred sudovima.

Pravo na podnošenje prigovora, zavisno od vrste povrede, pripada biračima, političkim strankama, kandidatima, stranačkim predstavnicima, posmatračima, a u pojedinim slučajevima postupke pred sudom mogu da pokrenu predsjednik ili parlament. Posebni uslovi za zaštitu prava su, u pravilu, precizno definisani za svaku vrstu povrede.

Tehnički aspekti izbornog procesa

Ne postoji obaveza upotrebe providnih glasačkih kutija. Visina glasačke kabine nije precizno definisana. Kada su u pitanju glasački listići, numeričko označavanje političkih subjekata na njima zavisi od vrste izbora i vrste liste koja se koristi. Za predsjedničke izbore se ne koristi numeracija, za lokalne

koristi, dok se za parlamentarne izbore koristi kombinovani pristup, uslijed postojanja dvojnog sistema glasanja. Listići ne sadrže nikakve bezbjednosne oznake. Brojanje listića se vrši ručno i neprekidno, do završetka postupka. Prilagođenost biračkih mjesta osobama sa invaliditetom nije precizno definisana.

23. Mađarska

Republika Mađarska je država parlamentarne demokratije s površinom od 93.030 km². U Republici Mađarskoj se održavaju parlamentarni i lokalni izbori, dok se predsjednik bira od strane Narodne Skupštine, odnosno Parlamenta Mađarske. U Republici Mađarskoj se održavaju i izbori za predstavnike nacionalnih manjina. Parlamentarni izbori se provode primjenom mješovitog sistema, uz izborni prag od 5% (u slučaju koalicije dvije partije, izborni prag je 10%, a ukoliko se koalicija sastoji od tri i više partija, onda je izborni prag 15%). Izbore provodi Nacionalna izborna komisija u saradnji s izbornim komisijama izbornih jedinica i biračkim odborima. Na posljednjim izborima (parlamentarni izbori 2014) formirano je 10.386 biračkih mjesta na kojima je moglo glasati ukupno 8.241.488 registrovanih birača.

Birački odbori

Birački odbori (BO) sastavljeni su od minimalno 5 članova. Njihov sastav je nestranački, dok iz dostupnih propisa nije jasno vidljivo da li članovi BO imaju zamjenike i/ili sekretara. Samo birači koji su prijavljeni u izornoj jedinici u kojoj djeluje birački odbor i koji su uključeni u centralni birački spisak, mogu postati članovima BO. Javni dužnosnici i funkcioneri ne mogu biti članovi biračkog odbora.

Izabrani članovi BO biraju se najkasnije 20 dana prije izbora, a imenovani članovi se imenuju najkasnije 16 dana prije izbora. Djelomično je propisana procedura zamjene članova BO, dok rok za takvu zamjenu nije definisan. Njihove dužnosti vezane su za procedure provođenja izbora na izborni dan. Izborni uredi provode obuke za članove biračkih odbora.

Izborni rokovi

Izborni zakon i drugi dostupni propisi preciziraju jasno izborne rokove.

Izbore raspisuje Nacionalna izborna komisija (NIK) 70 do 100 dana uoči izbornog dana, u zavisnosti od izbora. Tako se parlamentarni izbori raspisuju 70 do 90 dana prije izbora, lokalni izbori 80 do 100 dana prije izbora, a izbori za predstavnike nacionalnih manjina najmanje 75 dana prije izbora.

Iz dostupnih propisa rokovi za ovjeru političkih subjekata su precizirani na način da politički subjekti moraju podnijeti nominacije za ovjeru 33 do 34 dana uoči izbornog dana za parlamentarne izbore, 26 do 27 dana uoči izbornog dana za lokalne izbore i najkasnije 34 dana uoči izbora za predstavnike

nacionalnih manjina. Registracija birača je pasivna. Predviđeno je glasanje iz inostranstva putem pošte i putem mobilnih glasačkih kutija.

Izborna kampanja počinje 50 dana prije izbora, dok izborna šutnja nije predviđena, iako je oglašavanje u javnim medijima zabranjeno 48 sati prije izbora, kao i štampanje političkih reklama. Preliminarni rezultati se objavljuju 6 dana nakon izbornog dana, dok se konačni rezultati objavljuju najkasnije 19 dana nakon izbora. Zakon ne predviđa domaće i strane posmatračke izbora. Zakoni predviđaju neke rokove za formiranje vlasti nakon sprovedenih izbora. Tako se Ustavom predviđa da će se Narodna Skupština konstituisati najkasnije 30 dana nakon izbornog dana. Zakon ne predviđa sankcije za neformiranje vlasti. Institut vanrednih izbora ne postoji.

Zaštita izbornog prava

Izborni zakon i Ustav predviđaju zaštitu izbornog prava u predizbornom razdoblju, izbornom i postizbornom razdoblju na sljedeći način: *izborne komisije i izborni uredi – regionalni žalbeni sud – „Curia“ (Vrhovni sud Mađarske) + Ustavni sud*. Svako ima pravo na podnošenje prigovora, pod sljedećim uslovima: prigovor se mora sastojati od opisa pravne povrede, dokaza o pravnoj povredi, imena podnosioca prigovora.

Tehnički aspekti izbornog procesa

Glasačka kutija nije providna. Visina glasačke kabine nije određena i njena upotreba nije obavezna. Kada su u pitanju glasački listići, politički subjekti na njima označeni su rednim brojem. Radi veće sigurnosti, listići imaju sigurnosne oznake, iako nije specificirano o kakvim se oznakama radi. Brojanje listića se vrši manuelno i standardnom procedurom neprekidno do završetka posla. Biračka mjesta moraju biti prilagođena licima sa invaliditetom.

24. Makedonija

Makedonija je parlamentarna demokratija sa površinom 25.713 km². U Makedoniji se održavaju predsjednički, parlamentarni i lokalni izbori. Svaki izbori održavaju se zasebno. Predsjednički izbori se provode primjenom većinskog, dvokružnog sistema. Parlamentarni izbori se sprovode primjenom razmjernog sistema putem zatvorenih lista, bez izbornog praga, sa izuzetkom izbora tri predstavnika iz inostranstva, koji se biraju po većinskom sistemu. Lokalni izbori se sprovode većinskim (za načelnike i gradonačelnika Skoplja) i razmjernim sistemom (za odbornike opštinskih i gradskih skupština). Izbore sprovodi Državna izborna komisija, u saradnji sa opštinskim komisijama i komisijom Grada Skoplja te biračkim odborima. Na posljednjim izborima (predsjednički i prijevremeni parlamentarni 2014) formirano je 3.514 biračkih mjesta na kojima je moglo glasati ukupno registrovanih 1.779.572 birača za predsjedničke, odnosno 1.780.128 birača za parlamentarne izbore.

Birački odbori

Birački odbori (BO) imaju 5 članova. Njihov sastav je mješovit u smislu stranačkih i nestranačkih predstavnika u BO, jedan od članova je predsjednik BO i svi imaju zamjenike. BO nema sekretara. Predsjednik i dva člana biračkog odbora imenuju se iz redova zaposlenih u državnoj, javnoj i opštinskoj administraciji, dok preostala dva člana imenuju političke stranke, vladajuće i opozicione po jednog. Kriterijumi za članstvo su postavljeni samo za nepartijske članove i, pored zaposlenja u administraciji, obuhvataju uslove u pogledu državljanstva, prebivališta, nivoa obrazovanja, neosuđivanosti i sukoba interesa. Imenuju se najkasnije 21 dan po raspisivanju izbora. Imenovani član BO može da odbije tu dužnost samo iz zdravstvenih ili porodičnih razloga, najkasnije 48 časova po imenovanju. Njihove dužnosti vezane su za procedure provođenja izbora na izborni dan. Obuku za članove biračkih odbora organizuje Državna izborna komisija po ad hoc principu. Obuka je obavezna i po njenom okončanju svakom polazniku se izdaje certifikat.

Izborni rokovi

Izborni zakon i drugi dostupni propisi većinom preciziraju izborne rokove. Izbore raspisuje predsjednik parlamenta, najranije 90 dana, a najkasnije 70 dana prije dana njihovog održavanja. Iz dostupnih propisa rokovi za ovjeru političkih subjekata nisu precizno definisani.

Registracija birača je pasivna. Predviđena je mogućnost glasanja u diplomatsko-konzularnim predstavništvima.

Izborna kampanja traje 20 dana, dok izborna šutnja nastupa dan prije izbornog dana. Preliminarni rezultati se objavljuju 12 sati nakon glasanja u slučaju predsjedničkih ili parlamentarnih, odnosno 7 do 10 sati nakon glasanja u slučaju lokalnih izbora. Rok za objavljivanje konačnih rezultata je, zavisno od pokretanja žalbenih postupaka, između 9 i 19 dana.

Zakon predviđa stranačke, ostale domaće i međunarodne posmatrače. U pogledu prvih važe kraći rokovi i jednostavnije procedure akreditacije.

Propisi predviđaju rok od 20 dana nakon izbornog dana za održavanje prve konstitutivne sjednice novog parlamenta, kao i rok od 30 dana nakon konstitutivne sjednice za formiranje vlade. Međutim, propisi ne predviđaju jasne sankcije za neformiranje vlasti. Institut vanrednih izbora nije predviđen.

Zaštita izbornog prava

Izborni zakon(i) predviđaju zaštitu izbornog prava u predizbornom razdoblju, izbornom i postizbornom razdoblju na sljedeći način: postupak je jednostepen ili dvostepen, zavisno od izbornog prava koje je povrijeđeno. Vodi se pred drugostepenim izbornim organima, Državnom izbornom komisijom, osnovnim ili upravnim sudovima, zavisno od toga koje pravo je povrijeđeno. Pravo na podnošenje prigovora pripada svakom biraču, strankama te stranačkim posmatračima. Posebni uslovi za zaštitu prava su, u pravilu, precizno definisani za svaku vrstu povrede.

Tehnički aspekti izbornog procesa

Obavezna je upotreba providnih glasačkih kutija. Visina glasačke kabine nije precizno definisana. Kada su u pitanju glasački listići, politički subjekti na njima označeni su rednim brojevima. Glasački listići sadrže serijske brojeve kao bezbjednosne oznake. Brojanje listića se vrši ručno i neprekidno, do završetka postupka. Prilagođenost biračkih mjesta osobama sa invaliditetom nije precizno definisana.

25. Moldavija

Republika Moldavija je parlamentarna demokratija sa površinom 33.846 km². U Moldaviji se održavaju parlamentarni i lokalni izbori, dok parlament bira predsjednika. Svi izbori održavaju se zasebno. Parlamentarni izbori se sprovode primjenom razmjernog sistema putem zatvorenih lista, uz izborni prag od 6%, dok se lokalni izbori sprovode većinskim (za gradonačelnike) i razmjernim sistemom, bez izbornog praga (za odbornike gradskih skupština). Izbore sprovodi Centralna izborna komisija (CIK), u saradnji sa dvostepenim izbornim komisijama distrikta te biračkim odborima. Na posljednjim izborima (lokalni 2014) bilo je 1.977 biračkih mjesta s ukupno registrovanih 2.821.657 birača.

Birački odbori

Birački odbor (BO) ima neparan broj članova čiji se broj kreće između 5 i 11. Sastav članstva BO je nestranački, a sastavljeni su od predsjednika, potpredsjednika, sekretara i članova, bez zamjenika. Kriterijumi za članstvo obuhvataju zabrane izbora za članove BO osoba koje su odbornici u skupštinama organa lokalne samouprave, te osoba koje su članovi političkih partija. Takođe, članovi biračkih odbora ne smiju da pružaju podršku ili na bilo koji način budu povezani sa kandidatima na izborima. Imenuju se najkasnije 25 dana prije izbornog dana. Zamjena članova BO je moguća samo u slučaju ostavke ili otkaza, pri čemu se za popunjavanje upražnjenih mjesta primjenjuje redovna procedura za izbor članova. Njihove dužnosti uglavnom su vezane za procedure provođenja izbora na izborni dan, uz obavezu obavještanja javnosti o vremenu i mjestu glasanja. Obuku za članove BO organizuje CIK u sklopu specijalizovanog Centra za kontinuiranu izbornu obuku, stalnog organa. Obuka je obavezna i po njenom okončanju svakom polazniku se izdaje sertifikat.

Izborni rokovi

Izborni zakon i drugi dostupni propisi većinom preciziraju izborne rokove. Izbore raspisuje parlament, najkasnije 60 dana prije dana njihovog održavanja. Iz dostupnih propisa rokovi za ovjeru političkih subjekata su precizirani na način da politički subjekti moraju da podnesu nominacije za ovjeru 30 dana uoči izbornog dana. Registracija birača je pasivna. Predviđena je mogućnost glasanja u diplomatsko-konzularnim predstavništvima.

Svaki kandidat može da počne sa izbornom kampanjom odmah po ovjeri registracije, dok izborna šutnja nastupa dan prije izbornog dana. Preliminarni

rezultati se objavljuju najkasnije 7 dana nakon glasanja. Rok za objavljivanje konačnih rezultata je, zavisno od pokretanja žalbenih postupaka, najviše 20 dana nakon dana glasanja.

Zakon predviđa stranačke, ostale domaće i međunarodne posmatrače. U pogledu prvih važe kraći rokovi i jednostavnije procedure akreditacije.

Propisi ne predviđaju precizne rokove za formiranje vlasti nakon sprovedenih izbora. Iako nije predviđen rok za imenovanje mandatarata, postoji sankcija raspuštanja parlamenta ukoliko su imenovana barem dva mandatarata, a ni jedan od njih nije dobio podršku parlamenta u roku od 45 dana nakon imenovanja prvog od njih. Institut vanrednih izbora nije eksplicitno predviđen.

Zaštita izbornog prava

Izborni zakon(i) predviđaju zaštitu izbornog prava u predizbornom razdoblju, izbornom i postizbornom razdoblju na sljedeći način: postupak je trostepen. U prvom stepenu postoji nadležnost organa izborne administracije, dok u preostala dva stepena postoji nadležnost sudskih organa.

Pravo na podnošenje prigovora pripada svakom biraču i svakom kandidatu. Posebni uslovi za zaštitu prava, u pravilu, nisu precizno definisani.

Tehnički aspekti izbornog procesa

Ne postoji obaveza upotrebe providnih glasačkih kutija. Visina glasačke kabine nije precizno definisana. Kada su u pitanju glasački listići, politički subjekti na njima nisu označeni rednim brojevima. Listići sadrže serijske brojeve kao bezbjednosne oznake. Brojanje listića se vrši ručno i neprekidno, do završetka postupka. Prilagođenost biračkih mjesta osobama sa invaliditetom nije precizno definisana.

26. Njemačka

Njemačka je federalna republika koju čine 16 država, sa površinom državne teritorije od 357.021 km². U Njemačkoj se održavaju parlamentarni izbori na nivou države, te zasebno izbori u svih 16 država, a koji su regulisani njihovim unutrašnjim zakonima. Pored navedenih, putem izbora se također biraju i predstavnici za lokalne vlasti na nivou distrikta, grada, sela i svih drugih regionalnih administrativnih organizacija na koje su podijeljene savezne države. Izborni sistem za parlamentarne izbore je složena kombinacija većinskog i proporcionalnog sistema koji se u Njemačkoj naziva "personalizovani proporcionalni sistem", takođe postoji petoprocentni prag za ulazak u savezne i pokrajinske parlamente. Izbore provodi Centralna izborna komisija Federacije u saradnji sa izbornim komisijama saveznih država i biračkih odbora. Na posljednjim izborima (parlamentarni izbori održani 2013) izašlo je ukupno 44,309,925 birača od 61,946,900 registrovanih.

Birački odbori

Birački odbori (BO) se sastoje od 5 do 9 članova. U sastavu BO je predsjednik, njegov zamjenik i 3 do 7 asistenata. Članovi se nominuju na osnovu prijedloga pripadnika političkih partija koje su na posljednjim izborima osvojile mjesto u Parlamentu, zatim iz reda običnih građana koji se za tu poziciju mogu prijaviti putem interneta, ali isto tako mogu biti izabrani i od strane lokalnih vlasti koje su ovlaštene da u tu svrhu provjeravaju lične podatke i podobnost stanovnika na teritoriju njihove izborne jedinice da bi ih nominovali za ovu svrhu. Lokalne vlasti mogu izabrati bilo kojeg građanina koji ima pravo da glasa da bude član biračkog odbora, obnašanje ove funkcije je preporučljivo od strane vlade, a ujedno i obavezno. Kandidat za izbore ne može biti član BO, niti jedna osoba može istovremeno biti član dva izborna organa. Zakonske odredbe naglašavaju da se BO moraju formirati što prije moguće nakon što se objavi dan održavanja izbora. Dužnosti članova BO vezane su za procedure organizovanja i provođenja izbora na izborni dan.

Izborni rokovi

Izborni zakon određuje da se izbori moraju održavati svakih 46 do 48 mjeseci. Objavljivanje dana izbora uglavnom se obavlja 6 mjeseci prije. Političke partije koje nemaju minimalno 5 predstavnika u Parlamentu Njemačke ili Parlamentu neke od saveznih država Njemačke izabranih na prethodnim izborima, da bi učestvovali na predstojećim izborima moraju podnijeti nominacije u roku od 97 dana prije dana izbora. Da bi politička partija mogla

učestvovati na izborima ona mora biti priznata od strane Federalne izborne komisije. Liste kandidata za izbore na lokalnom nivou predaju se predsjedniku izbornog tijela te zajednice, a liste kandidata koji žele da učestvuju na izborima na nivou jedne od saveznih država predaju se predsjedniku izbornog tijela, te države u roku od 69 dana prije dana izbora. U roku od 58 dana prije dana izbora, nadležna izborna komisija će odlučiti da li će navedene nominacije prihvatiti ili odbiti, a spisak onih koje je prihvatila će objaviti najkasnije 48 dana prije dana izbora.

Birači se registruju pasivno i aktivno. Vlasti na lokalnom nivou automatski formiraju liste glasača na osnovu raspoloživih podataka za izborne jedinice koje se nalaze u njenom djelokrugu. Glasači imaju pravo da i sami podnesu pismeni zahtjev za registraciju najkasnije do 21. dana prije dana izbora. Registracija glasača se može vršiti najkasnije do jednog dana pred izbora. Predviđena je mogućnost glasanja putem mobilnih timova.

Period trajanja političke kampanje nije regulisan zakonom, niti je jasno da li bi tijela Federacije bila nadležna da regulišu ovo pitanje na nivou cijele Federacije ili da li bi se ta sloboda ostavila saveznim državama na uređivanje. Neke od saveznih država su putem lokalnih zakona ograničile mogućnost upotrebe bilborda u svrhu reklamiranja političkih subjekata na nekoliko sedmica prije dana izbora.

Predviđena je mogućnost glasanja putem pošte. Birači koji se nalaze izvan države dobijaju glasački materijal mjesec dana prije dana izbora, a dužni su ga poslati lokalnim vlastima najkasnije do 18:00h na dan izbora. Federalni izborni zakon određuje da se konačni rezultati izbora moraju objaviti dan nakon izbora.

Novoizabrani Parlament treba da zasjeda u roku od mjesec dana nakon izbora. Njemački kancelar bira se od strane članova Parlamenta Njemačke većinom glasova, a imenuje ga Predsjednik Federacije. Ako osoba koja je predložena od strane Predsjednika Federacije ne bude izglasana većinom glasova članova Parlamenta, onda Parlament može da izabere Kancelara u roku od 14 dana. Ako Kancelar ni tada ne bude izabran mora se organizovati ponovni izbor u što kraćem roku bez odlaganja, a u kojem će se glasati za dvije osobe koje su dobile najviše glasova u prethodnim pokušajima biranja Kancelara. Ako se u roku od 7 dana nakon ovog glasanja ne imenuje Kancelar, onda će Predsjednik Federacije u roku od narednih 7 dana ili postaviti za Kancelara osobu koja nije dobila potrebnu većinu glasova u Parlamentu ili će raspustiti Parlament. U slučaju raspuštanja Parlamenta, novi izbori se moraju raspisati u roku od 6 dana.

Zaštita izbornog prava

Unutar odredbi koje se bave zaštitom izbornog prava posebno je naglašeno pravo glasača da ulažu žalbe na spisak glasača. Na odluku podnosilac žalbe može uložiti prigovor u roku od 2 dana od njenog prispjeca lokalnim vlastima, koje bez odlaganja istu sa popratnim dokumentima moraju poslati predsjedniku nadležnog izbornog tijela koji o apelaciji mora odlučiti najkasnije do četvrtog dana prije dana izbora. Pravo na ulaganje žalbe u slučaju neizdavanja identifikacione kartice uz pomoć koje glasač može da izađe na izbore je regulisana slično kao i prethodno pravo. Podnosilac žalbe, žalbu ulaže u roku od 12 dana prije dana izbora lokalnim vlastima koje su odbile da mu izdaju navedenu karticu, koji odgovaraju u roku ne kasnije od 10 dana prije dana izbora. Proces ulaganja apelacije je isti kao u unaprijed navedenom slučaju.

U slučaju da CIK jedne od Saveznih država Njemačke ne odobri predloženu listu kandidata, politički subjekt može pokrenuti postupak apelacije pred federalnim CIK-om u roku od 3 dana od donošenja odluke. Ukupan proces apelacije traje svega 5 dana.

Nedostatak odredbi o zaštiti izbornih prava postoji u vidu nemogućnosti ulaganja apelacije prije dana izbora na pojedine odluke. Mogućnost ulaganja žalbi od strane kako glasača tako i pojedinih vladinih predstavnika na nepravilnosti odvijanja izbornog procesa postoji, i one se ulažu direktno Parlamentu nakon održanih izbora. Međutim, Parlament procjenjuje da bi rješavanje uložених žalbi ovim putem trajalo od prilike 2 godine. Odluke Parlamenta se mogu apelirati pred Ustavnim sudom.

Tehnički aspekti izbornog procesa

Glasačke kutije trebaju da obezbijede tajno glasanje, nisu providne iako je mnogo govora u uvođenju providnih glasačkih kutija.

Rezultati izbora su dostupni na internetu za izbore koji su se održali u svakoj saveznoj državi kao i na nivou same Federacije uz statistički prikaz istih. U nekim državama se kombiniralo elektronsko glasanje sa glasanjem putem glasačkih listića, dok Ustavni sud Federacije nije donio odluku, da se zbog sigurnosnih razloga i zaštite tajnosti glasanja zabrani elektronsko glasanje.

Zakon predviđa da lokalne vlasti moraju obezbijediti barem jedno glasačko mjesto za svaku izbornu jedinicu gdje bi se omogućio nesmetan prilaz osobama sa invaliditetom. Lokalne vlasti moraju u predviđenom vremenu te osobe obavijestiti o mjestu u kojem nesmetano mogu glasati. Posebne odredbe postoje i u vezi štampanja glasačkih listića za osobe koje imaju poteškoća sa

vidom, što organizuje Vlada Federacije u saradnji sa Asocijacijom slijepih lica.

Politički subjekti su na glasačkim listićima označeni rednim brojevima. Glasovi se broje ručno od kada je elektronsko glasanje zabranjeno, zakon izričito ne spominje da li se ovaj proces odvija neprekidno ili ne. Zakon ne predviđa konkretne zaštitne mjere kojim bi se morali označiti glasački listići.

27. Norveška

Kraljevina Norveška je ustavna monarhija sa parlamentarnim sistemom vlasti. Površina Norveške iznosi 385 252 km², a Norveška broji 4.998.100 stanovnika (2011). Izbornim zakonom definišu se propisi za sprovođenje izbora za norveški parlament (Storting). Izbori za parlament se održavaju u drugom terminu u odnosu na okružne i lokalne izbore. Na čelu države se nalazi kralj ili kraljica, koji imaju ceremonijalne dužnosti i funkcije, sa određenim ustavnim moćima tipičnim za ustavne monarhije. Kralj ili kraljica nominuju predsjednika vlade, nakon konsultacija sa odlazećim predsjednikom vlade, predsjednikom parlamenta i liderima političkih stranaka. Norveški parlament je jednodomno tijelo koje se sastoji od 169 članova izabranih na period od 4 godine. Članovi parlamenta su neposredno izabrani kroz sistem proporcionalne zastupljenosti na nacionalnom nivou. Od 169 članova, 150 se bira iz 19 izbornih jedinica, dok se preostalih 19 kompenzacijskih mandata distribuiraju, tako da reflektuju nacionalnu proporciju glasova među političkim strankama koje su osvojile najmanje 4% glasova na nacionalnom nivou. Svakoj izbornoj jedinici se dodjeljuje po jedan mandat. Broj mandata po izbornoj jedinici utvrđuje se svakih 8 godina od strane Ministarstva lokalne samouprave i regionalnog razvoja, koristeći formulu iz Ustava. Izborni prag u Norveškoj nije definisan.

Izbore provodi Nacionalna izborna komisija, 19 regionalnih/okružnih izbornih komisija, 430 izbornih komisija na lokalnom nivou i 3.200 biračka odbora. Hijerarhijska struktura djeluje samo u procesu brojanja glasova, dok većinsku odgovornost za sprovođenje izbora snosi lokalni nivo, sa administracijom lokalnih zajednica koja sprovodi većinu organizacionih zadataka. Ministarstvo za lokalnu samoupravu i regionalni razvoj ima savjetodavnu i koordinacijsku ulogu u izbornom procesu. Odgovorno je za interpretaciju izborne legislative i za izdavanje pravila i priručnika za izborne službenike, uključujući i izborni priručnik i sve druge instrukcije. Na parlamentarnim izborima 2009. godine bilo je oko 3.200 biračkih mjesta s ukupno registrovana 3.530.785 birača.

Birački odbori

Birački odbori (BO) imaju najmanje 3 člana u svom sastavu. Sastav BO je mješovit, BO su sastavljeni od predstavnika stranaka i lokalnih samouprava. Takozvani vođa BO i šef izbornih službenika dijele odgovornost za upravljanje biračkim odborom. Nije precizirano da li BO ima sekretara. Izborni zakon Norveške ne definiše kriterije za članstvo u biračkim odborima,

kao ni vremenske okvire po pitanju izbora članova biračkih odbora. Takođe, zakon ne definiše procedure za zamjenu ili odgovornost članova biračkih odbora i njihove dužnosti.

Obuku za zvaničnike lokalnih samouprava sprovodi Ministarstvo lokalne samouprave i regionalnog razvoja koji su kasnije dužni organizovati obuku za članove biračkih odbora.

Veći dio izbornih propisa za sprovođenje izbora u Norveškoj nije definisan izbornim zakonom, nego preporukama i priručnicima Ministarstva lokalne samouprave i regionalnog razvoja.

Izborni rokovi

Izbornim zakonom Norveške izbori se održavaju svake četiri godine, istog dana u septembru mjesecu posljednje mandatne godine parlamenta. Svi politički subjekti koji žele da učestvuju u izborima dužni su da o tome obavijeste regionalnu/okružnu izbornu komisiju do 31. marta izborne godine. Nacionalna izborna komisija je dužna da po tom zahtjevu donese odluku do 1. juna. Registracija birača je pasivna. Glasačke liste se redovno ažuriraju putem porezne uprave. Glasačke liste se finalizuju do 30. juna u izbornoj godini. Liste su dostupne javnosti u svakoj lokalnoj samoupravi, a glasači mogu ostvariti pravo glasa, i u slučaju greške na glasačkoj listi, ukoliko zatraže korekciju sve do izbornog dana. Norveški sistem omogućava širok dijapazon glasačima da glasaju, putem „dugotrajnog“ perioda za glasanje unaprijed, izvan države, od kuće, na biračkim mjestima, i za izbore održane 2009. godine u gotovo polovini lokalnih samouprava, na dvodnevним izborima. Glasač je odgovoran da njegov glas stigne u izbornu komisiju najkasnije do 20h na izborni dan. Izborni zakon ne definiše vremenske rokove za izbornu kampanju, a većina političkih partija kampanju započinje u julu. Izborni zakon takođe ne poznaje institut izborne šutnje. Precizan rok za objavu preliminarne rezultata nije definisan.

Izborni zakon definiše da odmah po završetku glasanja, članovi BO javno broje glasove, a rezultati tog brojanja predstavljaju preliminarne rezultate izbora. Krajnji rok za objavljivanje zvaničnih rezultata je posljednji dan septembra u izbornoj godini. Izborni zakon ne poznaje instituciju domaćih i stranih posmatrača. Ustavom je propisan rok za formiranje novog saziva parlamenta, a to je prva sedmica u oktobru izborne godine. Rok za formiranje izvršne vlasti nije preciziran. Ustavnim članom, u slučaju neformiranja parlamenta, kralj ima ovlasti da ga formira ukoliko to smatra neophodnim. Institut vanrednih izbora u Norveškoj nije poznat u Ustavu, niti u Izbornom zakonu.

Zaštita izbornog prava

Izborni zakon predviđa zaštitu izbornog prava u predizbornom periodu, izbornom i postizbornom periodu. U praksi, potrebe za prigovorima i žalbama su rijetkost u izbornom procesu Norveške. Bilo koja osoba sa pravom glasa, ima pravo da podnese prigovor ili žalbu po svim izbornim pitanjima. Odgovornost za zaštitu izbornog prava u Norveškoj snose izborne administracije i novoizabrani parlament. Izornoj administraciji Ministarstvo lokalne samouprave i regionalnog razvoja pruža pravne savjete po pitanju rješavanja prigovora i žalbi. Nacionalna izborna komisija je dužna po zakonu da svoje odluke, u slučaju žalbi, prosljedi novoizabranom parlamentu, koji je posljednja instanca za tumačenje žalbi. Po ustavu i izbornom zakonu, novoizabrani parlament je dužan da donese odluku o legalnosti izbora i verifikaciji mandata izabranih parlamentaraca. U sklopu izbornog zakona, izborna administracija nema striktan vremenski okvir do kada treba da razmatra i odgovori na primjedbe, već se samo precizira „dokle god je praktična sprovodivost tih odluka“ ili „što je prije moguće“.

Žalbe na kandidatske liste se mogu podnijeti u roku od 7 dana od objavljivanja istih, Nacionalnoj izornoj komisiji, žalbe po pitanju sprovođenja i pripreme izbora moraju biti podnesene najkasnije 7 dana od izbornog dana, žalbe na izborni rezultat mogu biti podnesene u roku od 7 dana od objavljivanja finalnih rezultata. Izbornim zakonom nije definisan vremenski rok za odgovor na ove žalbe. Izborni zakon Norveške ne propisuje kaznene mjere u slučaju povrede izbornog zakona.

Tehnički aspekti izbornog procesa

U Norveškoj se na isti dan sprovode okružni i lokalni izbori, a u drugom terminu parlamentarni. Na osnovu izbornog zakona nije definisan oblik, niti materijal od kog treba biti napravljena glasačka kutija. Glasački listići su različite boje u zavisnosti za koji nivo vlasti se glasa. Glasačke kabine su napravljene da omoguće privatnost pri glasanju. Kada su u pitanju glasački listići, politički subjekti na njima nisu označeni rednim brojem, već se daje pravo biraču da pored njihovih imena dopiše redni broj. Brojanje listića se sprovodi manuelno i elektronski, putem skenera, sve dok se ne izbroje svi glasovi, bez prekidanja. U Oslu, elektronski skeneri su učitali 50.000 glasačkih listića za sat i cijeli proces brojanja glasova je bio završen do narednog jutra. Biračko mjesto je obično prilagođeno licima sa posebnim potrebama, međutim, izborni proces u Norveškoj omogućava svima glasanje

od kuće, tako da se omogućuje ispunjenje građanskog prava, bez obzira na prilagođenost biračkog mjesta za osobe sa posebnim potrebama.

Ono što se izdava u izbornom procesu Norveške u odnosu na druge zemlje jeste da je omogućeno slijepim osobama da samostalno glasaju jer su glasački listići u pregradama ispisani na Brajevom pismu. Treba napomenuti i da je u Norveškoj moguće glasati tokom 2 dana, dok je 2013. godine bilo probno glasanje putem interneta, i da je formirano specijalno izborno tijelo za glasanje na internetu - Izborna komisija za internet, odnosno komisija za regulaciju glasanja putem interneta.

28. Poljska

Republika Poljska je parlamentarna demokratija koja se prostire na površini od 312,679 kilometra kvadratna i ima oko 38,5 miliona stanovnika. U Republici Poljskoj održavaju se predsjednički, parlamentarni (za donji dom ili dom građana tzv. Sejm i za gornji dom ili dom senatora), lokalni izbori (opštine i provincije) i izbori za Evropski parlament. Svi izbori se održavaju zasebno, izuzev izbora za Sejm i Senat koji se održavaju zajedno. Postoji mogućnost održavanja predsjedničkih i parlamentarnih izbora zajedno u slučaju da se istek mandata predsjednika poklapa sa godinom parlamentarnih izbora. Predsjednički izbori se provode primjenom većinskog, dvokružnog sistema, dok se parlamentarni izbori provode primjenom proporcionalnog sistema putem otvorenih lista, uz izborni prag od 5%. Izborna formula je Donteova formula, a Poljska je podijeljena u više višićlanih izbornih jedinica. Lokalni izbori se održavaju u dva termina. U prvom terminu se biraju predsjednici provincija i zastupnici u skupštinama provincija, a u drugom terminu se biraju opštinska i gradska vijeća i načelnici i gradonačelnici.

Izbore provodi Centralna izborna komisija (CIK) u saradnji s izbornim komisijama Distrikta (ukupno 51 distrikt) i lokalnim izbornim komisijama. Na posljednjim izborima (predsjedničkim i parlamentarnim izborima 2015) formirano je 26.000 biračkih mjesta na kojima je ukupno moglo glasati 30,532,995 registrovanih birača.

Birački odbori

Birački odbori (BO) imaju od 7 do 11 članova. Njihov sastav je mješovit, a članovi se biraju na način da se jedna osoba bira od strane lokalne vlasti (na prijedlog gradonačelnika najčešće) koja obnaša ulogu predsjednika BO, a 6 do 10 osoba imenuju se od strane političkih partija. Imenuju se zamjenici članova BO, dok BO nema sekretara. Kriteriji za članstvo u BO uključuju samo činjenicu da je osoba registrovana na teritoriji te opštine. BO se imenuju najmanje 21 dan prije izbora. U slučaju odustajanja od članstva u biračkom odboru, politička partija će nominovati novog člana kao zamjenskog člana. U zakonu nije postavljen rok do kad se ta zamjena može izvršiti. Dužnosti članova biračkog odbora vezane su samo za dan izbora. Po završetku izbora i brojanja glasova prestaju sve dužnosti članova biračkih obora.

CIK vrši obuku članova biračkih odbora preko Nacionalne izborne kancelarije. Svi članovi biračkih odbora moraju proći obuku Nacionalne izborne komisije.

Izborni rokovi

Izborni zakon i drugi dostupni propisi u Poljskoj prilično jasno preciziraju izborne rokove. Izbore raspisuje predsjednik Republike 90 dana prije isticanja ranijeg mandata. Iz dostupnih propisa, rokovi za ovjeru političkih subjekata su precizirani na način da politički subjekti moraju podnijeti nominacije za ovjeru 40 dana uoči izbornog dana. Ovaj rok jednako vrijedi za sve političke subjekte: političke partije, koalicije i nezavisne kandidate. Registracija birača je pasivna, a predviđeno je glasanje putem interneta i glasanje poštom.

Izborna kampanja počinje 15 dana prije dana izbora i traje 13 dana dok izborna šutnja traje 2 dana ili 48 sati uoči izbora. Preliminarni rezultati se objavljuju u 12h prvog dana nakon izbora, dok se konačni objavljuju najdalje 3 dana nakon izbora. U zakonu se spominju domaći i strani posmatrači izbora, ali nigdje u zakonu ni u drugim pratećim dokumentima nije naglašeno koji su to rokovi za akreditovanje/prijavu izbornih posmatrača.

Zakoni ne predviđaju rokove za formiranje vlasti nakon sprovedenih izbora. Takođe, zakon ne predviđa sankcije za neformiranje vlasti. Institut vanrednih izbora postoji u izbornom zakonodavstvu Poljske u slučaju da se donji dom poljskog parlamenta Sejm samostalno raspusti ili ukoliko Sejm raspusti predsjednik Republike.

Zaštita izbornog prava

Izborni zakon(i) predviđaju zaštitu izbornog prava u predizbornom razdoblju, izbornom i postizbornom razdoblju na sljedeći način: Pravo da istakne prigovor na manjkavosti izbornog procesa pripada svakom biraču, predsjednicima svih biračkih tijela (izbornih komisija i biračkog odbora) kao i političkim strankama koje pravo prigovora ostvaruju preko svoga ovlaštenog predstavnika. Institucije koje učestvuju u otklanjanju i rješavanju prigovora i žalbi su: Birački odbor – Teritorijalna izborna komisija – Regionalna izborna komisija – Centralna izborna komisija – Vrhovni sud. Prigovor se podnosi u dva slučaja: ako je radnja nekog subjekta prekršila norme Krivičnog zakona Poljske koje se odnose na zaštitu biračkog prava, te u slučaju da je radnja subjekta prekršila norme izbornog zakona u pogledu provođenja izbora i utvrđivanja izbornog rezultata.

Tehnički aspekti izbornog procesa

U Izbornom zakonu, ali i u pratećim dokumentima nije naglašeno da li je glasačka kutija providna ili ne. U Poljskoj se nikad ne održavaju zajedno izbori

za više nivoa u jednom danu, tako da na biračkom mjestu postoji samo jedna kutija predviđena samo za tu izbornu trku. Zbog racionalnosti izbornog procesa, ukoliko se desi da izbori za predsjednika su u istoj godini kao i izbori za parlament, u tom slučaju postoje dvije trke u jednom danu i u tom slučaju postoje dvije odvojene glasačke kutije. Ovaj slučaj je rijedak, a desio se upravo 2015 godine. U Zakonu kao ni u ostalim dostupnim propisima nisu decidno navedene norme koje određuju visinu glasačke kutije. Kada su u pitanju glasački listići, politički subjekti na njima označeni su rednim brojem. Radi veće sigurnosti, listići su označeni vodoopornim pečatom čiji oblik i veličinu propisuje CIK. Brojanje listića vrši se manuelpno, a glasovi se broje neprekidno do trenutka dok svi glasovi ne budu izbrojani. Biračka mjesta nisu prilagođena za osobe sa invaliditetom i to je često zamjerka ODIHR-ovih izvještaja. Ono što je novitet u poljskom izbornom zakonodavstvu jeste postojanje listića na Brajevoj azbuci koji pomažu slijepim osobama i osobama sa problemima sa vidom da glasaju bez poteškoća.

29. Portugal

Republika Portugal je država polu-predsjedničke demokratije sa površinom 92.212 km². U Portugalu se održavaju predsjednički, parlamentarni i lokalni izbori. Svi izbori održavaju se zasebno. Predsjednički izbori se sprovode primjenom većinskog, dvokružnog sistema, dok se parlamentarni izbori sprovode primjenom razmjernog sistema putem zatvorenih lista, bez izbornog praga. Lokalni izbori se sprovode većinskim (za gradonačelnike i načelnike opština) i razmjernim sistemom, bez izbornog praga (za odbornike skupština i članove izvršnih organa gradova i opština te odbornike u mjesnim zajednicama). Izbore sprovode Ministarstvo unutrašnjih poslova i Nacionalna izborna komisija (NIK), u saradnji sa organima lokalne samouprave, komisijama centara za brojanje glasova, te biračkim odborima. Na posljednjim izborima (lokalni 2013) formirano je preko 3.000 biračkih mjesta na kojima je ukupno moglo glasati 4.998.005 registrovanih birača.

Birački odbori

Birački odbori (BO) imaju 5 članova. Njihov sastav je stranački, a čine ga predsjednik, potpredsjednik, sekretar i dva člana, bez zamjenika. Kriterijumi za članstvo obuhvataju poznavanje zvaničnog jezika i pisma, starost do 65 godina, odgovarajuće zdravstveno stanje i postojanje prebivališta na teritoriji na kojoj se nalazi BO. Moguće odsustvo u periodu održavanja izbora i postojanje nadležnih poslovnih obaveza su takođe razlozi za izuzeće od članstva, dok u slučaju lokalnih izbora postoji i zabrana članstva različitim činovnicima organa lokalne samouprave. BO se imenuju između 15 i 18 dana prije izbornog dana u zavisnosti za koji izborni nivo se imenuju.

Zahtjev za zamjenom člana BO može biti istaknut najkasnije 3 dana prije dana održavanja izbora i podnosi se nadležnom gradonačelniku.

Njihove dužnosti uglavnom su vezane za procedure provođenja izbora na izborni dan.

Pitanje obuke za članove biračkih odbora nije precizno definisano.

Izborni rokovi

Izborni zakon i drugi dostupni propisi djelimično preciziraju izborne rokove. Izbore za predsjednika i parlament raspisuje predsjednik, najkasnije 60 dana prije dana njihovog održavanja. Lokalne izbore raspisuje vlada, najkasnije 80 dana prije dana njihovog održavanja.

Iz dostupnih propisa rokovi za ovjeru političkih subjekata su precizirani na način da politički subjekti moraju da podnesu nominacije za ovjeru 30

(predsjednički izbori), 41 (parlamentarni izbori), odnosno 55 (lokalni izbori) dana uoči izbornog dana. Registracija birača je pasivna. Predviđena je mogućnost glasanja u diplomatsko-konzularnim predstavništvima, kao i mogućnost glasanja unaprijed za određene kategorije birača i pod određenim uslovima.

Izborna kampanja traje 14 (predsjednički i parlamentarni izbori), odnosno 12 dana (lokalni izbori), dok izborna šutnja nastupa dan prije izbornog dana. Rok za objavljivanje preliminarne rezultata nije precizno definisan, već je određeno da to bude učinjeno „odmah po brojanju“. Rok za objavljivanje konačnih rezultata je, u pravilu, 10 dana za predsjedničke i parlamentarne izbore, odnosno 4 dana za lokalne izbore.

Zakon predviđa samo stranačke posmatračke.

Propisi ne predviđaju precizne rokove za formiranje vlasti nakon sprovedenih izbora. Takođe, propisi ne predviđaju sankcije za neformiranje vlasti. Institut vanrednih izbora nije eksplicitno predviđen.

Zaštita izbornog prava

Izborni zakon(i) predviđaju zaštitu izbornog prava u predizbornom razdoblju, izbornom i postizbornom razdoblju na sljedeći način:

Postupak je jednostepen ili dvostepen, zavisno od izbornog prava koje je povrijeđeno. U većini slučajeva se u potpunosti vodi pred sudskim organima, ali u pojedinim slučajevima postoji nadležnost organa izborne administracije i organa lokalne samouprave.

Pravo na podnošenje prigovora, zavisno od vrste povrede, pripada biračima, političkim strankama, kandidatima, stranačkim posmatračima i organima lokalne samouprave. Posebni uslovi za zaštitu prava su, u pravilu, precizno definisani za svaku vrstu povrede.

Tehnički aspekti izbornog procesa

Ne postoji obaveza upotrebe providnih glasačkih kutija. Visina glasačke kabine nije precizno definisana. Kada su u pitanju glasački listići, politički subjekti na njima nisu označeni rednim brojevima. Listići ne sadrže nikakve bezbjednosne oznake. Brojanje listića se vrši ručno i neprekidno, do završetka postupka. Prilagođenost biračkih mjesta osobama sa invaliditetom je definisana na način da biračka mjesta moraju da budu u objektima koji ispunjavaju najviše kriterijume u pogledu pristupa istima.

30. Rumunija

Republika Rumunija je država parlamentarne demokratije s površinom od 238.392 km² i 19.599.506 stanovnika (2002). Izborni zakon reguliše pripremu i sprovođenje izbora za Predstavnički dom i Senat. Parlamentarni izbori su razdvojeni od predsjedničkih i lokalnih. Parlament Gruzije je dvodomni, od čega predstavnički dom broji 412 članova, a Senat 176 članova. Mandatni period parlamenta iznosi 4 godine. Članovi parlamenta se biraju po kombinovanom izbornom sistemu tako što osvajaju apsolutnu većinu glasova u distriktu gdje su kandidati ili putem dodjele mandata koji osigurava proporcionalnu predstavljenoost na nacionalnom i lokalnom nivou. Izborni prag u Rumuniji je 5%. Izbore provodi Centralna izborna komisija (CIK), 43 komisije izbornih jedinica (1 izborna jedinica za birače u inostranstvu), 6 izbornih službi u Bukureštu i 18.762 biračka odbora (305 u inostranstvu). Na posljednjim izborima (parlamentarni izbori 2012) bilo je 18.762 biračkih mjesta s ukupno 18.423.06 registrovana birača.

Birački odbori

Birački odbori (BO) imaju minimalno 5, a maksimalno 9 članova. Njihov sastav je mješovit, čine ga predsjednik i zamjenik, obično pravnici ili sudije i ostali članovi. Nije precizirano postojanje institucije sekretara BO. Kada su u pitanju kriteriji za članstvo, predsjednik i zamjenik predsjednika biračkih odbora će biti sudije ili pravnici sa „dobrom reputacijom“. Predsjednik i zamjenik ne smiju pripadati niti jednoj političkoj opciji ili organizaciji građana koja pripada nacionalnim manjinama, a koja učestvuje na izborima, i da nisu rodbinski vezani do četvrtog koljena sa kandidatima. Ostale članove delegiraju politički subjekti. Izborni zakon ne definiše posebne kriterije za članstvo, a opšti kriterij je da članovi biračkih odbora imaju pravo glasa. Zabrana članstva u biračkim odborima se ističe za kandidate na izborima, njihove supružnike te rodbinu do drugog koljena.

Formiranje BO vrši se najkasnije 15 dana uoči izbornog dana. Člana biračkog odbora je moguće zamijeniti na zahtjev onih koji su ih nominovali na tu funkciju, sa odobrenjem hijerarhijski višeg izbornog organa, sve do dana uoči izbora u slučaju smrti, bolesti ili nesreće. Dužnosti članova BO vezane su za

provođenje izbora na izborni dan kao i da 3 dana uoči izbora prime glasačke listiće od nadležne izborne komisije, 2 dana uoči izbora da prime od načelnika radni materijal za izbore, da predsjednik BO osigura bezbjednost izbornih materijala, da dan uoči izbora pripremi sve neophodne mjere za sprovođenje izbora, da se uklone svi propagandni materijali unutar i ispred biračkog mjesta. Obuka članova BO provodi se samo za predsjednike i zamjenike predsjednika, neposredno prije izbora. Obuku organizuje stalna izborna administracija.

Izborni rokovi

Izborni zakon jasno precizira da će se izbori sprovesti u roku od 90 dana nakon objave o raspisivanju izbora. Iz dostupnih propisa rok za ovjeru političkih subjekata je 40 dana uoči izbora, a odgovor od strane nadležne izborne komisije treba stići u roku od 48h. Registracija birača je pasivna. Rok za javno objavljivanje glasačkih lista je najranije 45 dana uoči izbora, a finalna verzija glasačkih lista mora biti napravljena 10 dana uoči izbornog dana. Registracija glasača se provodi na osnovu prebivališta u zemlji ili inostranstvu čiju bazu posjeduje Služba za izdavanje pasoša u okviru Ministarstva unutrašnjih poslova. Izborna kampanja počinje 30 dana uoči izbora, a završava 48h prije izbornog dana. Preliminarni rezultati se objavljuju jednom u 24h nakon izbornog dana a objavljuju ih komisije izbornih jedinica. Konačne rezultate objavljuje CIK u „dogleđnom vremenskom roku“. Izborni zakon omogućava nestranačkim domaćim i međunarodnim posmatračima da posmatraju izborni proces. Prema izbornom zakonu domaće civilne organizacije koje žele da učestvuju u izbornom procesu, dužne su da se registruju najkasnije 6 mjeseci uoči izbora, a predmet njihovog zanimanja mora biti u okviru ljudskih prava i demokratizacije. Vremenski rok za registraciju međunarodnih posmatrača nije definisan zakonom. Zakon predviđa formiranje zakonodavne vlasti najkasnije 20 dana nakon izbora, a po pitanju izvršne vlasti, u slučaju neformiranja vlade nakon 60 dana od prvog zahtjeva, a najmanje nakon odbijanja dva zahtjeva, predsjednik raspušta parlament i raspisuje vanredne izbore. U toku jedne godine parlament može biti raspušten samo jednom. Parlament ne može biti raspušten 6 mjeseci prije isteka mandata, niti u periodu mobilizacije, rata, opsade ili vanrednog stanja.

Zaštita izbornog prava

Izborni zakon predviđa zaštitu izbornog prava u predizbornom periodu, izbornom i postizbornom periodu. Propisi i mehanizmi zaštite izbornog prava su dobro objašnjeni, ali u zakonu nedostaju eksplicitni vremenski rokovi za rješavanje izbornih sporova. Žalbe na odluke i (ne)radnje izbornih organa se podnose višem izbornom tijelu i procedure teku kroz hijerarhijsku nadležnost izbornih organa. Nadležnost nad svim odlukama i (ne)radnjama izbornog organa koja nije eksplicitno delegirana izbornim zakonom nekom od sudova, je u nadležnosti upravnog odjela apleacionog suda. Primjedbe po pitanju glasačkih lista se podnose načelniku, koji ima rok od 3 dana da donese odluku. Na ovu odluku se može podnijeti žalba u roku od 5 dana lokalnom sudu koji ima rok od 3 dana da donese odluku. Žalbe u vezi kršenja pravila kampanje se podnose komisijama izbornih jedinica ili organima policije. Izborni zakon ne daje jasne nadležnosti u vezi ove problematike niti daje ovlaštenja komisijama izbornih jedinica da sankcionišu počinioce u slučaju kršenja kampanje. Kršenje izbornih pravila kriminalne naravi su definisani i u izbornom zakonu. Kršenja se istražuju pod nadzorom tužilaštva. Iako pojedine odredbe izbornog zakona sankcionišu kršenje kaznom do 5 godina zatvora, u većini slučajeva se propisuju materijalne kaznene odredbe. U praksi, najčešća procedura za podnošenje prigovora i žalbi ide sljedećim koracima: Aplikant – Birački odbor – Komisije izbornih jedinica – Centralna izborna komisija – Nadležna i hijerarhijska sudska instanica.

Tehnički aspekti izbornog procesa

Na osnovu izbornog zakona Rumunije, nije propisan oblik niti materijal od čega treba biti napravljena glasačka kutija. Izbornim zakonom nije propisan niti izgled glasačke kabine. Kada su u pitanju glasački listići, politički subjekti na njima označeni su rednim brojem, na osnovu žrijebanja. Radi veće sigurnosti, listići se označavaju izbornim pečatom. Brojanje listića se sprovodi manuelno sve dok se ne izbroje svi glasovi, bez prekidanja. Zakonski okvir ne propisuje metode za inkluzivnost osoba sa posebnim potrebama, a prema izvještaju posmatračke misije OSCE/ODIHR, rijetko koja mjesta su bila prilagođena osobama sa posebnim potrebama.

31. Ruska Federacija

Ruska Federacija je parlamentarna demokratija s površinom od 17.125.187 km². U Federaciji se održavaju predsjednički, parlamentarni, izbori u federalnim jedinicama i lokalni izbori koji obuhvataju izbore za gradske i opštinske organe, ali i skupštine za teritorijalne distrikte. Radi se o jednoj veoma složenoj i razgranatoj državnoj strukturi, sastavljenoj od dijelova koji imaju različit stepen autonomije. Svaki izbori održavaju se zasebno. Predsjednički izbori se provode primjenom većinskog, dvokružnog sistema, dok se parlamentarni izbori provode primjenom proporcionalnog sistema uz pomoć zatvorenih lista i izborni prag od 5%. Formula koja se koristi je Donteova formula. Izbore provodi Državna izborna komisija u saradnji s izbornim komisijama federalnih jedinica. Na posljednjim izborima (predsjednički izbori 2012) bilo je 36.500 biračkih mjesta s ukupno 109,860,331 registrovanih birača. Izorno zakonodavstvo Rusije podijeljeno je u više dokumenta, po funkcionalnoj, ali i po teritorijalnoj nadležnosti.

Birački odbori

Birački odbori (BO) imaju od 3 do 16 članova zavisno od veličine biračkog mjesta. Njihov sastav je mješovit, polovina članova nominovane su od strane političkih partija, a polovina sa glasačke liste. BO ima predsjednika, zamjenika i članove, dok nema sekretara. Nisu propisani značajniji kriterijumi za članstvo. Specifičnost izbornog zakona Rusije je u tome da sudije i tužioci, kao ni predstavnici zakonodavne vlasti ne mogu biti članovi BO. BO se imenuju 45 dana prije dana izbora. Procedura zamjene članova nije precizirana, ali je naveden rok od najmanje 10 dana za zamjenu člana BO. Dužnosti članova BO su prilično široko definisane. BO imaju nadležnosti za obavljanje zadataka prije samih izbora, tokom izbornog dana i po završetku izbora. Neke specifične nadležnosti koje BO nemaju u drugim zemljama sastoje se u sljedećem: staraju se o biračkom spisku, informišu glasače o vremenu, mjestu i načinu glasanja, upoznaju birače sa predloženim kandidatima, odlučuju po prigovorima...

Obuke za BO su obavezne i kontinuirane, a sprovode ih teritorijalne izborne komisije. Izborni zakon ne otkriva da li postoji postupak certifikacije.

Izborni rokovi

Izborni zakoni i drugi dostupni propisi prilično jasno i precizno određuju izborne rokove. Izbore raspisuje predsjednik Ruske Federacije najmanje 65 dana prije isteka mandata parlamentu ili predsjedniku na odlasku. Iz dostupnih propisa rokovi za ovjeru političkih subjekata su precizirani na način da politički subjekti moraju podnijeti nominacije za ovjeru 35 dana uoči izbornog dana. Isti rok za nominaciju važi za sve političke subjekte – političke partije, koalicije i liste nezavisnih kandidata. Registracija birača je pasivna. Nije predviđeno elektronsko/internet glasanje ili bilo kakvi drugi načini glasanja na daljinu. Izborna kampanja počinje 28 dana prije dana izbora i završava dan prije izbora, dok izborna šutnja traje jedan dana ili 24h uoči izbora.

Preliminarni rezultati se objavljuju dan nakon izbora, dok se konačni objavljuju 5 dana nakon izbora. Zakon predviđa učešće domaćih i stranih posmatrača izbora. Rokovi za prijavljivanje domaćih i stranih posmatrača su 20 dana od dana izbora. Zakoni ne predviđaju rokove za formiranje vlasti nakon sprovedenih izbora. Takođe, ne predviđa sankcije za neformiranje vlasti. Institut vanrednih izbora postoji u situaciji prijevremenog raspuštanja Dume ili ostavke predsjednika Ruske Federacije.

Zaštita izbornog prava

Izborni zakon(i) predviđaju zaštitu izbornog prava u predizbornom razdoblju, izbornom i postizbornom razdoblju na sljedeći način: postoji čitav niz subjekata koji imaju pravo ulaganja prigovora na izborne neregularnosti. To su prije svega: svaki birač, kandidati ili njihovi predstavnici, članovi izborne administracije, političke partije, članovi društvenih organizacija, posmatrači, itd. U Ruskoj Federaciji postoje četiri instance koje rješavaju po prigovorima i žalbama upućenih od strane navedenih subjekata, a to su: birački odbor – teritorijalna izborna komisija – državna izborna komisija – vrhovni sud Ruske Federacije. Prigovori i žalbe se podnose isključivo usljed povrede normi koje su sadržane u izbornom zakonodavstvu Ruske Federacije.

Tehnički aspekti izbornog procesa

U izbornom zakonodavstvu nema podataka da li je glasačka kutija providna ili nije. Izbori se održavaju zasebno tako da nema potrebe za više glasačkih kutija za jedne izbore. Visina glasačke kabine određena je na način da garantuje tajnost glasanja kao i da dozvoljava svim glasačima da ispravno, bez većih smetnji, obave čin glasanja. Kada su u pitanju glasački listići, politički subjekti na njima označeni su rednim brojem. Radi veće sigurnosti, listići su označeni vodenim žigovima, ali i na drugi način (o tom drugom načinu Državna izborna komisija zadržava diskreciono pravo da tajno odluči) čime se naglašava sigurnost. Brojanje se vrši isključivo manuelno i brojanje traje neprekidno, bez pauza, dok se sav glasački materijal ne prebroji. U izbornom zakonu se kaže da će birački odbor omogućiti osobama sa invaliditetom da glasaju, ali se ne navodi na koji način će se to glasanje odvijati.

32. Slovačka Republika

Slovačka Republika je zemlja parlamentarne demokratije koja zauzima površinu od 49.036 km². U Slovačkoj Republici održavaju se parlamentarni, predsjednički kao i lokalni izbori. Predsjednički izbori se održavaju po dvokružnom većinskom sistemu. Parlament (Narodno Vijeće) se sastoji od 150 predstavnika izabranih na bazi proporcionalne reprezentacije. Zakon ne predviđa da se na isti dan odvije više izbornih utrka. Za provođenje izbora je zadužena Centralna izborna komisija (CIK) koja svoj posao obavlja uz pomoć 50 oblasnih izbornih komisija i na kraju 5,956 biračkih odbora. Na posljednjim izborima (prijevremenim parlamentarnim 2012) bilo je oko 4,300,000 registrovanih birača.

Birački odbori

Birački odbori (BO) imaju najmanje 5 članova. Njihov sastav je stranački, a za svakog od članova BO imenuje se zamjenik. Svaki BO u svom sastavu ima izbornog službenika koji je u funkciji sekretara. Svi imaju pravo da budu članovi biračkih odbora s izuzetkom lica kojima je oduzeto aktivno biračko pravo, zatim zastupnici i kandidati na listama, te članovi izbornih komisija. BO se imenuju ne kasnije od 55 dana prije izbornog dana. Nije precizirana procedura zamjene niti rok do kada se mogu mijenjati članovi BO. Dužnosti članova BO vezane su za procedure provođenja izbora na izborni dan. Zakon ne navodi bilo kakav oblik certifikacije ili načina obuka članova biračkih odbora.

Izborni rokovi

Izborni zakon i drugi dostupni propisi preciziraju jasno izborne rokove. Izbore raspisuje Parlament Slovačke Republike minimum 100 dana uoči izbornog dana. Politički subjekti moraju podnijeti nominacije za ovjeru 90 dana prije izbornog dana. Način registracije birača je pasivan. Predviđeno je glasanje putem pošte, a svi glasovi putem pošte moraju biti poslani ne kasnije nego jedan radni dan prije izbornog dana.

Izborna kampanja počinje od 17. dana prije izbornog dana, dok izborna šutnja traje 48 sati uoči izbora. Ne postoji bilo kakav rok kada je u pitanju objavljivanje preliminarne izbornih rezultata. Zakon navodi da CIK može objaviti i preliminarne izborne rezultate, dok se konačni rezultati objavljuju kada CIK dobije sve potpisane zbirne formulare.

Zakon ne predviđa na izričit način bilo kakvu vrstu posmatrača izbora.

Zakon ne predviđa rokove za formiranje vlasti nakon sprovedenih izbora. Takođe, zakon ne predviđa sankcije za neformiranje vlasti. Institut vanrednih izbora je predviđen u izbornom zakonu.

Zaštita izbornog prava

Izborni zakoni predviđaju zaštitu izbornog prava u predizbornom razdoblju, izbornom i postizbornom razdoblju na sljedeći način: u prvoj instanci zaštitu prava vrši neposredno viša izborna dok se u finalnoj instanci žalba tj. prigovor podnosi Ustavnom sudu Slovačke Republike. Pravo na podnošenje prigovora se odnosi na svaku političku partiju i kandidata na listi.

Tehnički aspekti izbornog procesa

Zakon ne definiše izgled glasačkih kutija, a takođe ne predviđa više izbora na isti dan. Visina glasačke kabine nije detaljno određena, a takođe nema podataka o tome da li su glasačke kutije providne ili ne. Kada su u pitanju glasački listići, politički subjekti na njima su označeni rednim brojem koji je dobijen abecednim rasporedom subjekata. Zakon ne predviđa eksplicitno ni bilo kakve vidove sigurnosnih mjera kada je u pitanju izgled ili sadržina glasačkih listića. Brojanje glasova se obavlja ručno neposredno na samom biračkom mjestu bez pauze do prebrojavanja svih glasova. Zakon ne predviđa poseban dio koji obavezuje pripremu biračkog mjesta na način koji je prilagođen licima sa invaliditetom, ali predviđa mogućnost lične asistencije za lica kojima je ista potrebna.

33. Slovenija

Republika Slovenija je parlamentarna demokratija s površinom od 20.273 km² i 2.053.014 stanovnika. Zakonom o izboru parlamenta definišu se propisi za sprovođenje izbora za parlament Slovenije. Slovenski parlament se sastoji od 90 članova od čega je 88 birano na bazi proporcionalnog predstavljanja, dok se 2 člana biraju iz reda italijanskih i mađarskih manjina kroz većinski, preferencijalni sistem. Republika Slovenija je podijeljena na 8 izbornih jedinica koju čini približno isti broj glasača, gdje svaka izborna jedinica bira 11 članova parlamenta. Izborne jedinice su podijeljene na 11 distrikta koji mogu znatno varirati po pitanju broja glasača. 2 člana iz reda manjinskih naroda se biraju iz dvije specijalne izborne jedinice. Parlament se bira na period od četiri godine. Izbore raspisuje predsjednik Slovenije, čiji je mandat 5 godina.

Izborni prag u Sloveniji je 4% na nacionalnom nivou. Izbore provodi Nacionalna izborna komisija, 8 komisija izbornih jedinica (+ 2 komisije izbornih jedinica za izbor članova parlamenta iz reda nacionalnih manjina), 88 distriktnih izbornih komisije i 3.649 biračka odbora u Sloveniji i 34 biračka odbora u inostranstvu. Na posljednjim izborima (prijevremeni parlamentarni izbori 2011) bila su 3.502 biračka mjesta s ukupno registrovana 1.709.692 birača, od čega je 56.000 birača izvan zemlje.

Birački odbori

Precizan broj članova biračkog odbora (BO) nije definisan. Birački odbor se sastoji od parnog broja članova, a tačan broj se utvrđuje na osnovu instrukcija Nacionalne izborne komisije (NIK). Sastav članstva BO je mješovit u smislu imenovanja stranačkih i nestranačkih predstavnika. Za predsjednika i članove BO imenuju se zamjenici. Nije definisana funkcija sekretara BO.

Zakon definiše samo opšte karakteristike članstva u biračkim odborima poput: samo osobe sa pravom glasa mogu biti članovi BO, predsjednik i članovi BO moraju biti građani Slovenije i imati prebivalište na teritoriji Slovenije, niko ne može biti na funkciji na više od jednog izbornog tijela, član izborne administracije ne može biti kandidat na izborima.

Političke stranke u roku od 10 dana nakon raspisivanja izbora dužne su dostaviti candidature za BO. U slučaju da nema dovoljan broj članova biračkog odbora, službenici zaposleni u državnoj ili lokalnoj samoupravi popunjavaju prazna mjesta. Zakon ne precizira proceduru za zamjenu ili odgovornost članova BO, ali se ostavlja mogućnost ponavljanja izbora na mjestima gdje se ustanove nepravilnosti u sprovođenju zakona. Takođe, zakonom su propisane kaznene mjere u slučaju kršenja izbornog zakona. Nacionalna izborna komisija organizuje obuku za članove izborne administracije.

Izborni rokovi

Zakonom o parlamentarnim izborima redovni izbori se održavaju svake četiri godine. Redovni izbori se održavaju najranije 175 dana, a najkasnije 75 dana, prije isteka četverogodišnjeg mandata u odnosu na prvo zasjedanje prethodnog parlamenta. Period između sazivanja izbora i izbornog dana ne smije biti duži od 90 dana a ni kraći od 60 dana. Prijevremeni izbori se održavaju u roku od 40 dana nakon sazivanja istih. Svi politički subjekti koji žele da učestvuju na izborima dužni su da dostave liste nadležnoj izbornoj komisiji ne kasnije od 25 dana uoči izbora, a povratna informacija mora stići najkasnije u roku od 18 dana uoči izbora. Nakon ovjere registracije političkih subjekata, 15 dana prije izbora NIK objavljuje liste u medijima. Registracija birača je pasivna. Preliminarne glasačke liste su dostupne javnosti 20 dana prije izbornog dana. Izmjene glasačkih lista se mogu napraviti do 9 dana uoči izbora (10 za glasače u inostranstvu), a konačna glasačka lista se utvrđuje 6 dana uoči izbornog dana.

U Sloveniji postoji nekoliko metoda za glasanje: rano glasanje, odnosno 5 dana prije izbornog dana, a najkasnije 2 dana prije izbornog dana; glasanje putem pošte je moguće registrovati najkasnije 30 dana uoči izbornog dana, putem konzularnog predstavništva, a osobe sa posebnim potrebama mogu takođe glasati putem pošte ukoliko obavijeste nadležnu izbornu komisiju 10 dana uoči izbornog dana. Izborna kampanja u Sloveniji počinje 30 dana uoči izbornog dana i završava najkasnije 24h prije izbornog dana. Precizan rok za objavu preliminarne rezultata nije definisan, ali se iz izbornog zakona pojašnjava da se preliminarni rezultati relativno brzo objavljuju. Zakonom o

parlamentarnim izborima ne definiše se rok za utvrđivanje finalnih rezultata izbora.

Zakon dozvoljava predstavnicima kandidatskih lista da prisustvuju na sastancima izbornih komisija kao i povjerenicima da budu prisutni na biračkim mjestima. Zakon ne definiše eksplicitno mogućnost za domaće ili strane posmatrače koji nisu delegati političkih kandidata na izborima, ni tokom sastanaka izbornih komisija, niti u procesu glasanja i brojanja glasova.

Novi saziv parlamenta treba biti odabran najranije 2 mjeseca, a najkasnije 15 dana prije isteka četverogodišnjeg mandata od održavanja prve sjednice prethodnog saziva parlamenta. U slučaju raspuštanja parlamenta, novi saziv treba biti formiran najkasnije u roku od 2 mjeseca od dana raspuštanja. Mandat prethodnog saziva parlamenta završava prvom sjednicom novog saziva, zakazanom od strane predsjednika, najkasnije 20 dana od dana izbora. Zakonom nije definisan vremenski okvir za formiranje izvršne vlasti, ali u slučaju nepostojanja podrške za formiranje vlade u parlamentu, predsjednik raspisuje vanredne izbore.

Zaštita izbornog prava

Zakonom o parlamentarnim izborima Slovenije predviđena je zaštita izbornog prava u predizbornom periodu, izbornom i postizbornom periodu na sljedeći način: aplikant – komisije izbornih jedinica – nacionalna izborna komisija – parlament – vrhovni i ustavni sud. Onaj ko smatra da je načinjena greška koja bi mogla uticati na rezultat izbora, ima pravo da podnese žalbu. Žalbe se u najvećoj mjeri rješavaju u periodu od 48h do 5 dana. Izborni zakon Slovenije propisuje kaznene mjere u slučaju povrede izbornog zakona.

Tehnički aspekti izbornog procesa

Na osnovu izbornog zakona nije definisan oblik niti materijal, od kog treba biti napravljena glasačka kutija. Glasačke kabine su napravljene tako da omoguće privatnost pri glasanju. Kada su u pitanju glasački listići, politički subjekti na njima označeni su rednim brojem. Radi veće sigurnosti, listići su označeni i serijskim brojevima. Brojanje listića se sprovodi manuelno sve dok se ne izbroje svi glasovi, bez prekidanja. Biračko mjesto se na zahtjev glasača

može prilagoditi osobama sa posebnim potrebama, ukoliko se uputi zahtjev najkasnije 3 dana uoči izbora nadležnoj izbornoj komisiji.

34. Španija

Kraljevina Španija je parlamentarna monarhija koja zauzima površinu od 504.030 km². U Kraljevini Španiji održavaju se, parlamentarni, izbori za Evropski parlament, lokalni izbori te izbori za ostrvske lokalne savijete Kanarskih ostrva. Parlament Kraljevine Španije je dvodomni sa donjim Predstavničkim domom i gornjim domom tj. Senatom. Više izbornih trka se može odvijati na isti dan sa jasno utvrđenim redoslijedom glasanja. Za provođenje izbora je zadužena Centralna izborna komisija (CIK) koja svoj posao obavlja uz pomoć Pokrajinskih izbornih komisija, Oblasnih izbornih komisija i na kraju biračkih odbora. Na posljednjim izborima (parlamentarni izbori 2014) bilo je 56.000 biračkih mjesta s približno 34.600.000 registrovanih birača.

Birački odbori

Birački odbori (BO) imaju najmanje 3 člana (predsjednik + 2 člana). Njihov sastav je nestranački, a imenuju se po 2 zamjenika za svakog člana. BO nemaju sekretara. Kriteriji za članstvo u BO nalažu da lica koja su članovi biračkih odbora neće biti starija od 70 godina, takođe se od predsjednika traži najmanje fakultetska diploma ili potvrda o stručnoj obuci u tom polju. Kandidati na listama takođe ne mogu biti članovi biračkih odbora. BO se imenuju ne kasnije između 25. i 29. dana po raspisivanju izbora. Nije precizirana procedura zamjene dok je krajnji rok do kojeg se mogu mijenjati članovi BO 72 sata prije izbora. Njihove dužnosti vezane su za procedure provođenja izbora na izborni dan. Zakon ne navodi bilo kakav oblik certifikacije ili načina obuka članova biračkih odbora.

Izborni rokovi

Izborni zakon i drugi dostupni propisi preciziraju jasno izborne rokove. Izbore raspisuje državna izborna komisija najmanje 54 dana uoči izbornog dana. Iz dostupnih propisa rokovi za ovjeru političkih subjekata su precizirani na način da politički subjekti moraju podnijeti nominacije za ovjeru u periodu između 12. i 15. dana nakon raspisivanja izbora. Način registracije birača je pasivan. Predviđeno je glasanje putem pošte.

Izborna kampanja počinje od 38. dana prije izbornog dana, dok izborna šutnja traje 24 sata uoči izbora. Ne postoji bilo kakav rok kada je u pitanju objavljivanje preliminarne izbornih rezultata pa se da zaključiti da je to diskreciono pravo CIK-a. Zakon predviđa domaće posmatrače izbora.

Zakon ne predviđa rokove za formiranje vlasti nakon sprovedenih izbora. Takođe, zakon ne predviđa sankcije za neformiranje vlasti. Institut vanrednih izbora ne postoji u izbornom zakonu.

Zaštita izbornog prava

Izborni zakoni predviđaju zaštitu izbornog prava u predizbornom razdoblju, izbornom i postizbornom razdoblju na sljedeći način: u prvoj instanci zaštitu prava vrši Centralna izborna komisija dok se u drugoj instanci žalba tj. prigovor podnosi Vrhovnom sudu Kraljevine Španije. Pravo na podnošenje prigovora se odnosi na svaku političku partiju, kandidata na listi kao i njihove zastupnike i opunomoćenike, i naravno na birače.

Tehnički aspekti izbornog procesa

Zakon ne definiše izgled glasačkih kutija. Zakonom je predviđeno više izbora na isti dan, ali ne i da li za svaku instancu postoji zasebna glasačka kutija. Visina glasačke kabine nije detaljno određena. Kada su u pitanju glasački listići ne navodi se da li su politički subjekti na njima označeni rednim brojem. Zakon ne predviđa eksplicitno, ni bilo kakve vidove sigurnosnih mjera kada je u pitanju izgled ili sadržina glasačkih listića. Brojanje glasova se obavlja ručno neposredno na samom biračkom mjestu, bez pauze do prebrojavanja svih glasova. Zakon ne predviđa poseban dio koji obavezuje pripremu biračkog mjesta na način koji je prilagođen licima sa invaliditetom, ali predviđa mogućnost lične asistencije za lica kojima je ista potrebna.

35. Srbija

Srbija je zemlja parlamentarne demokratije koja zauzima površinu od 88,361 km². U Srbiji se održavaju parlamentarni, predsjednički kao i lokalni izbori. Predsjednički izbori se održavaju po dvokružnom većinskom sistemu. Parlament tj. skupština Srbije se sastoji od 250 predstavnika izabranih na bazi proporcionalne reprezentacije koristeći zatvorene liste. Izborni cenzus je određen na 5% što se ne odnosi na liste nacionalnih manjina. Zakon predviđa da se na isti dan odvijaju u vanrednim situacijama parlamentarni i predsjednički izbori. Za provođenje izbora je zadužena Republička izborna komisija (RIK) koja svoj posao obavlja uz pomoć 26 regionalnih koordinatora i na kraju 8,387 biračkih odbora. Na posljednjim izborima (prijevremenim parlamentarnim 2014) bilo je preko 6,700,000 registrovanih birača.

Birački odbori

Birački odbori (BO) imaju najmanje 3 člana kada su u pitanju parlamentarni i predsjednički izbori, a najmanje 5 članova kada je riječ o lokalnim izborima. Sastav BO je mješovit, BO imaju predsjednika, kao i izbornog službenika koji je u funkciji sekretara. Svako ima pravo biti članom BO, sa određenim izuzecima od ovog pravila: lica kojima je oduzeto aktivno biračko pravo; zastupnici i kandidati na listama; lica koja su u bližem srodstvu sa kandidatima na listama, bilo krvnom ili tazbinskom ne mogu biti članovi BO. BO imenuju se najkasnije 10 dana prije izbornog dana. Nije precizirana procedura zamjene niti rok do kada se mogu mijenjati članovi BO. Njihove dužnosti vezane su za procedure provođenja izbora na izborni dan.

Zakon ne navodi bilo kakav oblik certifikacije ili načina obuka članova biračkih odbora.

Izborni rokovi

Izborni zakon i drugi dostupni propisi preciziraju jasno izborne rokove.

Izbore raspisuje Predsjednik Srbije minimum 45 dana uoči izbornog dana, a ne smije proći više od 90 dana od raspisivanja izbora do izbornog dana. Iz dostupnih propisa rokovi za ovjeru političkih subjekata su neprecizni. Način registracije birača je pasivan. Izuzetak je period od 15 dana pred izbore, kada se sve izmjene vrše aktivnom registracijom. Zakonom nije predviđeno glasanje putem pošte.

Izborna šutnja traje 48 sati računajući i izborni dan, dok tačan rok početka predizborne kampanje nije poznat. Ne postoji bilo kakav rok kada je u pitanju

objavljivanje preliminarne izbornih rezultata. RIK mora objaviti izborne rezultate u periodu od 96 sati nakon zatvaranja biračkih mjesta.

Zakon ne predviđa na izričit način bilo kakvu vrstu posmatrača izbora.

Zakon ne predviđa rokove za formiranje izvršnih vlasti dok je rok za formiranje zakonodavne vlasti 30 dana nakon objavljivanja konačnih rezultata izbora. Takođe, zakon ne predviđa sankcije za neformiranje vlasti. Institut vanrednih izbora je predviđen u izbornom zakonu.

Zaštita izbornog prava

Izborni zakoni predviđaju zaštitu izbornog prava u predizbornom razdoblju, izbornom i postizbornom razdoblju na sljedeći način: u prvoj instanci zaštitu prava vrši Republička izborna komisija dok se u finalnoj instanci žalba tj. prigovor podnosi Upravnom sudu. Pravo na podnošenje prigovora se odnosi na svakog birača, političku partiju koja je podnijela kandidaturu i kandidata na listi.

Tehnički aspekti izbornog procesa

Zakon navodi da glasačke kutije moraju biti izrađene od providnog materijala. Takođe, predviđeno je održavanje više izbora na isti dan, ali se ne navodi broj glasačkih kutija u tom slučaju. Visina glasačke kabine nije detaljno određena. Kada su u pitanju glasački listići, politički subjekti na njima su označeni rednim brojem. Zakon predviđa da se glasački listići moraju štampati, unaprijed aktom određenoj štampariji i da će svi listići biti zaštićeni vodenim žigom. Brojanje glasova se obavlja ručno, neposredno na samom biračkom mjestu bez pauze do prebrojavanja svih glasova. Zakon ne predviđa poseban dio koji obavezuje pripremu biračkog mjesta na način koji je prilagođen licima sa invaliditetom, ali predviđa mogućnost lične asistencije za lica kojima je ista potrebna.

36. Švedska

Kraljevina Švedska je ustavna monarhija s površinom od 449.964 km² i 9.415.295 stanovnika (2009). Izbornim zakonom definišu se propisi za sprovođenje izbora za parlament (Riksag), okruge, opštine kao i za izbor članova Evropskog parlamenta. Svi izbori sem izbora za Evropski parlament se sprovode na isti dan. Na čelu države se nalazi kralj ili kraljica, koji imaju ceremonijalne dužnosti i funkcije, bez izvršne moći. Švedski parlament je jednodomno tijelo koje se sastoji od 349 članova izabranih na period od 4 godine. Od 349 mjesta, 310 su fiksna izborna mjesta (otvorene liste), dok se preostalih 39 pozicija podešavaju kako bi se osigurala što veća proporcionalnost po pitanju distribucije mjesta na nacionalnom nivou. Izborni prag u Švedskoj je 4% na nacionalnom nivou, a 12% na nivou izborne jedinice. Izbore provodi Centralna izborna komisija (CIK), 21 regionalna/okružna administrativna komisija i 290 opštinskih izbornih komisija. Ne postoji hijerarhija između ovih nivoa za sprovođenje izbora i svaka od njih ima posebna ovlaštenja. Žalbe u vezi izbornih rezultata razmatra osmočlana Komisija za nadgledanje izbora, imenovana od strane novoizabranog parlamenta. Predsjedavajući ove komisije mora biti kvalifikovani sudija, nikako član parlamenta. Odluke ove komisije su konačne i na njih nema pravo žalbi. Na posljednjim izborima (parlamentarni izbori 2014) bilo je oko 6.000 biračkih mjesta s ukupno 7.330.432 registrovana birača.

Birački odbori

Broj članova biračkog odbora (BO) treba biti dovoljan da se omogući nesmetano sprovođenje izbora. Imenuju se najmanje 4 člana po biračkom odboru. Izborni zakon Švedske ne pojašnjava sastav biračkih odbora. BO imaju predsjedavajućeg i zamjenika predsjedavajućeg, dok nije definisana funkcija sekretara. Izborni zakon Švedske ne definiše kriterije za članstvo u biračkim odborima, kao ni vremenske okvire po pitanju izbora članova BO. Takođe, Izborni zakon ne definiše procedure za zamjenu ili odgovornost članova biračkih odbora, kao ni njihove dužnosti.

Opštinska izborna komisija je odgovorna za angažman i obuku članova biračkih odbora, kao i za opremanje i pripremu lokacije za glasanje.

Izborni rokovi

Izbornim zakonom Švedske izbori se održavaju svake četiri godine u trećoj nedjelji mjeseca septembra. U slučaju vanrednih parlamentarnih izbora, vlada odlučuje o terminu izbora. Svi politički subjekti koji žele da učestvuju u izborima dužni su da o tome obavijeste CIK do posljednjeg dana februara u izbornoj godini. Registracija birača je pasivna. Glasačke liste se redovno ažuriraju putem porezne uprave. Glasačke liste dostupne su javnosti 30 dana uoči izbora, a krajnji rok za podnošenje zahtjeva za izmjene je 12 dana uoči izbornog dana. Svima koji se nađu na listi, najkasnije 18 dana uoči izbora biće poslani glasački listići. Glasanje putem pošte je moguće registrovati najranije 45 dana uoči izbornog dana, a glasanje putem mobilne izborne komisije najranije 24 dana uoči izbornog dana. Svi glasovi putem pošte trebaju biti dostavljeni do isteka vremenskog roka za glasanje.

Izborni zakon ne definiše problematiku izborne kampanje niti izborne šutnje. Precizan rok za objavu preliminarne rezultata nije definisan. Izborni zakon pojašnjava da odmah po završetku glasanja, članovi BO javno broje glasove, a ti rezultati predstavljaju preliminarne rezultate izbora. U prvu srijedu nakon izbornog dana, članovi izborne komisije sastaju se da ispitaju i prebroje glasove koji nisu prebrojani od strane BO. Finalno brojanje glasova sprovodi regionalna/okružna izborna komisija u ponedjeljak poslije izbornog dana. Oko 10 dana po završetku glasanja, moguće je objaviti konačne rezultate izbora. Izborni zakon ne poznaje instituciju domaćih i stranih posmatrača, a same procedure brojanja glasova su javne i dostupne bilo kome na uvid. Novi saziv parlamenta treba biti odabran u roku od 15 dana po završetku izbora, nikako prije. Izvršnu vlast formira predsjednik vlade, a ukoliko u parlamentu ne dobije 4 puta podršku za formiranje vlade, raspisuje se vanredni parlamentarni izbori.

Zaštita izbornog prava

Izborni zakon Švedske predviđa zaštitu izbornog prava u predizbornom periodu, izbornom i postizbornom periodu na sljedeći način: aplikant – regionalna/okružna administrativna komisija – komisija za nadgledanje izbora. Bilo ko, ko smatra da je načinjena greška koja bi mogla uticati na

rezultat izbora, ima pravo da podnese žalbu. Žalbe se u najvećoj mjeri rješavaju odmah po prijemu. Finalna instanca za podnošenje žalbi je Komisija za nadgledanje izbora koju sačinjavaju sudije, a koja je imenovana od strane parlamenta. Njene odluke su konačne i ne mogu se podnijeti žalbe na iste. Izborni zakon ne propisuje kaznene mjere u slučaju povrede izbornog zakona.

Tehnički aspekti izbornog procesa

U Švedskoj se na isti dan sprovode parlamentarni, okružni i lokalni izbori. Na osnovu izbornog zakona nije definisan oblik niti materijal od kog treba biti napravljena glasačka kutija. Glasački listići su svi različite boje u zavisnosti za koji nivo vlasti se glasa. Glasačke kabine su napravljene da omoguće privatnost pri glasanju. Kada su u pitanju glasački listići, politički subjekti na njima označeni su rednim brojem. Brojanje listića se sprovodi manuelno, sve dok se ne izbroje svi glasovi, bez prekidanja. Biračko mjesto je uobičajno prilagođeno licima sa posebnim potrebama, a u slučaju nemogućnosti pristupa biračkom mjestu, članovi biračke komisije mogu prikupiti glasove izvan biračkog odbora.

37. Švicarska

Švicarska je država parlamentarne demokratije, sa površinom od 41,293.2 km². U Švicarskoj konfederaciji se održavaju parlamentarni i lokalni izbori u ukupno 26 kantona, odnosno 2.516 komuna. Parlament Federacije se sastoji od dva doma, Nacionalnog savjeta i Vijeća država. Parlamentarni izbori održavaju se svake 4 godine. Federalni izborni zakon se primjenjuje samo na izbore za predstavnike koji se biraju u Nacionalni savjet. Kantoni donose zakone koji uređuju izbore za predstavnike u Vijeće država. Nacionalni savjet se sastoji od 200 predstavnika koji se u većini kantona biraju korištenjem proporcionalnog sistema. Broj predstavnika kojeg kantoni biraju zavisi od broja stanovništva u samom kantonu. Vijeće država sastoji se od 46 članova, a organizacija izbora za članove ovog doma potpuno zavisi od zakonodavstva kojeg donose kantoni. Oni uglavnom koriste većinski sistem glasanja prilikom kojeg se, ako ni jedan kandidat u prvom krugu glasanja ne osvoji 50% glasova, održava druga runda glasanja.

Vijeće Federacije, koje je predstavničko tijelo Švicarske konfederacije sastoji se od 7 članova/ministara koje na tu funkciju biraju članovi oba doma Parlamenta Federacije. Dalje, svaki kanton određuje zasebno kako će vlast biti podijeljena između samog kantona i komuna na koje je taj kanton podijeljen. Komune mogu da biraju same svoj parlament ili odluke mogu donositi putem direktne demokratije u vidu formiranja lokalnih vijeća i gradskih sastanaka. Federalnim zakonom nije predviđeno da se različiti izbori organizuju na isti dan, mada se u praksi to može desiti. Na posljednjim izborima (Parlamentarni izbori 2011) registrovano je ukupno 5,124,034 birača od kojih je 2,485,403 izašlo na izbore.

Birački odbori

Svaki birački odbor (BO) bi trebao da se sastoji od minimalno 5 članova, a taj broj se može povećati u skladu sa potrebama samog izbornog mjesta, odnosno obimu posla kojeg BO mora da preuzme u zavisnosti od broja birača u konkretnom izbornom mjestu. U pojedinim kantonima članovi BO biraju se ispred političkih stranaka, dok se u drugim kantonima članovi biraju nasumice, kako u svrhu imenovanja za člana BO tako i u svrhu brojanja glasova.

BO imaju sekretara. Zakonom je izričito zabranjeno da braćni partneri i njihova djeca, njihovi braćni partneri, braća i sestre te njihovi supružnici budu u istom biračkom mjestu u svojstvu člana BO. U kantonima u kojima se članovi biraju nasumice, osobe koje su navršile 60 godina starosti, koje su bolesne ili povrijeđene, imaju pravo da se žale na ovu odluku i budu oslobođeni ove obaveze. Inače, generalna je odredba da je osoba koja je

izabrana za obavljanje dužnosti člana BO obavezna da istu i prihvati. Zakonom nije tačno precizirano u kojem vremenskom roku prije dana izbora se birački odbori moraju formirati. Obaveze koje obavljaju, uglavnom se tiču samog procesa provedbe izbornog dana, bez većeg uplitanja u druga pitanja, što opet sve zavisi od kantonalnih izbornih zakona.

Izborni rokovi

Federalnim izbornim zakonom, kantoni su obavezni objaviti dan izbora minimalno 7 sedmica prije samog dana izbora. Dan izbora se može raspisati za dan, koji se nalazi u periodu od 01. augusta do 30. septembra u izornoj godini. Kantoni su obavezni da Federalne vlasti informišu o danu kojeg su odabrali do 01. marta izborne godine. Poželjno je da se dan izbora usaglasi u kantonima, ali ne i obavezno. Kantoni su također nadležni za objavljivanje dana izbora, te su ostali detalji oko određivanja tog dana ostavljeni njima na dalje uređivanje.

Što se tiče nominacije političkih subjekata, interesantno je da u nekim kantonima ne postoje formalne liste kandidata, već se glasački listići popunjavaju ručnim upisivanjem podataka za osobu za koju se želi glasati. Ovo bi značilo da svaki građanin u mjestu izbora jeste ujedno i kandidat za izbore, iako se prethodno nije registrovao, ali se u praksi uglavnom zna za nekolicinu kandidata za koje se glasa na tekućim izborima. U ostalim kantonima se kandidati moraju prijaviti vlastima u roku od mjesec dana, a u periodu od 01.08.-30.09. u izornoj godini. Tačan dan u navedenom periodu do kojeg se aplikacije političkih subjekata primaju u kantonima, određuje sam kanton. Proces registracije birača je pasivan.

Švicarska omogućava glasanje putem glasačkih listića, pošte i interneta, te u dva kantona omogućava tradicionalan način glasanja dizanjem ruke na trgu. Glasanje putem pošte je vrlo popularno i ukupno 85% glasača svoje glasove daje ovim putem. Nadležni organi vlasti za ovu vrstu glasanja daju upute poštama te zajedno sa njom izrađuju posebne planove slanja glasačkih materijala da bi isti stigli u zakonom predviđenom roku na adrese birača. Građani koji žive u inostranstvu mogu glasati putem interneta za izbore na nacionalnom nivou. Za izbore na lokalnom nivou ovaj sistem glasanja omogućen je u 11 od 26 kantona. Elektronsko glasanje je provođeno u dva navrata, ali se većina kantona vratila na stari sistem glasanja putem glasačkih listića zbog sigurnosnih razloga.

Federalni izborni zakon ne reguliše pitanje trajanja izborne kampanje, tako da ona zavisi od kantona do kantona gdje se može primjetiti velika razlika u vremenskom trajanju kampanja.

Federalni izborni zakon ne predviđa izričito postojanje posmatrača, ali ih i ne zabranjuje. Neki kantonalni izborni zakoni predviđaju postojanje posmatrača koji su članovi političkih partija, te nestranačke posmatrače. Sve u svemu, praksa je takva da izbore vrlo rijetko odnosno nikako ne posmatraju domaći nestranački posmatrači, a pretpostavlja se da je praksa takva jer vlada veliko povjerenje u izborne organe.

Najkasnije u roku od 8 dana nakon dana izbora, kantoni objavljuju rezultate izbora održanih na lokalnom nivou u službenom listu kantona, te iste šalju federalnim vlastima koje odgovaraju na uložene žalbe i nakon razmatranja istih objavljuju finalne rezultate izbora. Generalnih rokova za formiranje vlasti, kao ni eventualne kazne za takvo postupanje nema. Formiranje vlasti teče bez značajnijih problema. Vanredne izbore raspisuje Vijeće Federacije u skladu sa odredbama Ustava Federacije u slučaju odluke za revizijom Ustava. Prijedlog za pokretanje vanrednih izbora može podnijeti sam narod, bilo koji od oba doma Parlamenta Federacije ili Skupština Federacije dekretom.

Zaštita izbornog prava

Generalni rok za podnošenje žalbe je 20 dana od dana kada je strana kojoj je pravo povrijeđeno saznala za isto. Specifični rokovi određeni za povrede pojedinih prava mogu varirati, tako je rok za podnošenje žalbe na upise u registar birača 3 dana. Nadležni organi bi trebali riješiti sve žalbe prije kraja izbora, okvirni rok za rješavanje žalbi je 10 dana. Proces apelacije se pokreće pred Vrhovnim sudom Federacije na odluke koje su donijele kantonalni organi. Ostale odredbe koje se tiču zaštite izbornih prava glasača se nalaze, osim u izbornim zakonima Federacije i kantona, u krivičnim zakonima te zakonu koji uređuje postupanje Vrhovnog suda Federacije. Primjera radi, u kantonu Zurich pravo na podnošenje žalbe i pokretanja postupka apelacije u slučaju povrede nekih izbornih prava pripada biračima, članovima lokalnih vlasti i osobama koje imaju pravni interes za rješavanje konkretnog slučaja. Žalba mora u sebi sadržavati činjenice koje su navele podnositelja žalbe da smatra da su njegova prava povrijeđena. Žalba se podnosi Kantonalnom vijeću u slučaju da se radi o manjim uočenim nepravilnostima izbornog procesa, odnosno Državnom vijeću u slučaju kršenja prava na glasanje.

Tehnički aspekti izbornog procesa

Održavanje više različitih izbora na isti dan nije eksplicitno predviđeno, međutim zbog velikog broja izbora koji se održavaju u Švicarskoj može se desiti da se određeni izbori dese na isti dan. U tom slučaju se, u primjeru

kantona Wallis, koristi ista glasačka kutija te se glasovi razvrstavaju tokom brojanja. Većina glasačkih kutija u kantonima je neprozirna i sive boje, osim u dva kantona koja glasaju na način da birači dižu ruke javno na trgu u kojem slučaju glasačke kutije nisu potrebne.

Detalji oko izgleda glasačke kabine nisu striktno određeni, ono što je bitno je da trebaju da obezbijede tajno glasanje i da budu opremljeni sa svim što je biraču potrebno radi glasanja. Kantoni imaju ovlasti da uređuju način izgleda glasačkih listića i to da li će politički subjekti biti označeni brojevima ili ne, te da li će imati određene zaštitne znakove. Na primjer, kanton Zurich političke subjekte na glasačkim listićima označava brojevima. U svakom slučaju je interesantno navesti da Švicarska ima vrlo specifičan sistem glasanja u kojem je biračima ostavljena mogućnost da promijene predložena imena na listi kandidata u određenoj političkoj partiji ili koaliciji, odnosno da čak sami formiraju svoju listu kandidata sastavljenu od predloženih kandidata iz više različitih političkih partija, te da isto ručno upišu na praznom papiru kojeg dobiju uz ostali glasački materijal.

Švicarska je na federalnim izborima provela dva pilot projekta kada je u pitanju elektronsko glasanje, koje je, iako je proteklo bez većih problema, pokazalo da postoje kako pravni tako i tehnički nedostaci pa se većina kantona vratila na glasanje putem glasačkih listića. Procenat izlaznosti na izbore je izuzetno visok, a specifično za kanton Schaffhausen je da je izbornim zakonom predviđena novčana kazna za osobe koje ne glasaju na izborima.

Brojanje glasova se odvija manuelno nakon što biračka mjesta budu zatvorena. Brojanje glasova pristiglih poštom vrši se dan nakon izbora. Radi brojanja glasova formiraju se Centri za brojanje glasova na opštinskom nivou u koje se, nakon što se završi glasanje i biračka mjesta budu zatvorena, šalje izborni materijal. Step en osiguravanja procesa brojanja glasova je različit po kantonima. Tako se npr. u kantonu Bern kovert e koje se predaju iz ruke jednog glasačkog tima u ruke drugog glasačkog tima moraju potpisati. U kantonu Ženeva glasovi su se brojali odvojeno od strane dva tima koji su rezultate unosili u kompjuter, radi kasnijeg upoređivanja konačnog utvrđenog broja glasova postignutog od oba tima.

Osobe sa invalidnit etom su dužne da obavijeste lokalne vlasti, prije dana izbora o svojim potrebama da bi im se biračka mjesta mogla prilagoditi ili pronaći drugi način na koji će im se omogućiti glasanje. Interesantna je mogućnost glasanja preko druge osobe. Birač koji zbog zdravstvenih razloga nije u mogućnosti da dođe na biračko mjesto, može popuniti glasački listić, isti dati drugoj osobi zajedno sa medicinskom dokumentacijom, koja potvrđuje nesposobnost ličnog dolaska i svojom glasačkom identifikacionom

karticom da bi ta osoba za njega glasački listić ubacila u glasačku kutiju na dan izbora.

38. Turska

Republika Turska je parlamentarna demokratija s površinom od 780.580 km². U Turskoj se održavaju predsjednički, parlamentarni, i lokalni izbori. Svaki izbori održavaju se zasebno. Predsjednički izbori se provode primjenom većinskog, dvokružnog sistema, dok se parlamentarni izbori provode primjenom proporcionalnog sistema putem zatvorenih lista, izbornim pragom od 10% i uz primjenu Donteove formule. Lokalni izbori se provode većinskim (za načelnike i gradonačelnike) i proporcionalnim (za poslanike općinskih, gradskih i regionalnih skupština). Izbore provodi Državna izborna komisija u saradnji sa teritorijalnim i opštinskim izbornim komisijama. Na posljednjim izborima (parlamentarni izbori 2015) bilo je preko 31.000 biračkih mjesta s ukupno 53,741,838 registrovana birača.

Birački odbori

Birački odbori (BO) imaju 13 članova koji su predstavnici stranaka, odnosno političkih subjekata. BO tako čine predsjednik BO, 6 redovnih članova i 6 zamjenskih članova. Nije predviđena funkcija sekretara BO. Kada su u pitanju kriteriji za članstvo u BO, nema posebnih isključivih normi. U Izbornom zakonu Turske se samo decidno ističe da vojnici, članovi parlamenta i kandidati na izborima ne mogu biti članovi BO. Zakonom nije preciziran rok u kojem se trebaju formirati BO. Svaki BO pored 6 redovnih članova ima i 6 zamjenskih članova. Ukoliko neki od redovnih članova bude spriječen u vršenju dužnosti, njegovu ulogu preuzima zamjenski član BO.

Dužnosti članova biračkih odbora po izbornom zakonu Turske vezane su isključivo za izborni dan. Van izbornog dana, članovi biračkog odbora nemaju nikakve dužnosti.

Izborni zakon Turske ne daje informaciju ko provodi obuku članova biračkog odbora i da li je prisutan postupak certifikacije.

Izborni rokovi

Izborni zakon i drugi dostupni propisi precizno i jasno određuju izborne rokove. Izbore raspisuje predsjednik Turske 90 dana uoči izbornog dana. Iz dostupnih propisa rokovi za ovjeru političkih subjekata su precizirani na način

da politički subjekti moraju podnijeti nominacije za ovjeru najmanje 55 dana uoči izbornog dana. Ovaj rok vrijedi za sve političke subjekte – političke partije, koalicije i nezavisne kandidate. Registracija birača je pasivna. U zakonu se ne precizira da li postoji glasanje poštom ili druge vrste glasanja na daljinu, ali prema ODIHR-ovim izvještajima se može primjetiti da glasanje poštom ipak postoji. Izborna kampanja traje samo 10 dana prije dana izbora, dok izborna šutnja traje 13 sati, od 18h dan prije izbora do otvaranja biračkih mjesta. Preliminarni rezultati se objavljuju ujutro dan nakon izbornog dana, dok se konačni objavljuju najkasnije 15 dana nakon izbora. Zakon predviđa domaće, ali ne predviđa međunarodne/strane posmatračke izbora. U izbornom zakonu nije stavljen tačan rok u kome politički subjekti treba da prijave posmatračke. Zakonom nisu predviđeni rokovi za formiranje vlasti, kao ni sankcije ukoliko do formiranja vlasti ne dodje. Institut vanrednih izbora postoji u turskom izbornom zakonodavstvu.

Zaštita izbornog prava

Izborni zakon(i) predviđaju zaštitu izbornog prava u predizbornom razdoblju, izbornom i postizbornom razdoblju na sljedeći način: postoji čitava grupa subjekata koji mogu podnijeti zahtjev za prigovor ili žalbu izbornoj administraciji. To su prije svega: birači, ovlašteni predstavnici političkih partija, kandidati, posmatrači, članovi Senata i skupštine. O prigovorima i žalbama odlučuje širok spektar izborne administracije: birački odbor – izborna komisija okruga – provincijalna izborna komisija i Vrhovni sud. Izorno zakonodavstvo Turske je izrazito rigidno kada su u pitanju sankcije za povredu biračkog prava. Sam izborni zakon poznaje više od 25 različitih krivičnih djela prepisanih iz krivičnog zakona, kojim se krši izborna volja građana. Sankcije za ova djela kreću se od novčanih do zatvorskih kazni.

Tehnički aspekti izbornog procesa

U izbornom zakonu nije navedeno da li je glasačka kutija providna ili nije. Turska ne poznaje više izbornih utrka za jedan dan, tako da nema potrebe za postojanjem više glasačkih kutija. Visina glasačke kabine određena je na način da garantuje tajnost i sigurnost glasanja. Izborni zakon Turske ne daje informaciju da li su na biračkom listiću politički subjekti poredani po rednim

brojevima. Radi veće sigurnosti, listići su označeni vodenim znakom Republike Turske, a moguće je u tajnosti i na drugi način zaštititi i označiti glasački listić. Što se tiče brojanja glasačkih listića, predviđeno je manuelno, javno brojanje, koje traje neprekidno dok se svi listići ne prebroje. Izborni zakon Turske ne previđa postojanje tehničkih pomagala u izbornom procesu koja bi olakšala glasanje osobama sa invaliditetom, ali se u zakonu kaže da osobe sa invaliditetom mogu koristiti pomoć svojih srodnika prilikom glasanja.

39. Ukrajina

Republika Ukrajina je država parlamentarne demokratije s površinom od 603.700 km² i 46.710.816 stanovnika (2006). Zakonom o izboru poslanika Ukrajine reguliše se priprema i sprovođenje izbora za Parlament Ukrajine. Parlamentarni izbori su razdvojeni od predsjedničkih i lokalnih. Parlament Ukrajine je jednodomni i broji 450 članova. Članovi parlamenta se biraju po kombinovanom izbornom sistemu tako što se pola članova bira po proporcionalnom sistemu zatvorenih lista u jednoj jedinstvenoj nacionalnoj izornoj jedinici, a druga polovina od 250 članova se bira unutar distrikta sa pluralnim sistemom sa jednim krugom glasanja. Mandat parlamenta je 5 godina. Izborni prag u Ukrajini je 5%. Izbore provodi Centralna izborna komisija (CIK), 225 distriktnih izbornih komisija i 33.762 biračka odbora, od čega je 116 u inostranstvu. Na posljednjim izborima (parlamentarni izbori 2012) bilo je 33.762 biračkih mjesta s ukupno registrovana 36.163.839 birača.

Birački odbori

U zavisnosti od veličine biračkog mjesta, birački odbor (BO) može da broji: 10-18 članova, 14-20 članova ili 18-24 člana. U slučaju da biračko mjesto ne broji više od 50 glasača, birački odbor može biti sastavljen od predsjednika, sekretara i dva do četiri člana odbora. Članstvo u biračkim odborima je rezervisano samo za političke partije i članove delegirane od strane kandidata na izborima. BO imaju sekretara. Članovi biračkih odbora mogu biti samo nominovani od strane političkih partija koje djeluju u sklopu parlamenta, političkih partija koji su kandidati na izbornim listama, kao i članovima delegiranih od nezavisnih kandidata na izborima. Član BO može biti samo osoba koja ima pravo glasa. U sklopu propisa koji definišu ko ne može biti član biračkog odbora, sljedeći su pokazatelji: član komisije ne može biti kandidat na izborima, ovlašteno lice ispred političkih organizacija, opunomoćene osobe kandidata, službenici izvršne vlasti, uposlenici sudskih ili policijskih institucija, krivično odgovorne osobe. BO se formiraju najkasnije 31 dan uoči izbornog dana. U slučaju prijevremenih izbora, rok za formiranje BO je najkasnije 15 dana uoči izbornog dana.

Dužnosti članova biračkih odbora su vezane za provođenje izbora na izborni dan kao i da dostave svakom biraču unutar svoje izborne jedinice pozivnicu

za glasanje. U slučaju da glasač nije u mogućnosti da izađe u predviđenom terminu na glasanje, dužan je da u roku od 15 dana uoči izbornog dana obavijesti BO, kako bi mu bilo omogućeno glasanje od kuće. Obuku članova BO organizuju i sprovode distrikne izborne komisije.

Izborni rokovi

Redovni izbori za ukrajinski parlament se sprovode svakih 5 godina i to u posljednjoj nedjelji u oktobru. Prijevremeni izbori se održavaju posljednje nedjelje nakon 60 dana od predsjedničkog dekreta o raspisivanju prijevremenih izbora. Rok za ovjeru političkih subjekata je 75 dana uoči izbora, a odgovor od strane nadležne izborne komisije treba stići u roku od 5 dana po prijemu iste.

Registracija birača je pasivna. Rok za javno objavljivanje preliminarne glasačkih lista je najkasnije 20 dana uoči izbora, a finalna verzija glasačkih lista mora biti napravljena najkasnije 2 dana uoči izbornog dana. Posebne kategorije glasača dužne su obavijestiti nadležnu komisiju najkasnije 5 dana uoči izbornog dana o zahtjevu za glasanje. U slučaju kategorija glasača koje nisu u mogućnosti izaći na biračka mjesta, zahtjev za angažovanje pokretnih biračkih odbora se podnose najkasnije do podne u subotu prije izbornog dana.

Izborna kampanja počinje najkasnije 91 dan uoči izbora, a završava 24h prije izbornog dana. Izbornim zakonom nije definisano objavljivanje preliminarne rezultata. Konačne rezultate objavljuje CIK najkasnije 15 dana od dana provođenja izbora. Izborni zakon omogućava nestranačkim domaćim i međunarodnim posmatračima da posmatraju izborni proces. Domaće organizacije civilnog društva koje žele da učestvuju u izbornom procesu dužne su da se registruju najkasnije 60 dana uoči izbornog dana, a CIK je dužan u roku od 10 dana da odgovori na isti zahtjev. Međunarodni posmatrači dužni su da najkasnije 7 dana uoči izbora podnesu zahtjev za posmatranje izbora, dok odluka po tom zahtjevu treba biti donesena najkasnije 5 dana uoči izbora.

Zakon predviđa formiranje zakonodavne vlasti najkasnije 30 dana nakon objavljivanja zvaničnih rezultata izbora, dok je parlamentarna većina dužna da u roku od mjesec dana od zasjedanja prve sjednice podnese predsjedniku države kandidaturu za predsjednika vlade. Predsjednik ima ovlaštenja da

rasпусти parlament u sljedećim slučajevima: u slučaju nemogućnosti formiranja parlamentarne većine u roku od 30 dana od formiranja parlamenta, u slučaju ostavke vlade i nemogućnosti formiranja novog kabineta u roku od 60 dana, ukoliko parlament nije u mogućnosti da krene sa održavanjem sjednica u roku od 30 dana od izbora. Parlament ne može biti rasformiran 6 mjeseci prije isteka mandata.

Zaštita izbornog prava

Izborni zakon predviđa zaštitu izbornog prava u predizbornom, izbornom i postizbornom periodu. Izborni zakon predviđa dva načina ka adresiranju izorno-povezanih sporova, putem izbornih komisija i putem sudstva. U skladu sa zakonom, žalbe na odluke, akcije ili nepreduzimanje akcija od strane izbornih komisija ili njihovih članova mogu se podnijeti distriktnim izbornim komisijama ili centralnoj komisiji. Politički subjekti, njihovi predstavnici ili formalni posmatrači mogu takođe podnijeti žalbu po pitanju kršenja izbornog zakona od strane biračkih odbora. Takođe, svi politički subjekti mogu se obratiti distriktnim izbornim komisijama ili biračkim odborima, prije obraćanja nadležnom sudskom organu. Odluke CIK-a mogu se osporiti na prvoj instanci kod Visokog apelacionog suda, prije podnošenja žalbi Kijevskom apelacionom sudu. Žalbe protiv političkih subjekata i zvaničnih posmatrača mogu se podnositi distriktnim administrativnim sudovima. Kao generalno pravilo, žalbe se podnose najkasnije 5 dana od događaja ili incidenta, a odluke po pitanju tih žalbi se donose u roku od 2 dana od prijema. Agencije za sprovođenje zakona takođe igraju važan proces u ukrajinskom izbornom zakonodavstvu, ukoliko se kršenje izbornog zakona dotiče Zakona o krivičnom postupku Ukrajine. Izbornim zakonom Ukrajine propisan je čitav niz članova koji regulišu kaznene odredbe u slučaju kršenja zakona, kako za članove izborne administracije tako i za sve ostale prijestupnike.

Tehnički aspekti izbornog procesa

Na osnovu izbornog zakona, glasačka kutija treba biti napravljena od providnog materijala, veličine koju odobri CIK. Izbornim zakonom glasačka kabina treba biti odgovarajuća da obezbijedi neometanu privatnost prilikom glasanja. Kada su u pitanju glasački listići, politički subjekti na njima označeni

su rednim brojem, na osnovu žrijebanja. Dodatna bezbjednosna pitanja u vezi glasačkih listića definiše CIK. Brojanje listića se sprovodi manuelno sve dok se ne izbroje svi glasovi, bez prekidanja. Zakonski okvir kaže da se mogu organizovati posebna biračka mjesta za osobe sa posebnim potrebama kao i da te osobe mogu tražiti pomoć.

40. Uzbekistan

Republika Uzbekistan je unitarna, ustavna, predsjednička republika, koja se sastoji od 12 provincija, autonomne republike i glavnog grada s ukupnom površinom od 448 978 km².

U Republici Uzbekistan održavaju se predsjednički, parlamentarni, i lokalni izbori. Svaki od izbora se održavaju se zasebno. Parlamentarni izbori se provode za donji dom (*Oliy Majlis*) i za gornji dom (Senat). Članovi donjeg doma se biraju tako što svaka izborna jedinica bira po jednog člana, 84 od 100 članova se biraju od strane 12 regionalnih savjeta, a 16 članova direktno bira predsjednik Republike Uzbekistan. Izbore provodi Centralna izborna komisija (CIK) u saradnji sa 135 oblasnih izbornih jedinica i preko 9.000 biračkih odbora. Na posljednjim izborima (parlamentarni izbori 2014) formirano je 9,035 biračkih mjesta u zemlji i 44 biračka mjesta u 36 zemalja inostranstva s ukupno 20,789,572 registrovana birača.

Birački odbori

Birački odbori (BO) imaju 5 do 17 članova kojeg čine predsjednik, potpredsjednik, sekretar i članovi. Oni birački odbori koji imaju manje od 7 članova imaju samo predsjednika i sekretara bez potpredsjednika. Sastav BO je nestranački, a imenuju se zamjenici članova BO.

Kriteriji za članstvo u BO nisu jasno navedeni. Izborni zakon definiše samo proceduru po kojoj se biraju između predloženih kandidata, te se navodi da će članovi BO biti ugledni članovi zajednica iz kojih dolaze. Imenuju se ne kasnije od 40 dana prije izbora. Takođe, nije navedena procedura zamjene, kao ni rok do kojeg se mogu mijenjati članovi BO. Njihove dužnosti vezane su i za procedure van samog izbornog dana (sastavljanje biračkog spiska za datu oblast, objavljivanje biračkog spiska, zaprimanje koverata sa glasovima birača koji na dan izbora ne mogu biti na svom biračkom mjestu, informisanje javnosti o izbornom danu i lokacijama biračkih mjesta).

Zakon ne navodi bilo kakav oblik certifikacije ili načina obuka članova biračkih odbora.

Izborni rokovi

Izborni zakon i drugi dostupni propisi jasno preciziraju izborne rokove. Izbore raspisuje CIK najmanje 3 mjeseca prije isteka mandata ranije izabranih predstavnika.

Iz dostupnih propisa rokovi za ovjeru političkih subjekata su precizirani na način da politički subjekti moraju podnijeti nominacije najranije 65 dana, a

najkasnije 45 dana prije izbornog dana. Način registracije birača nije detaljno obrađen u zakonu, međutim navodi se da je rok za registraciju birača u inostranim misijama, bolnicama i nepristupačnim mjestima 7 dana prije izbornog dana. Zakon izričito ne predviđa glasanje putem pošte.

Izborna kampanja traje od dana objavljivanja izbora, a navodi se da na dan izbora nije dozvoljena nikakva vrsta kampanje. Kada je u pitanju objavljivanje rezultata, nisu precizirani rokovi za objavu bilo preliminarne bilo konačnih rezultata izbora.

Zakon predviđa domaće posmatračke izbora. Iz dostupnih propisa nisu vidljivi rokovi za formiranje vlasti nakon sprovedenih izbora. Takođe, zakon ne predviđa sankcije za neformiranje vlasti. Institut vanrednih izbora postoji i obrađen je izbornim zakonom.

Zaštita izbornog prava

Izborni zakoni predviđaju zaštitu izbornog prava u predizbornom, izbornom i postizbornom razdoblju na sljedeći način: u prvoj instanci zaštitu prava vrši neposredno viša izborna komisija dok se u drugoj instanci žalba tj. prigovor podnosi ako je moguće višoj izbornoj komisiji ili u krajnjem slučaju sudu. Pravo na podnošenje prigovora odnosi se na svaku političku partiju, kandidata na listi, zastupnika kandidata, posmatrača i birača.

Tehnički aspekti izbornog procesa

Zakon ne definiše izgled glasačkih kutija, te ne predviđa više izbora različitih nivoa istog dana. Visina glasačke kabine nije detaljno određena. Kada su u pitanju glasački listići, politički subjekti na njima nisu označeni rednim brojem. Zakon ne predviđa na jasan način bilo kakav vid dodatne zaštite biračkih listića (npr. bar kod, vođeni žig, poseban papir ili sl.) Brojanje glasova se obavlja ručno i neposredno na samom biračkom mjestu, bez pauze do završetka brojanja svih glasova. Zakon ne sadrži posebne odredbe kojima obavezuje izbornu administraciju na pripremu biračkog mjesta, na način koji je prilagođen licima sa invaliditetom.

Pridružite nam se:

podlupom.org

@pod_lupom

Koalicija Pod lupom

Koalicija Pod lupom

